MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLOS
VIEŠOSIOS TEISĖS INSTITUTAS

INGA ALIŠAUSKIENĖ
TEISĖS MAGISTRANTŪROS IŠTĘSTINĖS MEDIACIJOS STUDIJOS
MEvmis18-1

MEDIACIJOS TAIKYMAS ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – Doc. Dr. Rokas Uscila

Vilnius, 2020

TURINYS

ĮVADAS.....3

1. MEDIACIJOS, KAIP ATKURIAMOJO TEISINGUMO MECHANIZMO, DOKTRINA.....6

1.1. Mediacijos objektas ir išskyrimas iš bendros atkuriamojo teisingumo teisinės bazės.....6

1.2. Mediacijos įsitvirtinimas ir raida.....8

1.3. Mediacija įkalinimo įstaigoje.....10

2. MEDIACIJA UŽSIENIO VALSTYBIŲ ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE.....18

2.1. Belgijos patirtis bausmių vykdymo sistemoje.....18

2.2. Vokietijos patirtis bausmių vykdymo sistemoje..... 21

2.3. Kanados patirtis bausmių vykdymo sistemoje.....26

2.4. Latvijos patirtis bausmių vykdymo sistemoje.....30

2.5. Lenkijos patirtis bausmių vykdymo sistemoje.....31

3. MEDIACIJOS REALYBĖ IR PERSPEKTYVOS LIETUVOS ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE.....34

3.1. Mediacijos realizavimo Lietuvoje įkalinimo įstaigose trumpa apžvalga.....34

3.2. Empirinis tyrimas. Tyrimo objektas, tema ir uždaviniai.....36

3.2.1. Empirinio tyrimo metodika.....39

3.2.2. Interviu su mediacijos programų dalyviais.....41

3.2.3. Interviu su įkalinimo įstaigų mediacijos programose dalyvaujančių įstaigų pareigūnais.....51

3.2.4 Anketinių apklausų pateiktų empirinių duomenų analizė.....56

3.2.5. Empirinio tyrimo apibendrinimas.....66

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....69

LITERATŪROS SĄRAŠAS.....72

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....78

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....79

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....80

PRIEDAS.....81

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....92

ĮVADAS

Tiriama problema ir darbo aktualumas. Tiek Lietuva, tiek užsienio valstybės nekvestionuoja mediacijos naudos ir sutaria, kad tai – labai efektyvus būdas spręsti kylančius ginčus, todėl tirti ir analizuoti mediacijos taikymą įkalinimo įstaigose aktualu dėl daugybės praktinio pritaikymo aspektų.

Lietuvoje susiduriama su mediacijos įgyvendinimo problema, ypač siekiant spręsti specifinius ginčus specifinėje aplinkoje – bausmių atlikimo vietose. Lyginant su ES, Lietuvoje bausmių atlikimo sritis – daug problemiškesnė: lygtinis paleidimas taikomas gerokai rečiau, o nuteistųjų, atliekančių realią laisvės atėmimo bausmę įkalinimo įstaigose, skaičius smarkiai lenkia ES vidurkį: „Lietuvoje kalinių (suimtųjų ir nuteistųjų, laikomų tardymo izoliatoriuje ir pataisos įstaigoje) skaičius (235), tenkantis 100 tūkst. gyventojų yra apie du kartus didesnis, nei visų ES valstybėse narių vidurkis (126) ir Lietuva yra lyderė pagal kalinių, tenkančių 100 tūkst. gyventojų skaičių visoje ES. (...)“[1] Bausmių vykdymo sistema perkrauta, ne visada efektyvi ir veiksminga, tokia aplinka dažnai tampa erdve naujiems konfliktams.

Kitas probleminis aspektas – įkalinimo įstaigų prižiūrėtojų ir administracijos tarpusavio santykiai, kylantys iš darbuotojų darbo sąlygų, psichologinio ir moralinio klimato. Anot Pataisos įstaigų profesinės sąjungos atstovų, prižiūrėtojai įkalinimo įstaigose dirba vergiškomis sąlygomis už neadekvačiai mažą atlyginimą, tinkamai nesukomplektuojamos pamainos, darbo sąlygos neretai pavojingos ir antisanitarinės. Prie slogios tarpusavio santykių atmosferos prisideda tokie faktai, kaip uniformų trūkumas ar elementarių poilsio sąlygų nebuvimas.

Visa tai verčia ieškoti naujų būdų ir metodų problemoms spręsti, ir mediacija čia – vienas iš didžiausią potencialą turinčių, bet vienas iš mažiausiai išnaudotų instrumentų. Juo labiau žinant faktą, kad pats mediacijos taikymas – dar palyginti naujas, apsisukimus tik įgaunantis reiškinys, ir todėl šio reiškinio teorinės ir praktinės analizės, mokslinių žinių ir esamos padėties metodinių tyrimų apibendrinimų tikrai trūksta. Aptariama tema iki šiol nagrinėta per menkai, dažniausiai – tik kaip atskiras, papildomas aspektas šalia kitų temų, dažniausiai – civilinės teisės kontekste.[2]

Todėl tikslinga įvertinti esamą mediacijos padėtį platesniame teisės kontekste, konkrečiai – penitencinės teisės srityje: teisinį mediacijos reglamentavimą nacionaliniuose teisės aktuose, atliktus tyrimus, esamą mokslinę literatūrą, ir pateikti išvadas.

Mokslinis naujumas ir nagrinėjamos problemos ištyrimo lygis. Mediacijos taikymo įkalinimo įstaigose, kaip priemonės spręsti kylančius ginčus, tema lietuvių autorių darbuose kol kas

[1] „Lietuvoje dažniau bus taikomos su laisvės atėmimu nesusijusios baudžiamosios atsakomybės formos“, Lietuvos Respublikos Seimo Informacijos ir komunikacijos departamento Spaudos biuro 2019 m. birželio 27 d. pranešimas žiniasklaidai, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 25 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35435&p_k=1&p_t=267134.
[2] Nerijus Sujeta, „Mediacija nusikalstamumo prevencijos sistemoje“ (magistro baigimasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2018), 4, https://vb.mruni.eu/object/elaba:28518682/.

nėra išsamiai atskleista. Mediaciją baudžiamojoje justicijoje plačiau nagrinėja dr. Rokas Uscila[3], dr. Ilona Michailovič[4], dr. Rima Ažubalytė[5]. Išskirtini kartu su Lietuvos specialistais ta pačia tema bendradarbiaujantys ES šalių specialistai – prof. Frieder Dünkel[6], prof. Wolfgang Heinz[7].

Darbo reikšmė. Išnagrinėjus tiriamą problemą, remiantis mokslininkų teorinėmis įžvalgomis, atliktais tyrimais ir apklausos rezultatais, darbo autorė pateikė apibendrinimus, išvadas ir pasiūlymus dėl mediacijos taikymo įkalinimo įstaigose galimybių ir tikslingumo, o taip pat – dėl mediatorių kompetencijos ir gebėjimų svarbos. Darbe pateikta ekspertų įžvalgų analizė galėtų būti naudinga mediatoriams, įkalinimo įstaigose dirbantiems psichologams, dinaminės priežiūros specialistams, socialinę pagalbą ir užimtumą užtikrinantiems specialistams, įkalinimo įstaigų darbuotojams ir vadovams. Mediacijos taikymas įkalinimo įstaigose leistų palengvinti pačių įstaigų administracinę naštą.

Probleminis klausimas. Mediacija baudžiamojoje justicijoje praktiškai taikoma visose Europos Sąjungos šalyse, tai laikoma pasiteisinusia ir viena iš veiksmingiausių konfliktų sprendimų procedūrų. Tačiau penitencinės teisės sistemoje akivaizdi gerokai menkesnė jos taikymo praktika.[8]

Todėl kyla klausimas: ar mediacijos taikymas įkalinimo įstaigose galėtų būti laikomas tinkama ir pakankamai veiksminga priemone sprendžiant ginčus, kylančius tiek tarp kalinamųjų, tiek tarp nuteistųjų ir įkalinimo įstaigų administracijos darbuotojų, tiek sprendžiant vidinius bausmių vykdymo sistemos pareigūnų konfliktus?

Tyrimo objektas

Mediacijos taikymas įkalinimo įstaigose.

Tyrimo tikslas

Atskleisti ir ištirti mediacijos taikymo bausmių vykdymo sistemoje tikslingumą, galimybes ir iššūkius, pateikiant konkrečias rekomendacijas ir pasiūlymus, kurie pasitarnautų šitam tikslui.

Tyrimo uždaviniai

Tyrimui įgyvendinti iškelti tokie uždaviniai:

[3] Rokas Uscila, „Mediacijos taikymas baudžiamojoje justicijoje“, iš *Kriminalistika ir ekspertologija: mokslas, studijos, praktika. I dalis* (Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas, 2017), 221–234.
[4] Ilona Michailovič, „Mediacijos galimybės baudžiamojoje justicijoje priėmus nuosprendį“, iš *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*, Gintautas Sakalauskas (Vilnius: Žara, 2017), 233–250.
[5] Rima Ažubalytė, „Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų“, *Jurisprudencija* 84, 6 (2006): 33–40.
[6] Dünkel Frieder, „Įkalinimo praktikos Europos šalyse palyginimas“, iš *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*, Gintautas Sakalauskas (Vilnius: Žara, 2017), 91.
[7] Heinz Wolfgang, „Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai“, iš *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*, Gintautas Sakalauskas (Vilnius: Žara, 2017), 15.
[8] Natalija Kaminskienė ir kt., *Mediacija: vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2013), 277-278.

1. Išnagrinėti ir įvertinti mediacijos taikymo bausmių vykdymo sistemoje galimybes ir esamus modelius kitose ES šalyse.

2. Išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos nacionalinėje bausmių vykdymo teisės doktrinoje pateiktas mediacijos taikymo bausmių vykdymo sistemoje galimybes.

3. Ištirti mediacijos taikymą Lietuvos įkalinimo įstaigose, įvertinant šio mechanizmo galimą poveikį nuteistųjų psichologinių charakteristikų bei vertybių permainoms ir socialinės integracijos gebėjimui.

4. Ištirti mediacijos taikymo galimybes sprendžiant įkalinimo įstaigų pareigūnų konfliktus.

5. Atskleisti mediatoriaus veiklos specifiką, taikant mediaciją įkalinimo įstaigose, mediatorių rengimo metodiką, akcentuojant, kas ir kokių asmeninių bei profesinių savybių pagrindu geriausiai tiktų mediatoriaus darbui.

Tyrimo metodika. Magistriniame darbe buvo remiamasi šiais metodais:

- Lietuvoje ir užsienio šalių praktikos lyginamąja analize;

- statistinių duomenų analize ir jų apibendrinimu;

- ekspertų apklausos metodu, kai 1) atlikti ekspertiniai interviu-apklausos su tiesioginiais mediacijos proceso dalyviais; 2) atliktas duomenų rinkimas anketavimo būdu. Gavus rezultatus, atliktas kiekybinis ir kokybinis jų palyginimas;

- naudotasi Lietuvos Respublikos teisės aktais, reglamentuojančiais mediacijos taikymą, įvairių Lietuvos institucijų teikiamais duomenimis, su nagrinėjamo darbo tema susijusiais straipsniais ir jų rinkiniais, dokumentais, prieinama akademine medžiaga – baigiamaisiais studijų darbais ir t.t.;

- rengiant išvadas, naudotasi apibendrinamuoju metodu.

Tyrimo struktūra. Magistrinį darbą sudaro įvadas, trys skyriai su poskyriais, išvados ir pasiūlymai. Pirmajame skyriuje apžvelgiamos mediacijos taikymo bausmių vykdymo sistemoje galimybės, ypatumai ir modelių, naudojamų pažangiose užsienio valstybėse, pavyzdžiai. Antrajame skyriuje tiriama, ar realu (o jei realu – kokiomis apimtimis ir kaip) taikyti mediaciją Lietuvos įkalinimo įstaigose, vertinama ar ši priemonė galėtų būti veiksminga prevenciškai siekiant, kad asmenys negrįžtų į įkalinimo įstaigas, vyktų pokytis jų mąstyme ir elgesyje, o taip pat – sprendimuose ateityje gyventi nenusikalstant. Trečiajame skyriuje analizuojamas mediacijos taikymas sprendžiant vidinius ir išorinius bausmių vykdymo pareigūnų konfliktus. Ketvirtasis skyrius skirtas atskleisti mediatoriaus veiklos specifiką, taikant mediaciją įkalinimo įstaigose, mediatorių rengimo metodiką, siekiama atsakyti į klausimą, kas geriausiai atliktų mediatoriaus vaidmenį. Darbo išvados ir pasiūlymai suformuoti, remiantis antrajame ir trečiajame skyriuje atlikta analize.

Ginamasis teiginys: mediacijai įkalinimo įstaigose sukurti teisinio reguliavimo pagrindai, tačiau praktikoje ji nerealizuojama, įkalinimo įstaigose suvokiama ir apibrėžiama per siauriai, neįvertinamos jos taikymo galybės.

1. MEDIACIJOS, KAIP ATKURIAMOJO TEISINGUMO MECHANIZMO, DOKTRINA

1. 1. Mediacijos objektas ir iškyrimas iš bendros atkuriamojo teisingumo teisinės bazės

Ne tik teisėsaugos kontekste, bet ir apskritai ,kalbant apie Lietuvos Respubliką ne tik ir ne tiek kaip apie iš praeities mus pasiekusį istorinį – politinį darinį, kiek apie šiandien veikiančių socialinių ryšių ir įsipareigojimų sistemą, dažnai akcentuojama būtent socialinio ir pilietinio solidarumo stoka. Nuolat tenka matyti iškylančius nesutarimo ženklus tarp įvairių piliečių kategorijų – pagal pasaulėžiūrą, socialinę padėtį, kartais – net profesiją ar asmeninę patirtį ir jos su formuotus požiūrius. Viena jautriausių sričių, kurioje nesutarimo ir nepasitikėjimo itin daug – teisėtvarkos sistema ir bausmių vykdymo įstaigos joje. Iš sovietmečio atėjęs ir inertiškai užsitęsęs radikalizuotas skirstymas į teisiuosius ir neteisiuosius, kaltuosius ir aukas, pasitikėjimo vertus ir nevertus dar labiau didina visuomenės atskirtį, tegu ir sąlygiškai nedidelėje atskirai paimtoje baudžiamosios teisės erdvėje.

Iškalbinga šiandieninės situacijos iliustracija: pasitikėjimo teismais indeksas, remiantis 2020 m. sausio 10 – 18 d., – 5,2 %. (Teismų darbą teigiamai vertino 22,1 %, neigiamai – 27, 3 % apklausos dalyvių).[9] Tai – ne segmentinė apklausa, vykdyta apklausiant atskirai nuteistųjų ar pareigūnų grupes, tai – visuomenės požiūris ir vertinimas. Iš to peršasi išvada, kad baudžiamosios teisės rezultatais neretai lieka nepatenkinta nė viena pusė: nei nukentėjusi, nei nusikaltusi, nei nuosprendį realizuojanti ir kontroliuojanti pusė. Galbūt čia ir yra atsakymas į klausimą, kodėl pasaulyje tampa vis populiaresnis atkuriamasis teisingumas. Lyginant su įprastu baudžiamojo teisingumo modeliu, kurį galima įsprausti į schemą „nusikaltimas – teismas – nuosprendis – pabaiga“, galutinai atskiriant visas proceso grandis ir jų ryšius, atkuriamasis teisingumas akcentuoja ne kerštą už nusikaltimą, o žalos atlyginimą ir, kai tai įmanoma, išlaikytus nusikaltimo subjektų ryšius. O tai, kalbant apie visuomenės bendrąjį solidarumą – daug naudingesnis, viltingesnis ir perspektyvesnis variantas.

Kalbant apie atkuriamąjį teisingumą, šiandien nusistovėję ir plačiausiai vartojami trys pagrindiniai šio proceso modeliai:1) aukos ir kaltininko mediacija; 2) konferencijos; 3) apskritojo

[9] „Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimai“, Vilmorus, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20.

stalo diskusijos.[10] Vienu perspektyviausių modelių laikoma būtent mediacija, kurios vienas iš siūlomų termino aiškinimų yra toks: „Mediacija – tai alternatyvi teismui, savanoriška konfidencialaus pobūdžio ginčų sprendimo procedūra, kurioje vienas ar keli tretieji nepriklausomi nešališki asmenys – mediatorius arba mediatoriai – padeda besiginčijantiesiems pasiekti priimtiną ginčo sprendimą“.[11]

„Mediacijos“ vadovėlio autoriai išskiria tokius pagrindinius mediacijos požymius, kartu skiriančius ją nuo kitų atkuriamojo teisingumo sprendimo būdų:

1. Mediacija – alternatyvi klasikiniam teismo procesui privati ginčų sprendimo procedūra.
2. Šalių dalyvavimas mediacijos procedūroje yra savanoriškas.
3. Mediacijos procedūra negali vykti be mediatoriaus.
4. Mediatoriaus neutralumas ir nešališkumas yra esminiai mediacijos reikalavimai.
5. Mediacijos procedūra turi būti sąžininga ir teisinga, mediacijoje turi būti užtikrinta ginčo šalių procedūrinė lygybė.
6. Mediatorius nepriima sprendimo dėl ginčo baigties.
7. Vienintelė galima šalis, įpareigojanti ginčo baigtis mediacijos procedūros pabaigoje, yra šalių susitarimas išspręsti ginčą.
8. Pagrindinis mediacijos procedūros tikslas – taikus ginčo išsprendimas, antrinis tikslas – pasiekti, kad būtų išgryninti ginčytini ginčo šalių klausimai, išaiškintos nesutarimų priežastys ir pasekmės.
9. Pačios ginčo šalys yra atsakingos už ginčo išsprendimą mediacijoje.
10. Mediatorius negali tapti ginčo šalių konsultantu ir patarėju.
11. Pirminė mediatoriaus funkcija – padėti šalims derybose.
12. Mediacija yra siekiama sukurti šalių tarpusavio dialogui, deryboms bei ginčo sprendimo variantų paieškai palankias ir saugias sąlygas.
13. Mediacija yra nukreipta į ginčo šalių tikruosius interesus.
14. Mediacijos procedūra yra privataus pobūdžio, todėl konfidenciali.
15. Mediacija vyksta etapais, stadijomis.
16. Mediacija malšina konfliktą.
17. Mediacija yra nukreipta į ateitį.[12]

[10] Barbara E. Raye ir Ann Warner Roberts, „Restorative process“, iš *Handbook of Restorative Justice*, Gerry Johnstone ir Daniel W. Van Ness (Cullompton: Willan Publishing, 2007): 211–227, cituota iš Ilona Michailovič ir kt., *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 48.
[11] Kaminskienė, *supra note*, 8: 7.
[12] Kaminskienė, *supra note*, 8: 13.

Atrodytų, mediacija, žvelgiant apskritai, – puiki alternatyva esamų ginčų sprendimui ir potencialių konfliktų eliminavimui, o kiekvienas išvardytas jos požymis – įrodymas pranašumo prieš įprastą baudžiamąjį ar net ir civilinį procesą. Taip pat ir sprendžiant ginčus bei konfliktus, siekiant aiškumo ir potencialių įtampų panaikinimo tokioje specifinėje erdvėje, kaip įvykdyto nusikaltimo padarinių fonas ar (jau po nuosprendžio) – bausmių atlikimo vieta.

1. 2. Mediacijos įsitvirtinimas ir raida

Čia verta prisiminti istoriją: „Mediacija pirmą kartą pritaikyta 1970 m. pradžioje Kanados mieste Kičeneryje (Kitchener) eksperimento metu, kai probacijos pareigūnas įtikino teisėją, kad du nusikaltę nepilnamečiai turėtų susitikti su vandališko išpuolio aukomis. (...) mediacijos eksperimentas prasidėjo kaip lygtinio bausmės vykdymo alternatyva, įkvėpta jaunimo probacijos darbuotojo įsitikinimo, kad aukos ir kaltininko susitikimas gali būti naudingas abiems šalims“.[13]

Laikui bėgant, mediacija akivaizdžiai įrodė savo vertę ir buvo pradėta įteisinti tiek tarptautinės, tiek atskirų valstybių nacionalinės teisės lygmeniu: Jungtinių Tautų Ekonominė ir socialinė taryba dar 1999 m. liepos 28 d. patvirtino rezoliuciją 1999/26, kuria išreiškė pageidavimą, kad JTO Nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamosios teisenos komisija apsvarstytų ir suformuluotų Jungtinių Tautų standartus tarpininkavimo ir atkuriamojo teisingumo klausimais baudžiamojoje teisenoje.[14] Nuosekliu tęsiniu galima laikyti 2000 m. liepos 27 d. rezoliuciją 2000/14, kurioje JTO Generalinis sekretorius paragintas prisidėti ieškant bendradarbiavimo atkuriamojo teisingumo srityje galimybių valstybėms-narėms, nevyriausybinėms organizacijoms, Nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamosios teisenos komisijai.[15] Remdamasi paminėtais ir kitais tų pačių tikslų siekiančiais dokumentais, JTO Ekonominė ir socialinė taryba 2002 m. liepos 24 d. priėmė apibendrinančią rezoliuciją 2002/12, nubrėžusią atkuriamojo teisingumo naudojimo baudžiamosiose bylose principus. Dokumento preambulėje pasaulio valstybės ir organizacijos raginamos prisidėti prie atkuriamojo teisingumo panaudojimo efektyvumo ir plėtros, dalytis patirtimi ir informacija, telkti bendram darbui tarptautines, nacionalines ir nevyriausybines organizacijas, o

[13] Marian Liebmann, „Restorative Justice – How it works“, (2007): 27, cituota iš Ilona Michailovič ir kt., *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 49.
[14] „Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters“, ECOSOC Resolution 2002/12, žiūrėta 2020 m. kovo 15 d., https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution 2002-12.pdf.
[15] *Ibid*.

priede konkrečiai apibrėžiamos atkuriamojo teisingumo sąvokos ir sąlygos baudžiamosios teisenos kontekste.[16]

Lietuvai, 2004 m. tapus ES nare ir derinant nacionalinę teisės politiką su Bendrijos nuostatomis, itin aktuali tapo Europos Sąjungos teisės politika ir atkuriamojo teisingumo klausimais. ES Taryba dar 2001 m. priėmė pagrindų sprendimą „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“, kur nurodė, kad vykstant baudžiamajam persekiojimui, auka ir kaltininkas gali ieškoti bendro susitarimo, galimas tarpininkavimas, tarpininkaujant kompetentingam trečiajam asmeniui[17], kad iš esmės laikytina mediacijos elementais.

2008 m. gegužės 21 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų, kurios tikslas – skatinti naudotis alternatyviais ginčų sprendimo būdais, ypač mediacija. Ja siekiama užtikrinti subalansuotą mediacijos ir teismo proceso ryšį.[18] O 2012 m. spalio 25 d. priimta EP ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kurioje atsiranda „atkuriamojo teisingumo sąvoka ir jos paaiškinimas: „atkuriamasis teisingumas – bet koks procesas, kuriuo sudaromos sąlygos aukai ir nusikaltėliui jų laisva valia aktyviai dalyvauti sprendžiant dėl nusikalstamos veikos iškilusius klausimus padedant nešališkai trečiajai šaliai.“[19] 2018 m. buvo priimtas EP Pranešimas dėl aukščiau minėtos Direktyvos įgyvendinimo, kuriuo „siekiama įvertinti, kaip įgyvendinama Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ES valstybėse narėse. Visų pirma, ypač daug dėmesio skiriama įgyvendinimo nuoseklumui, tinkamumui, veiksmingumui ir efektyvumui. Taip apimami skirtingi direktyvos taikymo aspektai: perkėlimo į nacionalinę teisę priemonės valstybių narių lygmeniu, praktinis direktyvos įgyvendinimas šioje srityje, aukoms teikiama nauda ir sunkumai, su kuriais susiduriama. Galiausiai pranešime pateikiamos kelios rekomendacijos Komisijai ir valstybėms narėms, siekiant toliau skatinti direktyvos įgyvendinimą ateityje.“[20]

---

[16] „Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters“, *supra note*, 14.

[17] „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“, Europos Sąjungos Tarybos 2001 m. kovo 15 d. pamatinis sprendimas, žiūrėta 2020 m. kovo 15 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001F0220&from=EN

[18] „Direktyva „Mediacija civilinėse ir komercinėse bylose““, Europos Parlamentas ir Taryba, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=LEGISSUM%3Al33251

[19] „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES“, Europos Parlamentas ir Taryba, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=en

[20] „Dėl Direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, įgyvendinimo“, 2018 m. gegužės 14 d pranešimas, Europos Parlamentas, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0168_LT.html#title1

Tuo tarpu šaltiniai liudija, kad „pirma reali praktinė iniciatyva įtvirtinti mediaciją Lietuvos baudžiamojoje justicijoje buvo pradėta įgyvendinti 2014 metais, kuomet nuo 2014 m. spalio mėn. iki 2016 m. balandžio mėn. buvo vykdomas vienas iš šešių „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ programos projektų „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MĮPT)“.[21] O 2018 m. spalio 19 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos direktorius patvirtino įsakymą „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) organizavimo ir vykdymo laisvės atėmimo vietų įstaigose tvarkos aprašo“, kur įvardytos mediacijos sąlygos ir kai kurie proceso aspektai laisvės atėmimo vietose.[22]

1. 3. Mediacija įkalinimo įstaigoje

Grįžtant betarpiškai prie šio darbo objekto – mediacijos taikymo laisvės atėmimo vietose, gali kilti klausimas, ar tai tikslinga ir veiksminga. Mediacija, kaip pabrėžiama ir viename iš jos apibūdinančiųjų požymių, yra veiksmas, nukreiptas į ateitį. Tuo tarpu kalbant apie bausmių atlikimo vietą, omenyje pirmiausiai turimi jau įvykę faktai: nusikaltimas, teismo procesas, nuosprendžio įsiteisėjimas, bausmės atlikimas. Atrodytų, vienintelis ateities perspektyvą turintis segmentas – nuteisto piliečio bausmės pabaiga ir lūkesčiai išeiti į laisvę. Tačiau mediacija, kaip interdisciplininė praktika, iš tikrųjų gali realiai paveikti visų su bausmės atlikimu susijusių grandžių ateitį: nuteisto piliečio, aukos, bausmę kontroliuojančių pareigūnų. O kalbant bendriau – ir visos visuomenės ne tik teisinę, bet ir psichologinę, socialinę ir t.t. atmosferą.

Kadangi mediacija ir jos taikymas – palyginti jauna veiklos sritis, ji, nors ir grindžiama bendromis vertybėmis ir visuotiniais teisės aktais, skirtingose valstybėse praktikuojama skirtingai – apie tai, kaip ir apie praktinio mediacijos taikymo galimybes, bus rašoma kitame šio darbo skyriuje. Čia bus apsistota ties mediacijos taikymo bausmių atlikimo įstaigose teorinėmis prielaidomis ir moksliniu situacijos vertinimu, pirmiausiai akcentuojant, kad mediacija dar tebeieško savo vietos teisiniame – socialiniame – psichologiniame lauke ir, Lietuvos teisės instituto mokslininkų teigimu,

[21] Vilija Verseckaitė, „Mediacijos įtaka baudžiamajai politikai“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2018), 52, https://vb.mruni.eu/object/elaba:33484052/index.html.
[22] „Įsakymas „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) organizavimo ir vykdymo laisvės atėmimo vietų įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo““. Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. LRS. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/41905440d3d611e8a3fadd00a256c61a?positionInSearchResults=11&searchModelUUID=d87d1f9f-ace1-43f1-ac76-8add998f7fe1

nėra nustatyta, kuri mediacijos reguliavimo forma praktiškai efektyviausia.[23] Dar viena pastaba: apie mediaciją dažnai kalbama probacijos proceso kontekste – taip nėra dėl to, kad kas nors painiotų probacijos ir bausmių atlikimą. Tiesiog šiandieninėje situacijoje mediatoriais dažniausiai dirba probacijos tarnybos darbuotojai, atitinkamai perkeldami savo žinias ir patirtį iš vienos profesinės patirties srities į kitą – giminišką, neretai susijusią, bet vis dėlto atskirą ir autonomišką. Tai tuo pačiu dar sykį patvirtina, kad mediacija, skirtingai nei probacija, ir po nuosprendžio įsiteisėjimo nusikaltėliui atliekant bausmę įkalinimo įstaigoje, turi savo vertę ir perspektyvas.

Dr. Rokas Uscila, analizavęs atkuriamąjį teisingumą penitencinėje sistemoje, teigia, kad atkuriamojo teisingumo koncepcija numato, kad reikia palaikyti ir stiprinti ryšius tarp įstatymą pažeidusio asmens ir bendruomenės, išspręsti konfliktą tarp pažeidėjo ir nukentėjusiojo, sudaryti sąlygas žalos atlyginimui, nuostolių kompensavimui ir pan. Itin svarbus momentas, kad atkuriamasis teisingumas efektyviai taikomas nepriklausomai nuo baudžiamojo proceso stadijos ir gali būti efektyvus tiek įsigaliojus teismo nuosprendžiui ir įstatymą pažeidusiam asmeniui paskyrus bausmę, tiek ir jį įkalinus. Ir pagrindiniu tikslu, keliamu atkuriamajam teisingumui, lieka siekis normalizuoti, stabilizuoti konflikto dalyvių santykius, taip pat išsiaiškinti įvykio aplinkybes, kurios galbūt nebuvo atskleistos teisėsaugos institucijų, atliepti žmonių emocinius poreikius, sudaryti galimybę atlyginti žalą.[24]

Visa tai, kas pasakyta apie mediacijos galimybes įkalinimo įstaigose, daugiausiai buvo susiję su aukos ir nuteistojo santykiais po teismo nuosprendžio paskelbimo ir kaltu paskelbto asmens įkalinimo. Tačiau tai – ne vieninteliai galimos mediacijos subjektai laisvės atėmimo vietoje. Šalia konflikto poros „auka – nuteistasis“ dažnai esama konfliktinių porų „nuteistasis – nuteistasis“, „nuteistasis – pareigūnas“, „pareigūnas – pareigūnas“. Darbo autorė iš asmeninės patirties, įgytos 10 metų dirbant Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, žino, kad visi aukščiau paminėti konfliktų variantai yra ne tik įmanomi, bet ir realiai vykę. Tai dar labiau praplečia mediacijos panaudojimo įkalinimo įstaigose perspektyvą ir patvirtina poreikį, gal net tikslingiau būtų sakyti – būtinybę.

Kalbant apie nuteistųjų tarpusavio santykius, apie įkalinimo įstaigą kaip piliečiui privalomą etosą, tegu ir laikiną – iki išėjimo į laisvę, - dažniausiai kartojama sena tiesa, kad „(...) įkalinimo kasdienybė savo prigimtimi užprogramuoja smurto, konfliktų, kovų dėl galios dispozicijos neišvengiamumą. Todėl esminiu klausimu tampa, kaip išmokyti nuteistuosius spręsti konfliktus ir problemas kuo taikesniais būdais. Empiriniai tyrimai atskleidžia, kad ne griežtas režimas, intensyvi

[23] Renata Giedrytė-Mačiulienė, „Mediacijos įgyvendinimas probacijos taryboje Lietuvoje“, *Teisės problemos,* 92, 2 (2016): 73.
[24] *Ibid.*

kontrolė ir priežiūra, bet pirmiausia **humaniškų gyvenimo sąlygų bei santykių su nuteistaisiais užtikrinimas** prisideda prie smurto mažinimo ir saugumo įkalinimo įstaigose.“[25] Šiuo atveju tiktų pridėti – ir visoje visuomenėje, kas iš esmės ir yra bendrasis mediacijos tikslas. Pateiktos citatos pradžioje minimos kategorijos „smurtas“, „konfliktai“, „kova“ yra būtent tie mediacijos taikiniai, kuriuos stengiamasi eliminuoti ir pakeisti taikiu susitarimu, kuris būtų lygiai teisingas visoms konflikto pusėms. T. y. kad neliktų paties konflikto kaip tokio, o nuteistieji, atlikę bausmę ir atsiskaitę su visuomene, išėję į laisvę atsineštų kuo mažiau agresijos, nuoskaudų ir kitų įkalinimo įstaigos subkultūros ženklų. Todėl mediatoriaus darbe taip akcentuojamas psichologinis aspektas: čia neužtenka viską sudėlioti į lentynėles kaip teisme, o siekiama kiek įmanoma panaikinti įtampą, priešiškumo visuomenei, atstumtojo jausmą. Mediacija šiuo aspektu tampa panaši į socialinę psichoterapiją, siekiančią visoms mediacijoje dalyvaujančioms pusėms grįžti į socialinį bendravimą be senų nuoskaudų ir išankstinių stereotipų. Todėl ir mediacijoje, kaip ir psichoterapijoje toks svarbus savanoriško dalyvavimo procese momentas.

Kalbant apie konflikto pobūdį „nuteistasis – pareigūnas“ negalima pamiršti, kad pareigūno ir nuteistojo susipriešinimas, neretai – demonizavimas, dažnai yra neatskiriama įkalinimo įstaigų subkultūros dalis. Ir čia, kaip prielaida tiek mediacijai, tiek komunikacijai apskritai, labai svarbus tampa pasitikėjimo klausimas. „Nepasitikėjimas darbuotojais lemia nuteistųjų apsisprendimą slėpti konfliktus ir nesikreipti į darbuotojus patyrus smurtą ar jaučiantis nesaugiai“.[26] Juo labiau nesaugiau nuteistieji jaučiasi, patekę į konfliktą su pareigūnu, todėl čia reikia prisiminti vieną itin svarbų mediacijos požymį – kad „Mediacijos procedūra turi būti sąžininga ir teisinga, mediacijoje turi būti užtikrinta ginčo šalių procedūrinė lygybė.“[27] Pareigūnas ir nuteistasis, *a priori* būdami skirtingo statuso piliečiai, mediacijos procese turi išeiti iš „kastų santykio“ modelio ir laikytis abipusės pagarbos ir lygybės. Prie mediatoriaus stalo, aptariant mediacijos objektą, nustoja galioti skirtingo statuso, patirties, nuostatų, amžiaus ar intelekto veiksniai: visi dalyviai - lygiateisiai. Sukurti ir palaikyti šios lygybės lauką – viena svarbiausių mediatoriaus užduočių, nes to nesant pati mediacija neįmanoma. Tokioje situacijoje didesnė atsakomybė vis dėlto tenka pareigūnui, nes jis nėra „žmogus iš gatvės“, o specialiai apmokytas dirbti su specifiniu nuteistųjų kontingentu, žinantis nuteistųjų jautriausias ir pažeidžiamiausias vietas, tačiau privalantis laikytis džentelmeniško žaidimo taisyklių. Juo labiau, kad ir iki mediacijos „Darbuotojų tikslas – surasti tinkamą balansą tarp tvarkos ir taisyklių palaikymo, užtikrinant teisingą ir neišvengiamą darbuotojų atsaką į destruktyvų elgesį, kartu kurti

[25] Rūta Vaičiūnienė, „Saugumas įkalinimo įstaigose ir konfliktų sprendimas“, iš *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos: monografija,* Gintautas Sakalauskas (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019), 335.
[26] *Ibid*, 337.
[27] Kaminskienė, *supra note*, 8: 10.

aplinką, pagrįstą **empatija, pasitikėjimu darbuotojais,** pasiūlyti ir mokyti nuteistuosius taikiai ir pozityviai spręsti iškylančias problemas bei patiems taikyti tokias konfliktų sprendimo strategijas“.[28] Akivaizdu, kad toks pareigūnų profesinis kodeksas didžiąja dalimi sutampa su prielaidomis mediacijai, ir čia – dar vienas iššūkis mediatoriui: viena vertus, jis – sąmoningo pareigūno sąjungininkas, siekiantis tų pačių tikslų, kita vertus jis – ne pareigūno atstovas ir turi likti neutralus ir lygiai teisingas visiems.

Deja, žmogiškasis faktorius, įvairios aplinkybės, nesupratimas, kartais ir nenoras sužlugdo ne tik mediacijos procesą, bet net ir jo galimybę. Iškalbingas pavyzdys iš literatūros – Franco Kafkos romanas „Procesas“: Jozefas K., įtrauktas į konfliktą su autoritarine, tačiau anonimiškai veikiančia prievartos mašina (literatūriškai stilizuotu kalėjimo atitikmeniu), pats ieško išeities, pats ieško galimų mediatorių, kurie išaiškintų sistemos klaidą. Tačiau Jozefo K. statusas – įtariamasis, ir tai iš karto komplikuoja galimą mediaciją: kalba eina ne apie taikos sutartį tarp dviejų pusių, o apie iš anksto priskirtą kaltę ir nujaučiamą nuosprendį. Todėl ir romano veikėjai, pretenduojantys į mediatorius, tegali pasiūlyti ne taiką ir ramybę, o tik tokią išeitį, kaip tariamas išteisinimas ir vilkinimas.[29]

Deja, tokia beveik šimto metų senumo literatūrinė išmonė labai artimai koreliuoja su šių dienų realybe: „Po 2016 m. rugsėjo 5 – 15 d. vykusio vizito paskelbtoje ataskaitoje CPT išreiškė susirūpinimą kai kuriais drausminių priemonių taikymo aspektais Lietuvos įkalinimo įstaigose: prieš taikant drausminę priemonę kaliniui **nesuteikiama teisė būti išklausytam, galimybė kreiptis į gynėją yra visiškai teorinė, be to, kaliniams neleidžiama pakviesti liudininkų**. Komitetas rekomendavo tokius trūkumus ištaisyti.“[30] Siekiant įgyvendinti šią Kankinimų prevencijos komiteto (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)) rekomendaciją, mediacija neabejotinai galėtų ir turėtų būti prieinamas ir efektyvus mechanizmas.

Į konflikto schemą „asmuo prieš sistemą“ kartais patenka ir konflikto „pareigūnas – pareigūnas“ dalyviai. Sistema dažniausiai veikia kaip daugialypis mechanizmas, be to – anonimiškai, tačiau jos atstovas visada turi vardą, pavardę ir pareigas arba tarnybos laipsnį. Įkalinimo įstaigos –

[28] Vaičiūnienė, *supra note*, 25: 338.
[29] Francas Kafka, *Procesas. Pilis. Novelės* (Vilnius: Vaga, 1994), 120.
[30] „Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 15 September 2016“, Europos Taryba, žiūrėta 2020 vasario 18 d., https://rm.coe.int/pdf/16807843ca.

visada tam tikro padidinto jautrumo zona, todėl čia konfliktai, kylantys dėl nesusikalbėjimo ar profesinės etikos stokos, gali greitai išvirsti itin sunkiais padariniais. Todėl čia itin svarbūs atkuriamojo teisingumo požymiai yra šie: „Vienintelė galima šalis, įpareigojanti ginčo baigtis mediacijos procedūros pabaigoje, yra šalių susitarimas išspręsti ginčą.“ ir „Pagrindinis mediacijos procedūros tikslas – taikus ginčo išsprendimas, antrinis tikslas – pasiekti, kad būtų išgryninti ginčytini ginčo šalių klausimai, išaiškintos nesutarimų priežastys ir pasekmės.“[31] Tokios mediacijos esmė – kad procedūros pabaigoje nė viena šalis nesijaustų nei laimėjusi, nei pralaimėjusi, o kad būtų išsiaiškinta ginčo esmė ir jis būtų taikiai išspręstas. Kaip buvo rašyta anksčiau, mediacijos įkalinimo įstaigose ir mediacijos apskritai siekis nėra konfliktą dekonstruoti, reflektuoti ar išanalizuoti ir tuo pabaigti. Mediacijos siekis – konfliktą, konfliktinę situaciją panaikinti, „atšaldyti atmosferą“.

Ir, kai šiame darbe kalbama apie mediacijos poreikį ir perspektyvas įkalinimo įstaigose, iš esmės kalbama apie mediaciją visuomenėje. Nuteistieji, atėjus laikui, grįžta į visuomenę, pareigūnai išeina į pensiją, įkalinimo įstaigų konfliktų dalyviai praranda visą arba dalį savo statuso, bet į visuomenę atsineša ir savo sunkiąją patirtį – nuoskaudas, traumas, kompleksus, ir gerąją – jausmą, kad nebuvo atstumti, kad esant reikalui su jais buvo kalbamasi, ieškoma kompromiso, kad jie patyrė pasitikėjimą ir empatiją. Įkalinimo įstaigos – mūsų visuomenės dalis. Tikėtina, ne pati reprezentatyviausia, ne pernelyg palankiai vertinama, dažnai – atvirkščiai: erzinanti, veikianti kaip emocinis, psichologinis ar socialinis dirgiklis. Mediacija – puiki ir pernelyg menkai išnaudojama priemonė, siekiant šiuos dirgiklius nukenksminti, visuomenę paversti glaudesne, solidaresne ir integralesne, o patį visuomenės gyvenimą – ramesniu ir saugesniu.

Mediacija, ir ypač – mediacijos praktika – labai jauna tarpdisciplininės veiklos sritis, ji, galima sakyti, kristalizuojasi, brandina ir tobulina pati save, tęsdama savo pasiekimus ir mokydamasi iš savo nesėkmių. Be to, nors bendri vertybiniai pamatai, bendri siekiai – universalūs ir tarptautine, tarpvalstybine prasme, daugelis valstybių nuėję skirtingus kelius, realizuojant mediaciją laisvės atėmimo įstaigose. Lietuvoje apskritai tenka kalbėti labiau apie prielaidas, perspektyvas ir realizacijos galimybę ateityje, tuo tarpu ne viena Vakarų pasaulio valstybė, neišskiriant nė geografinių Lietuvos kaimynių, realiai išbandė arba ir dabar praktikuoja vieną ar kitą mediacijos aspektą, o kartais eina kompleksiniu keliu, sujungdamos iš karto kelis mediacijos vektorius. Tai – neginčytinai teigiama ir jokiomis sąlygomis neprarandanti vertės praktika, nes 1) jei taikomas modelis nepasiteisina, yra

[31] Kaminskienė, *supra note*, 8: 10.

įrodymas, kad šiuo keliu eiti netikslinga – nėra prasmės kitoms valstybėms, kitoms įstaigoms kartoti to, kas vieną kartą jau atvedė į aklavietę; deja, kaip ir bet kuriame moksle, apie nepasiteisinusias teorijas ir praktikas rašoma gerokai mažiau, nei apie pavykusius eksperimentus; 2) jei modelis pasiteisina, tikslinga jį tęsti ir skleisti, kiekvienai šaliai ar įstaigai pridedant savo unikalios patirties dalį (kaip žinome, ir socialinėje visumoje, ir subkultūrose itin svarbų vaidmenį vaidina mentalitetas, vietos tradicijos, paprotinė teisė ir t. t.; tai – unikali atskirų valstybių autentika, bet tai nereiškia, kad pozityvūs ir perspektyvūs momentai negali tapti universalių bendrų veiklų dalimi); 3) iš pirmajame ir antrajame punkte surašytų praktikos fragmentų ir formuojasi bendroji, universalioji mediacijos teorinė bazė. Galima sakyti, kad atskirų šalių praktika parodo, kaip ankstesniame skyriuje aprašyta mediacijos doktrina veikia (arba neveikia, bet šiuo atveju, nepaisant dviprasmiškai skambančio teiginio, neigiamas rezultatas – taip pat teigiamas rezultatas) gyvai.

Nors pats „mediacijos“ terminas ir jo turinys paaiškintas ankstesniame skyriuje, verta prisiminti, kad buvo kalbėta ne apie, pavyzdžiui, mediacijos teoriją, bet apie mediacijos doktriną, t. y. antrinį teisės šaltinį, išvestą iš pagrindinės jurisdikcijos. Tuo tarpu mediacija įkalinimo įstaigose gali būti laikoma dar viena šios srities atšaka – susijusia su bendruoju teoriniu kamienu, bet autentišku ir savitu, veikiančiu išskirtinėmis sąlygomis. Todėl, kad būtų aiškiau apie ką kalbama, mediacija, kuri vyksta bausmių atlikimo aplinkoje jau po nuosprendžio priėmimo ir bausmės paskelbimo, vadinama *saugiąja mediacija*.[32] [33]

Iš karto gali kilti klausimas: apie kokį saugumą kalbama tokioje psichologinio ir socialinio diskomforto zonoje, kaip įkalinimo įstaiga? Vis dėlto poteisminis etapas, t. y. bausmės vykdymo stadija turi savo privalumų, kurie galėtų prisidėti prie efektyvios mediacijos, t. y. taikaus konflikto šalių bendravimo ir susitarimo. Labiausiai tai susiję su kaltininko pozicija. Jis, atliekantis bausmę, jau yra įvardytas kaip kaltas ir už tai nubaustas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Jis, buitiškai sakant, neturi ką prarasti, todėl jo neturėtų nei gąsdinti, nei kaip nors kitaip negatyviai veikti nei mėginimai suvesti ir sutaikyti jį su nukentėjusiuoju, nei baimė būti pripažintam kaltu (nes tai, kaip minėta, jau padarė institucija, kuri ir įgaliota vykdyti teisingumą – t. y. teismas). Kita vertus – atsiranda kriterijus net ir po teismo sprendimo išsakyti savo poziciją ir tikėtis būti išgirstam, o gal ir išteisintam. Šitos sąlygos, nulemtos būtent izoliacinės ir desocializuotos įkalinimo vietos aplinkos,

[32] Pawel Szczepaniak, „Sprawiedliwosc naprawcza wobec kary pozbawienia wolnosci“, iš *Pozbawienie wolnosci - funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego, Andrzej Rzeplinski* (Warszawa: Lex a Wolters Kluwer business, 2013), 386.
[33] Agnieszka Rękas, „Mediacja w polskim prawie karnym“, iš *Unijne standardy programow sprawiedliwosci naprawczej, Lidia Mazowiecka* (Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business, 2015), 156.

tampa papildomu akstinu siekti mediacijos arba dalyvauti joje, jei siekia kita pusė. Be to, teismo nuosprendis aiškiai ir galutinai įvardija nukentėjusįjį, todėl nelieka abejonių ir alternatyvų, kas yra tinkamas mediacijos partneris, mėginant išspręsti su nusikaltimu susijusį ginčą. Kartu nuosprendis aiškiai įvardija nukentėjusiojo patirtą žalą – jos dydį ir pobūdį, todėl, pradedant mediaciją, abiems pusėms yra pakankamai aišku, apie ką kalbama. Poteisminis etapas, sąlygos ir kai kurie faktoriai tampa papildomu stimulu mediacijai.[34]

Todėl, prisiminus pirminius mediacijos tikslus – glaudesnę visuomenės integraciją ir visapusišką saugumą, mediacija net ir bausmės vykdymo stadijoje gali prisidėti prie nuteisto asmens resocializacijos, eliminuojant jo neteisingai apkaltinto, neišklausyto, neteisingai nuteisto momentus. Tuo tarpu nukentėjusysis gali tikėtis po mediacijos sulaukti sutarto žalos atlyginimo iš nuteistojo arba atsikratyti nuteistojo baimės dėl galimo keršto, šiam atlikus bausmę ir palikus įkalinimo vietą. Liūdna praktika ir pesimistinė statistika rodo, kad laisvės atėmimo bausmė, nuteistajam atliekant ją izoliacijos nuo aukos ir apskritai nuo visuomenės sąlygomis, negrįžtant prie nusikaltimo ir jo neanalizuojant, neprisiimant atsakomybės už nusikalstamą veiką, nuteistus žmones parengia pirmiausiai kalinio, visuomenės atstumtojo, o ne piliečio ir asmenybės, kuri geba savarankiškai atsakyti už savo elgesį, vaidmeniui. Vardan nukentėjusiųjų ir nuteistųjų psichologinės pilnatvės ir socialinio saugumo, pagaliau – vardan pačios visuomenės saugumo būtina nustatyti racionalius laisvės atėmimo bausmės atlikimo kriterijus ir sukurti aplinką, kuri iki minimumo sumažintų negatyvius laiko, praleisto įkalinimo įstaigoje, padarinius, kaip minėta, visiems – nuo aukos iki visuomenės.[35]

Mediacija, kuri taikoma teismui jau priėmus nuosprendį ir paskyrus konkrečią laisvės atėmimo bausmę, yra pati „jauniausia“, vėliausiai atsiradusi atkuriamojo teisingumo priemonė. Saugiosios mediacijos pavertimas nuolatine praktika ir nuosekliai plečiamas jos taikymas pirmiausiai tapo galimas ir savo kelią pradėjo lobistinių grupių ir visuomeninio judėjimo, susijusio su atkuriamojo teisingumo įvedimu į baudžiamąją justiciją, dėka (pvz., „Europos atkuriamojo teisingumo forumo“ („European Forum for Restorative Justice“) veikla).[36]

O vienu pirmiausių ir svariausių personalinių akcentų, betarpiškai susijusių su atkuriamuoju teisingumu ir jo įvedimu į bausmės atlikimo praktiką, buvo Burt Galaway iniciatyva

[34] Michailovič, *supra note*, 4: 237.
[35] *Ibid*, 239.
[36] *Ibid*, 238.

Minesotoje įsteigti penitencijos įstaigą, siekiant suteikti galimybę nuteistiesiems, išeinantiems iš bausmės atlikimo vietos, pradėti dirbti, o galimai – ir atlyginti padarytą žalą.[37]

Pasaulyje tai prasidėjo XX a. 7-8 dešimtmečiais, tuo tarpu Lietuvoje viskas – palyginti labai nauja. Kabant apie Lietuvos patirtį, pirmiausiai minėtinas mūsų valstybės įkalinimo įstaigose vykdomas projektas „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnyboje“, kurį finansavo Lietuvos Respublika ir Norvegija. Projekto vadovė J. Venckevičienė šią veiklą pakomentavo taip: „Mes šiuo metu ir įgyvendiname mediaciją priėmus nuosprendį <...>. Tai yra savotiška mediatoriaus pagalba, suteikiant šalims galimybę pabaigti spręsti konfliktą taikiai. Atrodo, konfliktas jau yra išspręstas teismo, yra priimtas nuosprendis, paskirta bausmė ir pan., tačiau neretai šalys būna vis dėlto nepatenkintos, ne viskas buvo išspręsta nuosprendžiu, kartais žmonės netiki, kad teisingumas buvo įgyvendintas. Mediacijos metu šalims sugrąžinama teisė pačioms spręsti konfliktą, šiuo atveju – pabaigti spręsti konfliktą, žinoma, nesiekiant keršto kitai pusei arba laimėjimo bet kokia kaina.“[38]

Visa tai skamba gražiai ir perspektyviai, tačiau realiai mediacija ir visoje Lietuvoje apskritai, ir įkalinimo įstaigose konkrečiai, tebėra pernelyg retai išnaudojama dekonfliktizavimo priemonė. Galima būtų tikėtis, kad jai priklauso ateitis ir kad mediacija dar sulauks savo valandos, nors kai kurie specialistai bijo atvirkščio proceso – kad mediacija apskritai neišnyktų iš teisinių santykių lauko. O tam, kad tiek atkuriamasis teisingumas, tiek saugioji mediacija prigytų ir įsitvirtintų, reikia grįžti prie ištakų, prie teisinės bazės ir juridiškai aiškiai reglamentuoti mediacijos vietą nacionalinėje baudžiamojoje justicijoje.[39]

Apie Lietuvos aktualijas bus kalbama toliau, čia bus aprašytos unikalesnės patirtys užsienio valstybėse, laikantis tiesiog politinio – geografinio principo.

[37] Burt Galaway, “A Survey of Public Acceptance of Restitution as an Alternative to Imprisonment for Property Offenders” *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 17, 2 (1984): 108-117.
[38] Michailovič, *supra note,* 4: 237.
[39] *Ibid*, 238.

2. MEDIACIJA UŽSIENIO VALSTYBIŲ ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE.

2. 1. Belgijos patirtis bausmių vykdymo sistemoje

Lyginant įvairių valstybių patirtį ir pasiekimus, taikant mediaciją įkalinimo įstaigose, kaip tam tikra sėkmės istorija dažnai minima Belgijos patirtis, kur atskirų projektų sėkmė privertė pagalvoti apie pavienių eksperimentų taikymą ir plėtrą visos šalies mastu. Iškilus baudžiamosios justicijos krizei ir nerandant efektyvių būdų jai įveikti, buvo nuspręsta Belgijos įkalinimo vietose pasinaudoti atkuriamojo teisingumo mechanizmu, perimtu iš Luveno katalikiškojo universiteto patirties.

Anot Luveno kriminologijos instituto profesoriaus Ivo Aertseno, mediacijos patirtis gali padėti, permąstant baudžiamojo proceso tikslus ir sutelkti dėmesį ties kaltininko veika. (Dar kartą verta akcentuoti – „permąstant baudžiamojo proceso tikslus“, t. y. ne gesinant socialines įtampas, ne sprendžiant epizodinius klausimus, o atsigręžiant į pamatinius visuomenės sambūvio aktus!) Mediacijos projektas tame pačiame Luvene buvo pradėtas 1993 m., kai dvi pusės – ir visuomenės nuomonė, ir baudžiamosios justicijos atstovai, akcentavo akivaizdžią teisinę – socialinę problemą: tradicinės baudžiamosios justicijos sistemos neefektyvumą. Tada ryžtasi drąsiam žingsniui – nuspręsta pamėginti artimiau integruoti nusikaltimo orbitoje esančius asmenis ir į baudžiamosios justicijos procesą įtraukti nusikaltimų aukas. Tai buvo reforma, kuria siekta, kad kaltininkas atlygintų aukai padarytą žalą, bet – dar svarbiau – visuomenė būtų tiesiogiai įtraukta į baudžiamosios teisės sistemą. 1998 m. buvo pradėtas projektas, kurio esmė – šešiuose pataisos namuose Belgijoje vykdomi tyrimai ir eksperimentai, atskleidžiantys, ar efektyvus ir kiek efektyvus mediacijos taikymas labiausiai kontroliuojamose baudžiamosios justicijos įstaigose; ar įmanoma, kad nuteistieji sąmoningai ir savanoriškai prisiimtų atsakomybę už savo veiksmus; ar mediacija kaip tarpdisciplininis procesas gali padėti šalims spręsti problemas (konfliktą). Pirmųjų bandomųjų projektų rezultatai buvo tokie, kad nuspręsta atkuriamojo teisingumo metodus, taigi – ir mediaciją – taikyti visose Belgijos įkalinimo įstaigose.“[40]

2000-aisiais metais Belgijoje kiekvienoje šalies laisvės atėmimo įstaigoje įsteigta nauja pareigybė: teisingumo konsultantas, dirbantis sutarties pagrindu. Logiška, kad vėliau jie tapo

[40] Michailovič, *supra note*, 4: 240–241.

etatiniais įkalinimo įstaigų darbuotojais, o 2008 m. šios funkcijos buvo perduotos įstaigų direktorių padėjėjams“.[41]

Atkuriamojo teisingumo konsultantų darbas pirmiausiai buvo siejamas ne su represine priežiūra, o su visapusiškos pagarbos kultūros bausmių atlikimo vietose puoselėjimu ir nuoseklios politikos, grįstos visapusišku sutarimu ir nekonfliktiškumu, formavimu atkuriamojo kalinimo srityje. Tuo metu konsultantų dėmesys nebuvo orientuotas betarpiškai į nuteistųjų ir nusikaltimų aukų asmenybes, todėl jį būtų teisingiau vadinti ne mediacija, o turinčiu užuominų į mediaciją ar mediacijos pradmenimis. Jie dirbo, galima sakyti, „abstrakčiau“ – siekė pakelti bendrąjį atkuriamojo teisingumo priemonių žinomumą, populiarinti jas įkalinimo įstaigų personalo, nuteistųjų, nukentėjusių bendruomenėse .[42]

Tuo tarpu „tikros“ mediacijos pradžia Belgijoje laikytini 2001 m., kai trijuose Belgijos kalėjimuose įvyko pirmieji nusikaltimą padariusio asmens ir nukentėjusiojo mediacijos procesai. Vėlgi eksperimentas pasitvirtino, ir nuo 2005 m. mediacija galima visuose Belgijos kalėjimuose.[43]

Mediacija turi aiškias ir griežtas taisykles, bet neturi, pavyzdžiui, konkrečių laiko apribojimų ir gali tęstis kelis mėnesius. Galioja ypatybė, kad dažniausiai atkuriamasis teisingumas įkalinimo įstaigose vyksta tais atvejais, kai už įvykdytus sunkius nusikaltimus juos padarę asmenys nuteisti ilgiems laisvės atėmimo terminams. Čia – tinkama vieta prisiminti, kad **mediacijos proceso rezultatai gali būti papildomi kriterijai, sprendžiant dėl nuteistojo lygtinio paleidimo iš bausmės atlikimo vietos.[44]**

Ginčai ir konfliktai dėl žalos atlyginimo mediacijos procese įkalinimo įstaigose nėra itin dažni, tačiau bent simbolinė kompensacija, kaip sutikimo su padarytos skriaudos faktu ženklas ir kaip geros valios gestas, yra reikšmingas veiksnys, galintis prisidėti prie konkretaus mediacijos proceso sėkmės. Kadangi nuteistųjų finansinės galimybės, kaip ir tradiciškai daugelyje pasaulio šalių, dažniausiai – menkos ir atlyginti žalą jie nelabai turi iš ko, Belgijoje buvo įsteigtas vadinamasis

---

[41] Kris Vanspauwen, „Victim-Offender Mediation in the Belgian Prison“ (pranešimas konferencijoje „Fachtag Restorative Justice Opferbezogene vollzugsgestaltung Täter-Opfer-Ausgleich (auch) im strafvollzug: Was ist das?“, Berlynas, 2013 m. birželis) – žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., https://www.researchgate.net/publication/308694579_VICTIM-OFFENDER_MEDIATION_IN_THE_BELGIAN_PRISON_A_STORY_OF_HOW_YOU_MAKE_GOOD_WINE.

[42] Tünde Barabás, Borbála Fellegi, ir Szandra Windt, *Responsibility-taking, Relationship-building and Restoration in Prisons, MEDIATION AND RESTORATIVE JUSTICE IN PRISON SETTINGS* (Budapest: National Institute of Criminology, 2012), 263–275.

[43] Vanspauwen, *op. cit.*

[44] Bram Van Droogenbroeck. „Victim Offender Mediation in Severe Crimes in Belgium: "What Victims Need and Offenders can Offer““ *Foresee research group*, 2010 m. liepos 19 d., žiūrėta 2019 m. gruodžio 14 d., https://www.foresee.hu/en/segedoldalak/news/279/

Atlyginimo fondas. Fondą valdo nevyriausybinės organizacijos, kurios teikia mediacijos paslaugas, o finansiškai remia labdaros organizacijos ir Flandrijos vietos valdžia. Bausmę atliekantis asmuo, siekiantis finansiškai paremti nusikaltimo auką, gali prašyti Atlyginimo fondo pagalbos. Specialus komitetas, gavęs nuteistojo prašymą ir išnagrinėjęs su prašymu susijusias aplinkybes, gali skirti dėl nusikaltimo nukentėjusiam asmeniui tam tikrą pinigų sumą (2012 m. duomenimis – iki 1250 EUR) su sąlyga, kad bausmę atliekantis asmuo dirbs socialiai naudingą darbą (pvz., tam tikrą valandų skaičių dirbs socialine veikla užsiimančioje organizacijoje). Atlyginimo fondas nelaiko savo pagrindiniu tikslu suteikti finansinę kompensaciją nukentėjusiajam asmeniui (ta kompensacija dažnai būna tiesiog simbolinė) – iš tikrųjų siekiama nuteistojo žmogaus integracijos ir atsakomybės jausmo stiprinimo. Minėto fondo lėšomis galima pasinaudoti tik vienu būdu: nuteistajam per nevyriausybinių organizacijų mediatorius bendraujant su nukentėjusiuoju, o tuo tarpu nukentėjusioji pusė savo ruožtu įtraukiama į sprendimo priėmimo procesą. Jei bausmę atliekantis asmuo, išėjęs į laisvę, ketina dirbti, turi pats aktyviai ieškoti institucijų ar organizacijų, kam galėtų pasiūlyti savo paslaugas. O įkalinimo įstaigos savo ruožtu turi sudaryti sąlygas nuteistajam atlikti visuomenei naudingą darbą. Kai kuriais atvejais nuteistajam gali būti leista dirbti ir už laisvės atėmimo įstaigos ribų.[45]

Iš to, ką rodo Belgijos patirtis, galima išskirti ir apibendrinti faktorius, palengvinančius mediacijos procesą ir paspartinančius jo plėtrą laisvės atlikimo įstaigose:

- mediaciją skatinantis veiksnys būtų pasinaudojimas visuomeninių bendruomenių (savanorių, „Caritas“ ir pan.) aktyviu bendradarbiavimu;

- atskirų specialių parengiamųjų kursų nusikaltimų aukoms ir nuteistiesiems organizavimas, o po to kalinių ir aukų susitikimų sesijų rengimas įkalinimo įstaigose;

- pastovus sisteminis bendradarbiavimas su vietos bendruomene (kaip atsvara faktui, kad laisvės atėmimas paprastai kalinius nuo bendruomenės atskiria);

- kalinių resocializacijos pagrindas turi būti diegiamas požiūris, kad nuteistasis iš esmės yra geras, sugebantis keisti savo elgesį ir atsakyti už savo veiksmus žmogus;

- atlikdamas bausmę, kalinys gali ir turi domėtis aukos situacija, o esant pageidavimui, stengtis bent simboliškai atlyginti nusikaltimu padarytą žalą;

[45] Barabás, *supra note*, 42: 270.

- kaliniai ne visuomet geba, nori ar išdrįsta dalyvauti tiesioginiuose mediacijos susitikimuose su aukomis, tačiau jie turėtų būti tam skatinami ir motyvuojami kaip veiksmu, kuris pagerintų jų psichosocialinę būseną;

- įkalinimo įstaigose turėtų būti taikomos įvairios mediacijos ir dialogo skatinimo formos (pvz., mediacijos taikymas nagrinėjant skundus, susijusius su gyvenimu betarpiškai įkalinimo įstaigoje);

- kuo platesnis probacijos priemonių spektras (pvz., lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų) taip pat turi būti siejamas su mediacijos rezultatais.[46]

2. 2. Vokietijos patirtis bausmių vykdymo sistemoje

Vokietijos jurisdikcijoje atkuriamojo teisingumo priemonių taikymo galimybė buvo numatyta dar 1990 m. Specifinis bruožas – kad iš pradžių šių priemonių taikymas buvo orientuotas į bylas tų nusikaltimų, kuriuos įvykdė jauni asmenys. Vėliau atkuriamojo teisingumo taikymas išplėstas ir kitoms byloms. 1999 m. Baudžiamojo proceso kodekse buvo įtvirtintas įpareigojimas prokuratūrai ir teismui kiekviename baudžiamojo proceso etape išnagrinėti galimybę nusikaltimą padariusiam asmeniui ir nusikaltimo aukai susitarti mediacijos keliu.[47]

Į šią kategoriją, suprantama, pateko ir nuteistieji, jau atliekantys jiems teismo skirtą bausmę įkalinimo įstaigoje. Tačiau mediacijos galimybė pasirodė daug sudėtingesnė dėl Vokietijos nacionalinės jurisdikcijos prielaidų, reglamentuojančių mediacijos taikymą laisvės atėmimo vietose būtent tiems asmenims, kurie jau nuteisti ir realiai atlieka bausmę. Procedūros realizavimas grindžiamas atitinkamomis Vokietijos Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatomis. Jų teigimu, įvairių atkuriamojo teisingumo mechanizmų, taip pat ir mediacijos, taikymas įkalinimo įstaigose gali būti laikomas ir tinkama, ir naudotina priemone (ypač išskirtas mediacijos neprievartinio pobūdžio aspektas), tikintis ir siekiant konstituciškai pagrįstų nuteistųjų reabilitavimo tikslų. Nusikaltusiųjų asmenų reabilitavimo siekis analogiškai akcentuojamas ir federaliniame Kalėjimų įstatyme,[48] kurio 2 straipsnis teigia, jog asmuo, atlikęs laisvės atėmimo vietoje teismo paskirtą bausmę, turi įgyti galimybę toliau gyventi socialiai atsakingai ir nevykdant nusikaltimų. To

[46] Michailovič, *supra note*, 4: 241–242.
[47] „German Code of Criminal Procedure“. Federal Ministry of Justice and Consumer Protection, žiūrėta 2019 m. gruodžio 19 d., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html.
[48] „Act Concerning the Execution of prison sentences and measures of rehabilitation and prevention involving deprivation of liberty (Prison Act)“. Federal Ministry of Justice and Consumer Protection., žiūrėta 2019 m. gruodžio 19 d., http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/.

paties Kalėjimų įstatymo 73 straipsnyje įrašyta nuostata, kad bausmę įkalinimo įstaigoje atliekantis asmuo turi būti remiamas, *inter alia*, kai deda pastangas atlyginti žalą, kurią padarė nusikalsdamas.

Realiai veikiantys atkuriamojo teisingumo procesai, įskaitant mediaciją, tampa realia galimybe bausmę atliekančiam nuteistajam susitarti su nusikaltimo auka dėl patirtos žalos atlyginimo, o aukščiau minėtų atkuriamojo teisingumo mechanizmų taikymas ir grindžiamas būtent Kalėjimų įstatymo 73 straipsnio nuostatomis.

Svarbus momentas, kad 2006 m., įvykdžius Vokietijos federalinės sistemos reformą, laisvės atėmimo bausmės vykdymo reglamentavimas buvo deleguotas žemėms, o senasis federalinis Kalėjimų įstatymas kiekvienoje žemėje liko galioti tik to laiko, kol ji nepriima analogiško savo įstatymo[49].

Tokie įstatymai, jau priimti kai kuriose atskirose žemėse, procesą teisiškai reglamentuoja taip, kad atkuriamojo teisingumo mechanizmų, taip pat ir mediacijos, taikymas laisvės atėmimo vietose dažnai numatomas kaip vienas iš galimų elementų sudarant ir realizuojant individualų bausmę atliekančio asmens priežiūros planą.[50]

Kai kuriose žemėse patvirtintas bendras, vadinamasis *modelinis* Kalėjimų įstatymas, kurio pagrindu vėliau turi būti priimami atitinkami žemių įstatymai, ir kai kurios *modelinio* Kalėjimų įstatymo nuostatos sukuria sąlygas atkuriamojo teisingumo taikymui viena ar kita forma. Pavyzdžiui, nuostata, kad teismo skirtos bausmės atlikimas, be kita ko, turi nuteistąjį paskatinti apmąstyti savo nusikalstamas veikas ir jų padarinius nusikaltime nukentėjusiems asmenims, gali būti realizuojama, taikant nuteistojo ir aukos mediaciją. Tokie *modeliniai* įstatymai taikomi suaugusiems nuteistiesiems. Tuo tarpu savo įstatymus, kurie reglamentuoja jauniems asmenims paskirtas įkalinimo bausmes, jau priėmusios visos Vokietijos žemės. Juos aptariant ir apibendrinant sutariama, kad visų Vokietijos žemių įstatymuose yra bendras momentas: jie sudaro teisines prielaidas tiek mediacijai, tiek ir kitoms atkuriamojo teisingumo priemonėms taikyti laisvės atėmimo vietose, kur bausmes atlieka jauni asmenys.[51]

Tačiau, nepaisant fakto, kad atkuriamasis teisingumas ir įvairios jo priemonės galėtų būti realiai taikomos įkalinimo vietose, nes visos būtinos teisinės prielaidos iš esmės sudarytos, nei

[49] „Kalinčių nuteistų asmenų dalyvavimas mediacijoje kai kuriose užsienio valstybėse“, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus 2019 m. lapkričio 29 d. analitinė apžvalga, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35398&p1=4&p3=2019&p7=1#tyrimai.
[50] Michael Kilchling, „Restorative Justice in Prisons: The Final Cornerstone in the General Concept of RJ in Germany“ (pranešimas konferencijoje CeSGReM, Como, 2015 m. lapkritis) https://www.giustizia.it/resources/cms/documents/sgep_tavolo13_allegato1.pdf.
[51] *Ibid*.

mediacija, nei kiti mechanizmai Vokietijos įkalinimo įstaigose nėra masinis reiškinys. Dažniau tai vyksta kaip atskiri vienetiniai atvejai, tam tikri eksperimentai ar vadinamieji *pilotiniai* projektai.[52]

Tačiau ir šį terminą čia galima vartoti su išlyga, nes pilotinio projekto paskirtis – būti bandymu, kuriam pavykus veikla tęsiama toliau.

Simptominiu ir reprezentatyviu galima laikyti 2009–2011 m. vykdytą realią laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų ir dėl jų nusikalstamos veikos nukentėjusių aukų mediacijos projektą Brėmeno Oslėbshauzeno kalėjime. Mediatorių paslaugas teikė asociacija „Täter-Opfer-Ausgleich Bremen“. Dalyvauti mediacijos projekte sutiko 27 nuteistieji laisvės atėmimo bausme. Viso tęstinio mediacijos projekto metu su jais įvyko 116 pokalbių, tačiau 5 laisvės atėmimo bausmę atliekantys asmenys nusprendė pasitraukti iš mediacijos dar preliminariųjų, parengiamųjų pokalbių metu. Iš kitos pusės, atstovauti priešingai grupei ir dalyvauti mediacijoje buvo atrinktos 22 nusikaltimų aukų kandidatūros. Tačiau 8 nukentėjusieji į kviečiamuosius laiškus neatsakė, (vis dėlto buvo konstatuota sąlyginė dalinė proceso sėkmė, kadangi bausmę atliekantieji visais šiais atvejais rodė geranoriškumą ir pasiryžimą dirbti kartu), o 7 nukentėjusieji apskritai nebuvo pakviesti, nes dėl tokio kreipimosi nebuvo pasiektas susitarimas tarp mediatorių ir nuteistųjų. Tačiau pozityvioji statistika buvo tokia: su 7 nukentėjusiais asmenimis įvyko mediacinis kontaktas, ir kiekvienu iš šių atvejų mediacijos aktas baigėsi susitaikymo sutartimi. Atskirai paminėtina detalė, kad tik 4 nukentėjusieji sutiko betarpiškai bendrauti su nuteistaisiais, likę 3 tiesioginių susitikimų atsisakė ir bendravo su nusikaltusiais asmenimis per mediatorių. Tačiau susitarimus dėl susitaikymo pasiekė ir vieni, ir kiti.

Šio projekto metu dar kartą buvo paneigtas teiginys, neva bausmę atliekantys nusikaltėliai dėl įkalinimo neturi galimybių kalbėti su auka apie finansinę kompensaciją. Faktas toks, kad 3 nuteistieji patys, vienašališkai skyrė per nusikaltimą nukentėjusiems asmenims finansinę kompensaciją. Buvo dar kartą įrodyta, kad mediacijos procese galimas tam tikras realus pozityvas net aukai nedalyvaujant.[53]

Analitikai, apibendrinę projekto Brėmeno Oslėbshauzeno kalėjime rezultatus, iš esmės padarė išvadą iš dviejų dalių. Pirma: mediacija laisvės atėmimo vietose tikslinga ir gali būti sėkminga, atvesdama į susitaikymo susitarimą, finansinę kompensaciją ir t. t. Antra: tai reikalauja didelių pastangų pirmajame darbo etape – parengiamuosiuose pokalbiuose su bausmę atliekančiais

[52] „Kalinčių nuteistų asmenų dalyvavimas mediacijoje kai kuriose užsienio valstybėse“, *supra note*, 49: 6.
[53] Konfliktschlichtung? - Was ist das eigentlich? „Täter-Opfer-Ausgleich Bremen“. Täter-Opfer-Ausgleich Bremen, žiūrėta 2020 m. sausio 12 d., http://www.toa-bremen.de/infos.html.

nuteistaisiais ir jų aukomis. Bet kuriuo atveju visos pastangos yra vertingos, nes gali atnešti teigiamų rezultatų net ir tais atvejais, kai surengti tiesioginės nuteistojo ir nukentėjusio asmenų akistatos taip ir nepavyksta. Mediacijos procesas gali būti naudingas ir pozityvus net ir tada, kai apskritai nepavyksta užmegzti kontakto su nusikaltimo auka: pats bausmę atliekančio asmens pasiryžimas pripažinti ir prisiimti atsakomybę už įvykdytą nusikalstamą veiką yra svarbus jo asmenybei, jos raidai ir socializacijai ateityje. Atskirai buvo pabrėžta, kad įvykdytų nusikaltimų ir patirtų traumų, kurias išgyveno aukos, sunkumas darbui įkalinimo įstaigose reikalauja itin patyrusių ir kvalifikuotų, įvairiapusiškai parengtų mediatorių.

Kitas projektas, tiesa, *pilotinis,* buvo realizuotas Berlyne 2009–2011 m. ir vadinosi „Teisinė mediacija kalėjime“. Projekto esmė buvo pamėginti leisti mediacijos keliu spręsti konfliktus, kylančius tarp įkalintų asmenų ir įkalinimo įstaigos administracijos. Teismas, sulaukęs nuteistųjų skundų dėl įstaigos personalo veiksmų, buvo įgaliotas nukreipti bylą mediacijos procesui. Laikantis vienos iš pamatinių atkuriamojo teisingumo doktrinos nuostatų, mediacijos taikymas buvo įmanomas tik abiems šalims patvirtinus sutikimą savanoriškai dalyvauti. Be to, turėjo būti atsižvelgta į kai kurias kitas specifines sąlygas ar aplinkybes (šalių gebėjimą komunikuoti be vertėjo, skubėti neverčiančią galimą mediacijos trukmę ir kt.). Realus mediacijos procesas vyko specialiai tam skirtose patalpose Tėgelio kalėjime. Kai šalys sutardavo, kad konfliktas abipusiai išspręstas, priimtas susitarimas būdavo perkeliamas į teisiškai galiojantį ir įpareigojantį dokumentą, o teismas tai paskelbdavo kaip sėkmingą bylos baigtį. Tuo tarpu nesėkmingos mediacijos atveju, nepasiekus visapusiškai priimtino susitarimo, konflikto nagrinėjimas būdavo tęsiamas, laikantis įprastų proceso taisyklių.[54]

2010 m. Vokietijoje buvo atlikta įkalinimo įstaigų darbuotojų apklausa apie atkuriamojo teisingumo priemonių, tame tarpe – ir mediacijos taikymo galimybes bausmių atlikimo vietose. Į klausimus atsakinėjo 459 laisvės atėmimo įstaigų darbuotojai, klausimyną sudarė 34 klausimai aukščiau minėta tema. Apklausos rezultatai, galima sakyti, buvo dviprasmiški: 87 % apklausiamųjų patvirtino, jog jiems žinomas toks atkuriamojo teisingumo mechanizmas – nusikalstamą veiką padariusio nuteisto asmens ir nukentėjusiojo asmens mediacija. Tačiau tik apie 25 % respondentų nurodė, kad savo žinias apie šią tarpdisciplininę veiklą vertintų gerai arba labai gerai. 78 % atsakiusiųjų pritarė mediacijos taikymui laisvės atėmimo vietose (kalba buvo apie mediaciją po nuosprendžio). Tačiau nuomonė keitėsi, klausimams pasisukus apie mediacijos taikymo galimybes konkrečioje įstaigoje, kurioje jie dirba: maždaug 55 % respondentų tokią galimybę įvertino pozityviai, tačiau 35 % atsakiusiųjų išsakė ir teigiamų, ir neigiamų aspektų.

[54] „Kalinčių nuteistų asmenų dalyvavimas mediacijoje kai kuriose užsienio valstybėse“, *supra note*, 49: 7.

Mediacijos taikymo galimybes negatyviai vertinę respondentai, paprašyti įvardyti tokio vertinimo priežastis, dažniausiai aiškino, esą tai – procesas, reikalaujantis pernelyg daug laiko ir žmogiškųjų išteklių. Tuo pačiu abejota tiek nusikaltimą padariusių ir nuteistų asmenų, tiek jų aukų nuoširdžiu interesu dalyvauti mediacijos procese. Tik 4 % respondentų buvo tos nuomonės, kad mediacijos sesijos jų įstaigoje galėtų būti pradėtos vykdyti be jokių problemų. Kliūtimis mediacijai buvo įvardijami tokie veiksniai, kaip išteklių (žmogiškųjų, finansinių) trūkumas, organizacinės problemos, įkalinimo įstaigų darbuotojams primetamos funkcijos, nesusijusios su tiesioginėmis jų pareigomis ir su tiesioginiu įkalinimo įstaigos darbu. Laisva forma komentuodami savo atsakymus, atsakiusieji teigė, kad mediacijos imtis turėtų išskirtinai tam parengti ir įdarbinti specialistai, antraip kiti laisvės atėmimo įstaigų darbuotojai bus perkraunami darbu. Be to, palyginti dažnai buvo pabrėžiama, kad mediacija neturėtų kelti streso nusikaltimų aukoms, psichologiškai ir morališkai traumuotiems asmenims.

Į klausimą, kokios galėtų būti efektyviausios mediacijos įkalinimo įstaigose pritaikymo sritys, didžioji dauguma – 88 %. – respondentų įvardijo nusikaltimo ir jo padarinių temą, į procesą įtraukiant nukentėjusį asmenį. 36 % minėjo nuteistųjų tarpusavio konfliktus ir mediaciją kaip galimą jų sprendimo kelią, o 18 % – kaip galimybę spręsti konfliktus tarp nuteistųjų ir laisvės atėmimo įstaigų personalo. Dar 10 % atsakiusiųjų paminėjo vidaus konfliktų sprendimą tarp pareigūnų.

Į klausimą apie mediacijos tinkamumą/netinkamumą pagal atskiras nusikaltimų rūšis, 70 % respondentų įvardijo nusikaltimus, susijusius su nuosavybe, 67 % – nusikaltimus, susijusius su kūno sužalojimu. Nuspėjamas vertinimas: tik 9 %. apklausos dalyvių manė, kad mediacija naudotina, kai priimtas teismo nuosprendis dėl seksualinių nusikaltimų. Mediaciją kaip metodą, kuris tinka visų paminėtų nusikaltimų atvejais, pripažino 19 % respondentų.

Apklausoje dalyvavusių buvo paprašyta atskirai įvardyti veiksnius ar sąlygas, kuriems veikiant mediacija būtų netikslinga. 79 % apklaustųjų kaip tokią priežastį nurodė esamą ar iš praeities besitęsiančią trauminę aukos patirtį; 71 % – apskritai principiniai neigiamą nusikaltėlių poziciją; 65 % – nuteisto asmens problemas giliau suvokti nuosprendį ir bausmę; 60 % – aplinkybes, kai nusikaltimo įvykdymą lydėjo psichikos sutrikimai; 57 % mediaciją atmetė kalbant apie seksualinius nusikaltimus; 27 % – apie itin sunkius nusikaltimus; 14 % – mediacijos tikslingumu abejojo nusikaltėliui turint problemų, susijusių su narkotikų platinimu ar vartojimu.

Dar buvo klausiama respondentų nuomonės apie abiejų konflikto pusių – nusikaltėlio ir aukos – požiūrį į tiesioginį dalyvavimą mediacijos procese. Atsakymas pasiskirstė taip: apie 50 % apklausos dalyvių atsakė, kad nusikaltusiems asmenims mediacija būtų mažai priimtina, maždaug

45 % respondentų – kad būtų iš dalies priimtina, visiems kitiems viltingai atrodė, kad mediacija nusikaltusiems asmenims būtų labai priimtina. Analogiškai atsakinėjant apie nukentėjusiosios pusės pozicijas, maždaug trečdalis respondentų nurodė, kad aukoms mediacija būtų mažai priimtina, apie 50 % respondentų manė, kad ji būtų iš dalies priimtina, likusieji teigė, kad mediacija nukentėjusiems būtų labai priimtina. Į klausimą, kokios priemonės mediaciją padarytų priimtinesnę, 28 % respondentų pareiškė, kad bausmę atliekantiems žmonėms už dalyvavimą mediacijoje turėtų būti tam tikra priimtina forma atlyginta. 43 % tokios nuomonės besilaikančių apklausos dalyvių kaip atlyginimo variantą paminėjo mediacijos procese dalyvaujančio nuteistojo perdavimo probacijai paankstinimą, 41 % – įmanomas lengvatas kasdieniame įkalinimo įstaigos gyvenime. 72 % respondentų prielaidą, kad bausmę atliekančiam nusikaltėliui už dalyvavimą mediacijoje turėtų būti atlyginta, apskritai atmetė.[55]

2. 3. Kanados patirtis bausmių vykdymo sistemoje

Kanadoje nuteistųjų įkalinimu rūpinasi Kanados pataisos tarnyba („Correctional Service Canada“), ir būtent šios tarnybos įstaigose pradėta taikyti nuo nusikaltimo nukentėjusio žmogaus ir nusikaltėlio mediacija. Tai pradėta daryti XX a. paskutinįjį dešimtmetį ir ne visoje valstybėje, o tik kai kuriose šalies teritorijose. Praktikai pasiteisinus, nuo 2004 m. pradėjo veikti vadinamoji Atkuriamųjų galimybių programa („Restorative Opportunities Program“), kurios rėmuose mediacija taikoma jau visoje Kanados teritorijoje.

Ši Atkuriamųjų galimybių programa (AGP) apima mediaciją būtent tuo laiku, kai teismo nuosprendžiu nusikaltimą padariusiam asmeniui jau skirta bausmė. Programa pasiūlo galimybę trims šalims – nuteistiesiems, nusikaltėliams ir bendruomenių atstovams – susitikti, pradėti dialogą ir tartis dėl padarytos žalos problemų. Procesas vyksta, tarpininkaujant kvalifikuotiems mediatoriams. Atkuriamųjų galimybių programa yra orientuota pabrėžtinai socialiai, čia į pirmą planą iškeliamas visuomenės interesas, todėl ją vykdant ypač svarbu, kad nuteistasis suvoktų ir pripažintų atsakomybę už savo padarytus veiksmus, kad rastųsi kuo didesnė nusikaltusių asmenų empatija nusikaltimų aukoms, paraleliai aptariant patirtos žalos dydį ir atlyginimą, kad tuo pačiu būtų dirbama galvojant apie negatyvių padarinių prevenciją ateityje.

Laikantis Atkuriamųjų galimybių programos nuostatų, vykdydamas mediaciją kvalifikuotas mediatorius[56] pirmiausiai atlieka parengiamąjį darbą: paruošia abi suinteresuotas puses

[55] Barabás, *supra note*, 42: 330.
[56] „Restorative Opportunities. Fact Sheet for Victims“, Correctional Service Canada, žiūrėta 2020 m. sausio 16 d., https://www.csc-scc.gc.ca/restorative-justice/092/003005-4009-eng.pdf.

(nusikaltėlį ir nukentėjusį dėl įvykdyto nusikaltimo) lygiaverčiam tarpusavio bendravimui. Tinkamoje, pritaikytoje tokiai procedūrai ir saugioje patalpoje sudaroma galimybė realiai mediacijos sesijai – aukos ir nuteistojo betarpiškam susitikimui. Mediacijos sesijoje nusikaltimo aukos gauna galimybę išsakyti nuteistiesiems, kokius fizinius, emocinius – psichologinius ir finansinius padarinius jų padaryti nusikaltimai sukėlė nukentėjusiųjų gyvenime. Tuo pačiu mediacija tampa galimybe atsakyti į likusius neatsakytus klausimus apie nusikaltimą, jo aplinkybes, nusikaltimą įvykdžiusį asmenį ir t. t. Taip pat galima tiesiogiai aptarti patirtos žalos kompensavimo prielaidas ir galimybes.

Nuteistieji, prisimenant Atkuriamųjų galimybių programai tokį svarbų visuomeninį – socialinį aspektą, mediacijos dėka gauna galimybę pateikti savo informaciją ir atitinkamai gauti informaciją iš kitos pusės, o toks pasikeitimas, geresnis nusikaltimo aukos situacijos perpratimas gali realiai prisidėti prie nusikaltusiųjų atsakomybės ir empatijos stiprinimo ir asmenybės socialinio progreso. Programos rėmuose vykstanti mediacija nėra procesas, turintis vienintelį galutinį tikslą – pasiektą susitarimą. Jau vien pats savanoriškas, atviras ir lygiavertis nusikaltimo aukos ir nusikaltimo vykdytojo bendravimas laikomas nemenku laimėjimu. Šis labai konkretus mediacijos momentas glaudžiai dera ir tiesiogiai koreliuoja su pamatinėmis atkuriamojo teisingumo vertybėmis ir nuostatomis, kurios kaip reikšmingiausias ir iškelia būtent tokias kategorijas, kaip padarytos žalos suvokimas ir pripažinimas, savanoriškas bendravimo pasirinkimas, siekis arba sutikimas dalyvauti dialoge, atsakomybė, saugumas, socialinė ir personalinė empatija.

Atkuriamųjų galimybių programos pagrindu gali veikti įvairūs mediacijos modeliai (iš tikrųjų taip ir yra), bet ta įvairovė grindžiama tam tikrais bendrais vardikliais, universaliais ir neatskiriamais nei nuo vieno modelio. Tai – mediacijos dalyvavimas įsitraukimas į bet kurį proceso etapą laikantis savanoriškumo, laisvo apsisprendimo ir laisvo pasirinkimo principo; nuodugnus parengiamasis darbas; viso mediacijos proceso ir jo detalių konfidencialumo užtikrinimas; reikiama mediatorių kvalifikacija, profesionalumas ir absoliutus neutralumas. Dažniausiai mediacijos sesijų metų rengiami betarpiški bausmę atliekančių asmenų ir nukentėjusiųjų susitikimai. Bet tai – ne vienintelis variantas, pavyzdžiui, galima mediacija, nesusitinkant tiesiogiai, bet keičiantis informacija (laiškais, vaizdo įrašais ir kt. Turbūt galima teigti, kad plečiantis komunikavimo techninei bazei ir informacijos perdavimo būdų rasis daugiau ir įvairesnių). Neišimtini atvejai, kai mediatorius ir veikia pirmiausiai būtent kaip informacijos tarp proceso dalyvių pernešėjas, savotiškas komunikacinis tarpininkas, kartu kuruojantis ir bendrą proceso eigą. Konkretus bendravimo ir pasikeitimo informacija modelis pritaikomas pagal konkrečius mediacijos proceso dalyvių poreikius ir išsakytus pageidavimus.

Dar vienas itin svarbus aspektas: Atkuriamųjų galimybių programos mediacijos proceso tikslas – ieškoti sąlyčio taškų, ties kuriais būtų patenkinami abiejų mediacijos dalyvių poreikiai, aptarti ir siekti išspręsti patirtos žalos kompensavimo klausimus, ir kartu – užtikrinti apsaugą nuo antrinės viktimizacijos. Kaltės atleidimas kaltininkui iš aukos pusės nėra savaiminis mediacijos tikslas, tai net nėra būtina prasmingo ir tikslingo mediacijos proceso dalyvių tarpusavio bendravimo sąlyga. Tačiau būna atvejų, kai tai įvyksta, ir ši gretutinė mediacijos išdava – taip pat neabejotinai vertinga bendro teigiamo rezultato dalis.

Apskritai mediacijoje glūdi daugybė itin jautrių segmentų, o medijuojant bausmę atliekančiam nusikaltėliui ir nusikaltimo aukai – juo labiau. Piliečiai dėl labai įvairių priežasčių – asmeninių, visuomeninių, psichologinių ir t. t. – apsisprendžia pasinaudoti (arba atvirkščiai – atsisakyti, nepasinaudoti) mediacijos galimybe. Neretai toks apsisprendimas subręsta, svarstant ir abejojant ištisus mėnesius ar net metus. Mediacija nėra pramoga, tai – sunkus darbas, sunkus procesas, į kurį įtraukiami žmonės su sunkia nusikaltimo patirtimi, išgyventa iš skirtingų pusių, todėl vieningai pripažįstama, kad mediacija – ne kiekvienai aukai ir ne kiekvienam už nusikaltimą nuteistam asmeniui tinkamas kelias.[57]

Tačiau yra pagrindo teigti, kad, žvelgiant ir vertinant bendriau, mediacijos procesas Kanados įkalinimo įstaigose taikomas gana aktyviai ir veikia gana efektyviai. Nukentėjusieji dėl nusikaltimo, pareiškę norą dalyvauti mediacijos procese, privalo kreiptis į Kanados pataisos tarnybos pareigūnus, dirbančius arba atkuriamųjų galimybių, arba darbo su nusikaltimų aukomis srityse. Teismo skirtą bausmę įkalinimo įstaigoje atliekantys asmenys dėl galimybės dalyvauti mediacijoje turi kreiptis tiesiogiai į savo įstaigos pataisos tarnybos pareigūnus ir tik su jų pritarimu įgyja teisę būti įtrauktiems į Atkuriamųjų galimybių programą. Galutinis verdiktas dėl nuteistojo galimybės/negalimybės dalyvauti mediacijoje AGP rėmuose sprendžia programą vykdantys pareigūnai ir mediatoriai, kompetentingai įvertinę nuteistojo pasirengimą, tinkamumą, motyvaciją ir kitus argumentus už ir prieš. Beje, faktas, kad nuteistasis dalyvauja Atkuriamųjų galimybių programoje, negali tiesiogiai paveikti jo nuosprendžio trukmės ar lemti lygtinį paleidimą iš laisvės atėmimo įstaigos.

Šiek tiek iliustruojančios statistikos. 1992–2018 m. Kanados pataisos tarnyba sulaukė 2329 kreipimųsi dėl mediacijos. 758 atvejais mediaciją inicijavo nusikaltimų aukos, o 1350 kartų su parašymu dalyvauti mediacijoje buvo kreiptasi iš laisvės atėmimo vietų (įkalinimo įstaigų

[57] „Restorative Opportunities Program“, Correctional Service Canada, žiūrėta 2020 m. sausio 16 d., https://www.csc-scc.gc.ca/restorative-justice/003005-1000-eng.shtml.

pareigūnams buvo perduoti nuteistųjų pageidavimai). 2014–2018 m. laikotarpiu mediacijos buvo pageidaujama vidutiniškai 156 kartus per metus, o 2010–2011 m. užregistruotas didžiausias kreipimųsi skaičius – 201. 2017–2018 m., pasinaudodami mediacijos mechanizmu, už nusikaltimus nuteisti ir nuo nusikaltimų nukentėję asmenys 19 atvejų susitiko tiesiogiai, 31 kartą keitėsi laiškais, 5 atvejais vienos pusės informaciją kitai perduodavo mediatorius ir buvo 2 kitokio bendravimo variantai.

Kalbant apie atkuriamojo teisingumo ir mediacijos ryšį su nuteistųjų resocializacija atlikus bausmę ir palikus įkalinimo įstaigą, verta prisiminti faktą: mediacija pagal Atkuriamųjų galimybių programą gali būti taikoma ne tik įkalinimo įstaigoje, bet ir laisvėje, kai nuteistasis lygtinai paleidžiamas iš bausmės atlikimo vietos. Vėlgi iškalbinga statistika: iš 195 nuteistųjų, kurie programos rėmuose, naudojantis mediacija, betarpiškai bendravo su nusikaltimų aukomis įkalinimo įstaigose ar jau laisvėje, 97 % nepadarė naujų nusikaltimų per 1 metus po mediacinio susitikimo, 89 % – per 5 metus, 88 % – per 10 metų po susitikimo.

2015 m. buvo atliktas tyrimas, kurio užduotis buvo atsakyti į klausimą, kiek Atkuriamųjų galimybių programa koreliuoja su nuteistųjų atšaukiamumu („*revocation*“) iš lygtinio paleidimo. Paprasčiau tariant, buvo siekiama įvertinti, kiek efektyviai veikia mediacija, kai už nusikaltimą nuteistas asmuo ir nusikaltimo auka susitinka tiesiogiai įkalinimo įstaigose ir lygtinio paleidimo sąlygomis. Tyrimui buvo panaudoti 122 nuteistųjų, tiesiogiai bendravusių su nusikaltimų aukomis, duomenys ir 122 nuteistųjų kontrolinės grupės, kurie tokių susitikimų atsisakė, duomenys. Susitikusiųjų su aukomis nuteistųjų duomenys buvo išskirti į dvi kategorijas: tuos, kurie mediacija pasinaudojo ir su nusikaltimų aukomis susitiko laisvės atėmimo vietose, ir tuos, kurie analogiškai bendravo su nukentėjusiaisiais jau gyvendami bendruomenėse, t. y. lygtinai paleisti. Tyrimui panaudoti visi įvykdyti atšaukimai iš lygtinio paleidimo, įskaitant atšaukimus dėl pakartotinai įvykdytų nusikaltimų. Paaiškėjo, kad bausmę atliekančiųjų nuteistųjų tiesioginis bendravimas su nukentėjusiais asmenimis laisvės atėmimo įstaigose gali šiek tiek „sugadinti“ bendrą visų mediacijoje dalyvavusių nuteistųjų atšaukiamumo iš lygtinio paleidimo statistiką – kadangi nuteistųjų, kurie mediacijos susitikimuose su nukentėjusiais asmenimis dalyvavo jau lygtinai paleisti iš kalinimo vietų, rezultatai buvo žymiai geresni.[58]

Bet kuriuo atveju gauti duomenys liudija, kad mediacija tiek su asmenimis, atliekančiais bausmę įkalinimo įstaigose, tiek su lygtinai paleistais į laisvę, – atsiperkanti investicija į visuomenės saugumą ir socialinį integralumą.

[58] „Kalinčių nuteistų asmenų dalyvavimas mediacijoje kai kuriose užsienio valstybėse“, *supra note*, 49: 9–10.

2. 4. Latvijos patirtis bausmių vykdymo sistemoje

Atkuriamojo teisingumo mediacijos mechanizmas Latvijos jurisdikcijoje glaudžiai susietas su probacijos klausimais, nors ir išlaikantis nemenką juridinę „autonomiją“. Latvijos Valstybės probacijos tarnybos įstatymo 1 straipsnyje apibrėžiama, kad mediacijos procesas – tai mediatoriaus parengtas ir mediatoriaus vykdomas bei valdomas nusikaltimo aukos ir probacijos kliento bendravimas, vykstantis pagal numatytą struktūrą ir abipusiai laisvanoriškai. Mediacijos dėka pasiekto susitarimo sąlygos ir padariniai fiksuojami raštiškai. Tas pats įstatymo straipsnis įvardija, kad mediatorius yra arba Valstybės probacijos tarnybos tarnautojas, organizuojantis mediacijos procesą ir jam vadovaujantis, jį realizuojantis, arba savanoris, turintis deramą parengimą ir kompetenciją užsiimti šia veikla liudijantį sertifikatą.[59]

Tuo tarpu Vyriausybės nutarime „Dėl mediacijos proceso“ mediacija įgauna minėtąją autonomiją: Nutarimo 2 punktas nurodo, kad Valstybės probacijos tarnybos organizuojamas mediacijos procesas tarp nusikaltėlio ir nusikaltimo aukos įmanomas ne tik vykstant baudžiamajam procesui, bet ir teismui paskelbus nuosprendį bei tam nuosprendžiui įsiteisėjus. Kadangi mediacija, nuosprendžiui įsiteisėjus, vykdoma įkalinimo įstaigose, o tai sukuria specifines bendravimo ir mediacijos sąlygas, minėto Nutarimo 41 punktas detalizuoja ir konkretina šias aplinkybes. Minėtasis Nutarimo punktas teigia, kad tais atvejais, kai mediacijos procesas organizuojamas įsiteisėjus teismo nuosprendžiui, o viena mediacijos proceso šalis yra laisvės atėmimo vietoje, mediatorius prašo įkalinimo įstaigos administracijos leidimo: 1) susitikti su mediacijos proceso šalimi, kad būtų įmanomas informacijos apie mediacijos procesą perdavimas; 2) organizuoti mediacijos sesijas laisvės atėmimo įstaigoje ir vadovauti šiam procesui, suteikiant abiems šalims ir Nutarimo 10 punkte nurodytiems asmenims (pvz., teisėtiems šalių atstovams, atitinkamų sričių specialistams ir kt.) galimybę betarpiškai ir tiesiogiai bendrauti tam tinkamose patalpose.[60]

Remiantis nutarimo „Dėl mediacijos proceso“ 3 punkto nuostatomis, mediacijos procesas tampa įmanomas tik tokiu atveju, jei nusikaltimą įvykdęs raštu patvirtina pripažįstantis savo kaltę ir dalyvauti mediacijoje sutinka laisvanoriškai.[61] Mediatorius, parengdamas ir vykdydamas patį mediacijos procesą, privalo, *inter alia*, būti objektyvus, nešališkas ir vienodai teisingas visiems

[59] „Įstatymas „Valsts probācijas dienesta likums““, Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, žiūrėta 2020 m. vasario 5 d., https://likumi.lv/ta/id/82551-valsts-probacijas-dienesta-likums.
[60] „Nurodymas „Izlīguma procesa noteikumi““, Latvijas Ministru kabinets, žiūrėta 2020 m. vasario 5 d., https://likumi.lv/ta/id/299947-izliguma-procesa-noteikumi.
[61] Ilona Kronberga, „Project “Reducing prison population: advanced tools of justice in Europe”“, iš *National Report on Latvia – alternatives to imprisonment* (Riga: Providus, 2014), 13.

mediacijos dalyviams, paisyti mediatoriaus profesinės etikos principų, kuriuos tvirtina Probacijos tarnybos vadovas, laikytis konfidencialumo – t. y. saugoti mediacijos dalyvių asmens duomenis, niekam neatskleisti mediacijos proceso išdavoje gautos informacijos (išskyrus įstatymiškai numatytus atvejus), esant atitinkamam vienos mediacijos šalies prašymui – neatskleisti iš jos gautos informacijos kitai mediacijos dalyvei (Nutarimo 8 punktas).

Nutarime numatoma galimybė, susidarius tam tikroms sąlygoms ir susiklosčius tam tikroms priežastims, mediatoriui nutraukti mediacijos procesą. Kaip tokio nutraukimo priežasčių pavyzdžiai Nutarimo 43 punkte nurodomi atvejai: jeigu nusikaltusioji šalis atsisako pripažinti patį nusikaltimo padarymo faktą; jeigu šalis (ar jos teisėtas atstovas) atsisako dalyvauti mediacijos procese; jeigu įkalinimo įstaigos administracija nesuteikia leidimo organizuoti ir vykdyti mediacijos procesą bausmės atlikimo vietoje; jeigu iškyla grėsmė bet kurių procese dalyvaujančių asmenų, įskaitant pačius mediatorius, orumui, sveikatai, gyvybei ir kt.

Jeigu mediacijos procesas įvyksta ir pavyksta, pasiekiamas šalių susitarimas. Pagal Nutarimo 61 punkto reglamentą, susitarimo tekstą surašo mediatorius, o pasirašo mediacijos šalys arba mediacijoje dalyvavę įgalioti atstovai ir mediatorius. Nutarimo 64 punktas įveda savotišką „apsidraudimo“ momentą: mediatorius gali nepasirašyti mediacijos šalių susitarimo, jeigu turi pagrindą manyti, kad tas susitarimas pasiektas pasinaudojus grasinimu ar kokiais nors kitais neteisėtais veiksmais.

Siekiant populiarinti mediacijos institutą ir skatinti jo plėtrą, remiantis Valstybės probacijos tarnybos įstatymo 13 straipsniu, Probacijos tarnyba teikia informaciją visuomenei apie mediacijos siekius ir organizavimo galimybes, jeigu reikia, šiam tikslui pasitelkdama *papildomas pajėgas* – valstybės, savivaldos, nevyriausybinių organizacijų atstovus.

Svarbu ir pažymėtina tai, kad rezultatyvi mediacijos proceso pabaiga ir susitarimo tarp skirtingų šalių pasirašymas nėra svertas, kuris automatiškai paveiktų nuteistojo asmens teismo paskirtos laisvės atėmimo bausmės trukmę. Tačiau šalių susitarimo pasirašymo faktas gali turėti reikšmės, kai svarstoma mediacijoje dalyvavusio ir sutartį pasirašiusio nuteistojo galimybė būti lygtinai paleistam iš laisvės atėmimo įstaigos.[62]

2.5. Lenkijos patirtis bausmių vykdymo sistemoje

Kaimyninėje Lenkijoje atkuriamojo teisingumo ir mediacijos idėjos iškilo kaip papildomos galimybės, papildomi keliai, ieškant atsakymų į aktualiausius kovos su nusikalstamumu

[62] „Kalinčių nuteistų asmenų dalyvavimas mediacijoje kai kuriose užsienio valstybėse“, *supra note*, 49: 4–5.

klausimus. Būtent kovai su nusikalstamumu buvo skirta konferencija, kurią 2004 m. surengė Lenkijos Senatas, ir būtent šioje konferencijoje daugumos dalyvių buvo aiškiai ir artikuliuotai išsakyta, kad baudžiamoji politika, koncentruojama į atpildą už nusikalstamą veiką, nepasiteisina. O tikslingiau būtų suaktualinti tokius su atkuriamuoju teisingumu susijusius momentus, kaip žalos atlyginimas aukai, pastanga nusikaltėlio neišstumti už visuomenės ribų, neleisti jam desocializuotis, pagaliau siekti kuo saugesnio ir taikesnio visuomenės sambūvio. Logiška ir suprantama, kad būtent nusikaltimą įvykdžiusio ir dėl nusikaltimo nukentėjusio asmenų mediacija buvo pasirinktas kaip juridinis (ir ne tik juridinis) institutas, tinkamiausiais siekti paminėtų tikslų.[63] Aptardami mediacijos panaudojimo tikslingumą, pritardami jo įdiegimui ir plėtrai Lenkijos baudžiamosios teisės sistemoje, teisininkai ir mokslininkai pabrėždavo integralią triadą, kuriai mediacijos procesas būtų naudingas: auka – nusikaltėlis – visuomenė.[64]

Kaip ir kai kuruose kitose valstybėse, Lenkijoje mediacija laikoma itin efektyviu mechanizmu, kalbant apie nepilnamečių nusikaltimus. Anot Lenkijoje veikiančio Nepilnamečių įstatymo, mediacija, nagrinėjant nepilnamečių baudžiamąsias bylas, taikytina tiek iki bausmės, tiek teismui paskelbus nuosprendį ir nuteistajam pradėjus bausmės vykdymą. Esant tokiems atkuriamojo teisingumo segmentams, kaip nusikaltimą padariusio nepilnamečio siekis susitarti su auka, atlyginti nusikaltimu padarytą žalą, teismas turi teisę priimti itin platų sprendimų spektrą: nuo skiriamos bausmės sušvelninimo ar nepilnamečio lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigos iki sprendimo tiesiog nutraukti baudžiamąją bylą.[65]

2003 m. Lenkijoje buvo priimtos Baudžiamojo proceso kodekso pataisos, ir atkuriamojo teisingumo veiklos laukas buvo išplėstas taip, kad atsirado galimybė mediacijos mechanizmu naudotis bet kokioje baudžiamosios bylos nagrinėjimo fazėje – iki pat apeliacijos ar bausmės vykdymo etapo.[66]

Tačiau dėl to kilo ir nemažai profesinių ginčų: atkuriamojo teisingumo specialistai pasidalijo į dvi priešingas stovyklas, skirtingai vertinančias mediacijos tikslingumą, kai jau paskelbtas ir pradėtas vykdyti teismo nuosprendis, t. y. kai viena iš mediacijos pusių – jau įkalinimo įstaigoje. Mediacijos apologetų argumentai praktiškai sutampa su tuo, kas kalbėta apie mediacijos tikslus 2004 m. konferencijoje: žalos atlyginimas aukai, nusikaltėlio resocializacija, visuomenės integralumo ir

[63] Barbara Stando-Kawecka ir Joanna Deszyriska, „Final National Report of Poland. 3E-RJ-Model. The 3E Model for a Restorative Justice Strategy in Europe Greece, United Kingdom, Bulgaria, Finland, Hungary, Poland, Spain (including research also in Turkey, the Netherlands, Denmark, Germany)“, *Specific Programme Criminal Justice*. European Commission, 2013): 21, žiūrėta 2020 m. vasario 9 d., http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Poland.pdf.
[64] *Ibid*.
[65] *Ibid,* 14.
[66] *Ibid,* 15.

solidarumo skatinimas, žvilgsnis į ateitį. Mediacijos kritikų teigimu, nuteistieji dažniausiai ne koncentruojasi į aukščiau minėtas vertybes, o egoistiškai suvokia mediaciją kaip įrankį greičiau ir efektyviau siekti savo tikslų; be to, vienai iš pusių esant įkalinimo įstaigoje, daugiausiai konflikto dalyvių atsisakys tiesioginės mediacijos ir rinksis netiesioginę, o tai – gerokai neefektyviau; į žalos atlyginimą mediacijos kritikai taip pat žvelgia skeptiškai, nes nuteistieji paprastai disponuoja tokiais finansiniais resursais, kad aukai už nusikaltimą gali atsilyginti tik simboliškai, bet ne realiai.[67]

Čia galima išvesti tam tikrų paralelių su Lietuvos situacija. Mūsų praktika rodo, kad čia mediacijai taip pat vengiama nukreipti nuteistuosius, kurie nurodo, kad nori mediacijos, nes artėja jų lygtinis paleidimas. Manoma, kad nuteistasis mediacijos procese nebus nuoširdus, sieks tik savanaudiškų tikslų, todėl mediacijos procesas bus niekinis. Netiesioginė mediacija, kaip jau buvo minėta aukščiau, tampa vis efektyvesnė, nes daugėja technologijų, leidžiančių medijuoti neakivaizdžiai (pvz., *skaipu* ar *mesendžeriu*). Kalbant apie argumentą, esą nusikaltėlis aukai negali nieko realiai pasiūlyti, kad atlygintų žalą, daug mokslinių tyrimų rodo, kad dažnai nusikaltimo aukai išgirsti nuteistojo atsiprašymą yra daug svarbiau nei finansinė kompensacija.

[67] Dobrochna Wojcik, „Mediacja w zakladach karnych - obawy i korzysci“, iš *Służba więzienna wobec problemow resocjalizacji penitencjarnej, Wyslaw Ambrozik* (Poznań, Warszawa, Kalisz: 2004), 83.

3. MEDIACIJOS REALYBĖ IR PERSPEKTYVOS LIETUVOS ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE

3. 1. Mediacijos realizavimo Lietuvos įkalinimo įstaigose trumpa apžvalga

Kadangi, kaip jau buvo minėta, mediacija, palyginus su kitomis teisėkūros ir teisėtvarkos sritimis, – labai jauna teorija ir praktika, nei jos teorinė bei teisinė bazė, nei realus panaudojimas pasaulyje nėra nusistovėjęs vieningas. Skirtingos valstybės, be abejo, turėdamos sąlyčio taškų ir bendrų vektorių, ieško savojo mediacijos kelio tiek kalbant apie atkuriamojo teisingumo panaudojimą laisvoje visuomenėje, tiek ir įkalinimo įstaigose.

Lietuva šiandien – taip pat šių ieškojimų kelyje. Perimdama pažangias užsienio praktikas, žvelgdama į sėkmės pavyzdžius, mūsų valstybė, jeigu taip galima sakyti, „zonduoja“ mediacijos galimybes ir ribas, kompetencijas ir realias galias. Kartais mediacijos uždaviniai ir veikla persidengia su kitų teisėtvarkos mechanizmų veikla, kartais trūksta aiškesnės teisinės bazės ir artikuliuoto išaiškinimo apie mediacijos vietą bendrame teisėtvarkos landšafte. Tačiau procesas vyksta, jame esama ir probleminių, ir pozityvių fragmentų. Daugiau ir konkrečiau apie tai bus kalbama kitame skyriuje, pristatančiame empirinį tyrimą. Čia trumpai pristatomas teisinis ir organizacinis kontekstas, kuriame vyksta mediacija įkalinimo įstaigose, kada ir kaip šis darbas pradėtas, kas padaryta, kas daroma.

Mediacijos instituto kūrimo Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje pradžia sietina su 2009–2014 m. Norvegijos lėšomis finansuojamos programos „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ pagrindu Vilniaus apygardos probacijos tarnybos iniciatyva parengtu projektu „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose“. Buvo pateikta paraiška dalyvauti šioje programoje ir buvo gautas finansavimas projekto realizavimui 2014–2016 m. (Čia ir toliau remiamasi Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2020 m. kovo mėn. informacija[68]). Projekto tikslas buvo plėtoti alternatyvas laisvės atėmimo bausmėms, o vienas iš konkrečių uždavinių, siekiant šio tikslo, - mediacijos programos (modelio) baudžiamojoje justicijoje sukūrimas. Tuo pagrindu buvo sukurtos mediacijos taisyklės, parengtos mediatorių atrankos ir vertinimo taisyklės ir paruošta mediatorių mokymų programa. Tai buvo pirmasis projekto darbų etapas.

[68] Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2020 m. kovo 16 d. pažyma Nr. 1S-632 „*Dėl informacijos pateikimo apie taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) bausmių vykdymo sistemoje*“.

Kitame etape buvo susitelkta ties specialistų, galinčių teikti mediacijos paslaugas baudžiamojoje justicijoje, kompetencijų ugdymu. Projekto metu parengti 82 specialistai (14 mediatorių ir 68 probacijos tarnybos pareigūnai), kurie teikė mediacijos paslaugas 2084 asmenims. Buvo atlikta 1011 mediacijos sesijų, iš kurių 892 laikytinos sėkmingomis, kadangi buvo pasiekti ir reikiamai įforminti abipusiai susitarimai. Taip buvo realizuotas projekto trečiasis uždavinys, susijęs su mediacijos paslaugų teikimu.

Siekiant susidaryti geresnį vaizdą apie mediacijos efektyvumą, buvo surengta mediacijos dalyvių „greitojo reagavimo“ apklausa apie pradėtą mediaciją. Ji vykdyta telefonu 2016 m. birželio 28–29 d. Tyrimo dalyviai buvo pasirinkti atsitiktinai iš visų, sutikusių dalyvauti apklausoje, sąrašo. Tyrimo imtis – 6 asmenys, trys moterys ir trys vyrai. Kitų demografinių duomenų, galinčių identifikuoti asmenis, apklausos metu nebuvo renkama, siekiant garantuoti tiriamųjų anonimiškumą. Apklausos metu tiriamiesiems buvo užduoti keturi klausimai, iš kurių vienas atviro pobūdžio, kiti trys – uždarieji. Mediacijos dalyvių apklausos refleksijos susigrupavo į tokius apibendrinimus:

1) Paaiškėjus, kad penki iš šešių respondentų nieko nežinojo apie mediaciją iki to laiko, kol nebuvo asmeniškai pakviesti joje dalyvauti. Todėl svarbu akcentuoti, kad nuolatinė ir kryptinga informacijos sklaida kiekvienos probacijos tarnybos veiklos teritorijoje ir kiekvienoje įkalinimo įstaigoje prisidėtų prie mediacijos instituto žinomumo;

2) Tyrimo rezultatai parodė, kad didžioji dauguma apklaustųjų palankiai vertino apsisprendimą dalyvauti mediacijos procese;

3) Keturi iš šešių dalyvių palankiai įvertino mediacijos procese pasiektą rezultatą, atitikusį jų turėtus lūkesčius. Tačiau svarbu pastebėti, kad, norint tinkamai užtikrinti mediacijos metu prisiimtų įsipareigojimų vykdymą, būtina iš karto galvoti apie probuojamųjų ar kitų su mediacija susijusių asmenų stebėseną ir įsipareigojimų vykdymo kontrolę ir jos mechanizmus;

4) Tyrimo metu paaiškėjo, kad mediacijos dalyviai palankiai vertina mediatorių pasirengimą ir profesionalumą. Todėl, siekiant išlaikyti kokybiškų mediacijos paslaugų teikimo lygį, siūloma užtikrinti nuolatinį mediatorių kompetencijų plėtojimą.

Tokia buvo pradžia, kalbant apie mediacijos taikymą Lietuvoje, tačiau visi keturios atsakymų grupės tebėra aktualios ir šiandien – tiek probacijos tarnybose, tiek įkalinimo įstaigose. Konkrečiau kalbant apie šiandieną, faktai yra tokie: 2020 m. vasario 24 d. duomenimis Lietuvos probacijos tarnyboje dirbo 8 mediatoriai. Per 2019-us metus Lietuvos probacijos tarnybos mediatoriai įgyvendino 554

mediacijos atvejus, parengė 391 mediacijos abiejų šalių susitarimą, iš jų 2 susitarimai pasirašyti su šalimis, kurios atlieka laisvės atėmimo bausmes pataisos įstaigose. Šiuo metu yra paskirta 14 laisvės atėmimo vietų įstaigose dirbančių specialistų, atsakingų už bendradarbiavimą su Lietuvos probacijos tarnybos mediatoriais.

3. 2. Empirinis tyrimas. Objektas, tema ir uždaviniai

Kaip jau buvo minėta, mediacija – tarpdisciplininė veikla, o jos teisinė bazė remiasi ne specialiai šiam naujam procesui kurtais įstatymais, itin svarbiu veiksniu laikytinas empirinis tyrimas. Turbūt esminis jo privalumas – betarpiškumas. Apklausėjas bendrauja betarpiškai su apklausėju arba turi progą tiesiogiai sužinoti apklausiamojo nuomonę su visomis detalėmis ir niuansais, o ne kitų apdorotus duomenis, ne kitų padarytus apibendrinimus ar išvadas. Atsakymai į klausimus šiuo atveju tampa tiesioginiai, o ne „atstovaujamieji“, ne išvestiniai, todėl laikytini objektyviu ir patikimu informacijos šaltiniu. Empiriniai tyrimai – dažnas instrumentas, be kita ko, taip pat ir aiškinantis įkalinimo įstaigų klausimus. 2016 m. buvo atliktas kompleksinis, palyginti didelės imties tyrimas, kurio klausimai buvo sufokusuoti į tokias temas: „Visuomenės nuostatos ir bausmės Lietuvoje“; „Kalinimo sąlygos“, „Individualus bausmės atlikimo planas“, „Sveikata ir ligos“, „Darbas, išsilavinimas, laisvalaikis“, „Reabilitacija, socialinis ugdymas ir konsultavimas“, „Santykiai ir kontaktai įstaigoje“, „Saugumas įstaigoje“, „Problemos ir nesutarimai“, „Kontaktai su išoriniu pasauliu, paruošimas paleidimui iš įstaigos“, kiti klausimai.[69] Kaip matyti, kai kurios temos tiesiogiai susiję su mediacija – lygtinio paleidimo į laisvę, socialinės integracijos, žmonių tarpusavio santykių įkalinimo įstaigoje ir už jos ribų kontekste ir kt.

Tačiau iškalbingas iliustruojantis realybę faktas, kad atskiros mediacijai skirtos dalies neišskirta – tenka naudotis duomenimis, kurie, skirti kitoms temoms, tačiau tinka ir mediacijai aptarti. Empirinis tyrimas aktualus visoms galimos mediacijos šalims, juo labiau kad empirinio tyrimo svarbą patvirtina ir metodo naudojimas gretutinėse veiklose. Pvz., Simono Nikarto ir Gintarės Rinkevičiūtės mokslo studija „Probacijos pareigūnų diskrecija individualizuojant sprendimus dėl probuojamųjų pažeidimų“[70], nors gilinasi į probacijos procesą ir jame veikiančių darbuotojų veiklos niuansus, kai kurie aspektai yra labai artimi arba pilnai sutampa su mediacijos įkalinimo įstaigose tema. Būtent

[69] Vaidas Kalpokas, „Tyrimo instrumentas“, iš *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*, Gintautas Sakalauskas (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019), 39–40.
[70] Simonas Nikartas ir Gintarė Rinkevičiūtė, *Probacijos pareigūnų diskrecija individualizuojant sprendimus dėl probuojamųjų pažeidimų* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018).

studijoje nagrinėjama pareigūnų diskrecija – vienas iš jų. Anot studijos, čia pirmiausiai atskleidžiamos tendencijos, „kaip ir kiek probacijos pareigūnai yra linkę taikyti diskrecinius sprendimus probuojamųjų pažeidimų atvejais. Tyrimas dar neatsako į visus klausimus, pavyzdžiui, kokios yra konkrečios socialinės, kultūrinės nustatytų tendencijų priežastys, tačiau leido sukurti moksliškai pagrįstas prielaidas tolesniems tyrimams. Ypač įdomus tyrimo aspektas, kuris turėtų dominti tiek praktikus, tiek mokslininkus – kaip probacijos pareigūnai priima diskrecinius sprendimus griežto teisinio reguliavimo bei hierarchinėje-subordinacinėje darbo aplinkoje“.[71]

Minėtoji citata užčiuopia kelis labai svarbius ir aktualius mediacijos tyrimų momentus – socialinės ir kultūrinės aplinkos veiksnį, taip pat pareigūnų ir nuteistųjų santykius griežto teisinio reguliavimo hierarchinėje – subordinacinėje aplinkoje. Visa tai, rengiant ir tiriant mediaciją įkalinimo įstaigose, daro daug didesnį poveikį, nei, pavyzdžiui, tos pačios probacijos aplinkoje. Susiduria du galingi sociokultūriniai blokai: nusistovėjusi ir griežta, o kartais ir žiauri nuteistųjų subkultūra iš vienos pusės ir griežtai subordinuota pareigūnų hierarchija iš kitos. Kalbant apie abu šiuos blokus dar būtina pabrėžti (tai vėliau patvirtins ir empirinio tyrimo medžiaga), kad abu jie yra griežtai subordinuoti ir savo viduje (pareigūnų santykiai su kitais pareigūnais, nuteistųjų – su kitais nuteistaisiais), ir išorėje (nuteistųjų santykiai su pareigūnais). Empirinis tyrimas aiškiai įvardija daug ir vienos, ir kitos pusės probleminių taškų, t. y. daug mediacijai įkalinimo įstaigose trukdančių stabdžių ir trikdžių.

Pagrindinis empirinio tyrimo instrumentas – apklausa, kuri „gali būti pagrindinis asmenybės motyvų, savybių, pažiūrų, vertybinių orientacijų tyrimo metodas, bet taip pat gali būti ir pagalbinis tyrimo metodas, leidžiantis gauti papildomos informacijos, kurios neįmanoma atskleisti kitais būdais“.[72] Gilinantis į mediacijos įkalinimo įstaigose temą, empirinis tyrimas neretai yra vienintelis įmanomas – kaip minėta, dėl erdvės specifikos, uždarumo, joje veikiančių subjektų profesinių ar sociakultūrinių nuostatų. Tačiau empirinis tyrimas gali padėti ir gauti atsakymus į klausimus mediacijos tema (kas rengiant šį darbą buvo apklausų prioritetas), ir sužinoti papildomos informacijos, net ir tiesiogiai nesusijusios su mediacijos klausimais, bet padedančiais geriau suvokti įkalinimo įstaigų specifiką, joje priverstinai kartu esančių žmonių psichologiją ir požiūrius, kitas detales. bet kuriuo atveju apklausose gauti atsakymai – tai ryšys su suinteresuotų asmenų grupe, leidžiantis projektuoti tolesnę veiklą mediacijos galimybę) ir bent punktyriškai rodantis, kokių iš to galima tikėtis rezultatų.

[71] Nikartas, *supra note*, 70: 9.
[72] Eglė Butkevičienė, „Apklausų duomenų analizė“ (seminaro medžiaga, Kaunas, 2011), 4. http://www.lidata.eu/files/mokymai/seminaras_20110129/Apklausu_duomenu_analize_20111111.pdf.

Yra dar vienas momentas, keliantis ir pasitikėjimo klausimą: kokia galimi skirtumai tarp apklausos rezultatų ir tikrovės. Dėl įstaigos specifikos, kontingento specifikos rezultatai gali skirtis nuo realybės – tokiu atveju būtina gilintis, kodėl apklausose buvo neteisingi atsakymai – ar dėl apklausiamųjų nesuvokimo, ko yra klausiami, ar dėl neadekvataus situacijos suvokimo, ar dėl noro tyčia pateikti neteisingus atsakymus. Empiriniame tyrime šios rizikos išvengti neįmanoma, nes čia visada svarbiausias bus žmogiškasis faktorius. Tačiau alternatyvos empiriniam tyrimui nėra, todėl tenka juo pasitikėti. Juolab kad vėliau, nagrinėjant konkrečius apklausų ir anketų duomenis, pasitvirtina, kad akivaizdžių skirtumų tarp atsakymo ir realybės, noro pagražinti, meluoti ar kitaip iškreipti tiesos vaizdą apklausiamųjų atsakymuose, teiginiuose ir komentaruose nepastebėta arba jie neesminiai.

Rengiant šį darbą atlikto empirinio tyrimo objektas buvo mediacijos situacija Lietuvos įkalinimo įstaigose – jos prielaidos ir galimybės, problemos ir perspektyvos, detalizuojant kiekvieną segmentą ir aiškinantis stipriąsias ir silpnąsias mediacijos puses. Iš esmės buvo tiriama, kokios sąlygos laikytis visuotinai priimtinų taisyklių, priimamų kaip pamatinė mediacijos norma:

„ – kas įvyko, kokia kiekvienos šalies pozicija, reikalavimai, norai;

- kokie yra tikrieji šalių interesai, ko reikia, kad abi šalys liktų patenkintos;

- kokie šalių tarpusavio ryšiai (santykiai), jų stiprumas (ar jos bendrauja, ar buvo pozityvaus bendravimo laikotarpis, ar visada buvo nusiteikusios priešiškai);

- ar šalys iniciatyvios, ar yra nusiteikusios ieškoti bendro sprendimo;

- koks yra jėgų balansas (kuri šalis yra stiprioji, kuri – silpnesnė);

- kaip kiekviena šalis suvokia ir vertina tikrus nusikaltimo padarinius;

- kokie yra šalių klausimai, į kuriuos jos nori (norės) gauti atsakymus;

- ar šalys linkusios į kompromisą, siekti sutarimo;

- ar jos mano, kad mediacijos procesas bus sėkmingas.“[73]

Šitie klausimai iš esmės skirti mediatoriams, tačiau neabejotinai vertingas ir jų pagrindu gauti atsakymai ne tik iš mediatorių, bet ir iš pareigūnų bei nuteistųjų pusės. Juolab kad, kaip buvo minėta, įkalinimo įstaigos – specifinė erdvė, kurioje *a priori* nėra lygiateisiškumo tarp nuteistojo ir pareigūno, tarp pačių nuteistųjų ir pačių pareigūnų, todėl mediatoriui tenka laviruoti ir imtis pačios

[73] Kaminskienė, *supra note*, 8: 266.

didžiausios diplomatijos, kad tas lygiateisiškumas bent mediacijos seanso laikui būtų sukurtas. Kaip tai vyksta, ar vyksta, kokias tam prielaidos ir kliūtys, kitą išsamesnę informaciją empiriniu tyrimu ir buvo mėginama išsiaiškinti.

Empirinio tyrimo uždavinį, iš dalies juokaujant, galima įvardyti dviejų istorinių knygų pavadinimais: „Kas kaltas?“ ir „Ką daryti?“. Iš tikrųjų akivaizdžiai matant, kad mediacija neišnaudojama visu savo efektyvumu, priežastingumas – tiek jo visuma, tiek atskiri probleminiai segmentai - gali būti įvardyti daug geriau, tiksliau ir detaliau, žvelgiant į problemą „iš vidaus“.

Mediacija gali būti vienas iš įkalinimo įstaigoje realiai veikiančių veiksnių, įkalinimo įstaigos sąlygų dalis, o įkalinimo sąlygos tiesiogiai koreliuoja su vakarykščių kalinių integracija į visuomenę, išėjus į laisvę. Empirinio tyrimo dalyviai – mediatoriai, pareigūnai, - gerai išmanantys ne tik specifinę įkalinimo įstaigos atmosferą, bet ir nuteistųjų elgsenos motyvaciją, geriau nei kas nors kitas gali apibūdinti mediacijos ryšį su nuteistųjų elgesio modeliais, polinkiu į nusikalstamumo recidyvą, kitus teigiamus ir neigiamus aspektus, modeliuojančius elgesį laisvėje.

Tad iš esmės empirinio tyrimo objektu ir galima įvardyti šiandieninę mediacijos būseną įkalinimo įstaigose – su visais jos privalumais ir problemomis, išnaudotomis ir neišnaudotomis perspektyvomis. Tyrimo tema buvo mediacijos teorinė refleksija ir praktinis taikymas įkalinimo įstaigose. Uždavinys – įsigilinti į esamą situaciją ir įvardyti bei nubrėžti veiklos vektorius, kurie tą situaciją galėtų keisti į gerąją pusę bei padėtų realizuoti turimą mediacijos arsenalą ir potencialą.

Atskirai reikia paminėti faktorių, dėl kurio toks empirinis tyrimas, kad ir kaip tiksliai būtų atliktas, griežtai laikantis metodinių rekomendacijų jį rengiant ir griežtai skaičiuojant ir apibendrinant gautus rezultatus, visada bus iracionalus, nei skaičiais neišreiškiamas, nei griežtomis išvadomis nesuformuluojamas momentas. Tai lemia žmogiškasis faktorius, integruodamas tai, kas nutylėta, nepasakyta iki galo ar priešingai – pasakyta kitaip, nei iš tikrųjų yra realybėje. Pasiekti kuo daugiau objektyvumo, atrasti kuo glaudesnį ryšį tarp gautų duomenų ir realybės, maksimaliai sumažinti iracionalųjį faktorių, sumažinti galimą empirinio tyrimo „paklaidą“ buvo dar vienas šio tyrimo siekis.

3.2.1. Empirinio tyrimo metodika

Šiame darbe vykdytą empirinį tyrimą sudaro dvi dalys: interviu ir anketinė apklausa. Apklausų metodikos ir duomenų analize užsiimantys mokslininkai tvirtina, kad šis metodas taikytinas:

1. „Kai tyrimo dalyko arba atskirų jo charakteristikų neįmanoma pažinti bei ištirti kitais empirinio tyrimo metodais (pvz., eksperimentu arba stebėjimo metu).
2. Kai tyrimo dalykas yra visuomeninės arba individualios sąmonės elementai: poreikiai, interesai, motyvacija, nuotaikos, vertybės, įsitikinimai ir t. t.“[74]

Abi šios opcijos aktualios tiriant mediacijos įkalinimo įstaigose galimybes – nuteistųjų stebėjimas (kas yra tiesioginio pareigūnų darbo dalis) vyksta kitais tikslais ir neatskleidžia nei jų ryšio su mediacija, nei su kitomis atkuriamojo teisingumo formomis. Geriausia atveju stebėjimas leidžia daryti išvadas apie nuteistųjų elgesio kaitą, pažangą, pasirengimą ir norą socializuotis, santykį su nuteistųjų pasaulio subkultūra ir pačiais pareigūnais. Tai – momentai, susiję su mediacija, tačiau stebėjimas su mediacijos galimybe tiesiogiai nekoreliuoja. Pareigūnų darbo stebėjimas apskritai nėra vykdomas, nebent vyktų tarnybiniai patikrinimai, specialūs tyrimai ir pan., bet čia – visai atskira tema.

Eksperimento metodas – galimas ir naudotinas, bet jau kaip suformuluota ir tikslingai veikianti mediacijos priemonė. Kaip buvo minėta anksčiau, mediacija ir prasidėjo atskirose valstybėse kaip teisinis – socialinis eksperimentas. Bet eksperimento metodas tikslingas tada, kai jau konkrečiai veikiama, taikomas vienas ar kitas mediacijos aspektas, bet tam reikia pasiruošimo, veiklos tęstinumo, be to tai jau – ne informacija, o funkcija, procesas. O jei norima „karštų“ refleksijų, iliustruojančių situaciją, kokia ji yra čia ir dabar, eksperimentas nėra tinkamas instrumentas.

Antroji iš aukščiau paminėtų nuostata itin atitinka apklausų rengimo kontekstą, nes apklausos mediacijos tema artimai susijusios su jautriais psichologiniais momentais, asmeniškumais, individualia patirtimi ir individualiomis vertybėmis. Būtent šiuos niuansus atskleisti bei perteikti ir apibendrinti ir padeda maksimaliai individualizuotas, rengiant apklausas – anoniminis informacijos gavimas.

Šiame darbe buvo panaudotos dvi apklausų rūšys: apklausa žodžiu – interviu ir apklausa raštu – anketavimas. Apklausose dalyvavusiems respondentams buvo garantuotas anonimiškumas, todėl jie nėra įvardijami, o sutartinai žymimi didžiosiomis raidėmis. Interviu dalyviai – mediacijos darbuotojai, mokslo atstovai, tyrę arba tiriantys mediacijos reiškinį, Teisingumo ministerijos vadovaujančios grandies pareigūnai. Į anketų klausimus atsakė įkalinimo įstaigų žemesniosios, artimiausios nuteistiesiems grandies pareigūnai, betarpiškai susiję su įkalintųjų galimybe inicijuoti mediaciją.

[74] Butkevičienė, *supra note*, 72: 4.

Iš išskiriamų trijų interviu tipų – struktūruoto, pusiau struktūruoto ir giluminio – buvo pasirinktas trečiasis – nestruktūruotas, dar vadinamas laivuoju arba giluminiu – interviu tipas, atsakymų variantai nėra suformuluoti iš anksto ir pasiūlyti interviu dalyviams, o laukiama, kad atsakymus suformuluos ir išsakys jie patys. „Giluminiai interviu primena žmonių tarpusavio pokalbius, kuriuose atsiskleidžia jų patirtys, jausmai, viltys bei pasaulis, kuriame jie gyvena“.[75] Gal iš pirmo žvilgsnio toks apibūdinimas skamba kaip pernelyg subjektyvus ir „lyriškas“, tačiau skaitant interviu nekyla abejonių, kad tai – objektyvi, įdomi ir vertinga informacija, atitinkanti darbo temą ir siekius.

Kadangi interviu pagal turinį klasifikuojami į teminius ir apžvalginius, šiame darbe buvo atlikti teminiai interviu, dėmesį ir pokalbio temą siejantys su vienu objektu – mediacija įkalinimo įstaigose. Iš minėtų tokio metodo trūkumų turbūt didžiausias – kad rezultatus sunku formalizuoti.[76] Tačiau susidaryti ir atskirų detalių, ir bendrą vaizdą minėti interviu tikrai padeda.

Kita empirinio tyrimo dalis buvo anketavimas – įkalinimo vietų pareigūnai buvo paprašyti atsakyti į anketų klausimus, susijusius su mediacija, jos poreikiu ir galimybėmis jų darbo įstaigoje. Buvo atklikta internetinė apklausa, naudojant anoniminę anketą – tai paskatino pareigūnų sutikimą dalyvauti apklausoje ir tikėtis maksimaliai nuoširdžių atsakymų.

3.2.2. Interviu su mediacijos programų dalyviais

Šiuo metu Lietuvos įkalinimo įstaigose medijuoja aštuoni mediatoriai, keturi iš jų sutiko kalbėtis. Rengiant giluminius interviu su mediacijos programų dalyviais, aiškiausiai susiformavo būtent mediatorių nuomonė ir lūkesčiai apie vykstantį procesą. Tačiau iš pokalbių galima spręsti ir apie kitų interesų grupių požiūrį ir laikyseną mediacijos įkalinimo įstaigose klausimu: ir nuteistųjų, ir aukų, ir įkalinimo įstaigų pareigūnų. Pastaruosius savo ruožtu tikslinga išskirti į dvi atskiras interesų grupių kategorijas – vadovybę ir žemesniąją grandį, – nes, kaip paaiškės iš tolesnio dėstymo, jų požiūriai į mediaciją ir apskritai vertybinės nuostatos dažnai smarkiai skiriasi.

[75] Butkevičienė, *supra note*, 72: 6.
[76] *Ibid*.

Toliau bus naudojamos pokalbių su interviu dalyviais ištraukos. Kadangi mediacija veikia anonimiškai, ištraukos bus išskirtos kitu šriftu ir įdėtos į kabutes, be nuorodos į citatos autorę ar autorių. Siekiant išsaugoti autentiką, respondentų kalba netaisyta.

Pirma interviu metu išryškėjusi neigiama tendencija – mediacijos „užkardymas“ dar pačioje jos užuomazgoje, ir to priežastys – labai įvairios. Dažnai medijuoti atsisako nukentėjusieji, („*Būdavo, kad aukos atsisakydavo, nesutikdavo medijuotis. Žmonės nenorėjo prisiminti, gilintis į praeities įvykius, į nusikaltimą*“; „*Mediacijos buvo inicijuotos, bet nepradėtos dėl aukų atsisakymo dalyvauti mediacijos procese*“; „*Dvi mediacijos buvo nutrauktos, nes susisiekus su nukentėjusiaisiais paaiškėjo, kad žalos išieškojimą jau vykdo antstoliai*“; „*nutrūko todėl, kad eigoje „dingo“ nukentėjusysis, jis gyveno užsienyje, nutraukė susirašinėjimą ir su juo nebepavyko susisiekti*“). Čia – viena sunkiausių užduočių mediatoriui: tai jo misija įtikinti nukentėjusįjį dalyvauti mediacijoje, nes „Viena iš funkcijų – (...) padėti nusimesti šalių prisiimtus vaidmenis. Reikia užtikrinti visišką nukentėjusio restituciją, kad jis auka, kurią reikia ginti ar jos gailėtis. Kartais nukentėjęs asmuo net gali save kaltinti, manydamas, kad pasielgė neapdairiai ar net išprovokavo nusikaltimą.“[77] Tuo pačiu, kalbant apie nuteistąjį, „Asmuo neturėtų priskirti savęs prie kriminalinės subkultūros, save stigmatizuoti.“[78] Šis momentas iš mediatoriaus itin reikalauja ne tik stipraus teisinio, bet ir psichologinio pasirengimo, ir tai pokalbiuose su mediatoriais buvo pabrėžta ne kartą: „*Nemanau, kad galėčiau tokius ginčus medijuoti, nes čia reikia didesnio pasiruošimo, daugiau psichologinių žinių, reikia labai atidžiai atsirinkti atvejus, nepakenkti*“. Tai – labai atvira ir sąžininga mediatorės laikysena, ypač prisimenant, kad kalbama apie mediaciją įkalinimo įstaigoje, kur viskas ir taip psichologiškai „įelektrinta“, ir žmonės kasdien gyvena išskirtinėmis, ribinėmis sąlygomis.

Aukų, kaip interesų grupės, požiūris tiesiogiai koreliuoja su visuomenės požiūriu į nuteistuosius, kuris iš esmės yra neigiamas, be to prisideda individuali patirtis: traumos, nuoskaudos, įžeistumo jausmas, kitos emocijos, dėl to suprantamas toks dažnas aukų nenoras grįžti ir dar kartą susitikti su nusikaltėliu, dar kartą pergyventi nusikaltimą. Tiesioginio kontakto vengimas yra dažnas veiksnys, ir todėl neretai tiesiogiai ar netiesiogiai skambėdavo mintis, kad „*pataisos namuose labiau tinkama yra šaudyklinė mediacija*“. Tuo tarpu tiesioginę mediaciją mediatorė laiko tinkamesne probacijoje, darbe su nepilnamečiais ar moterimis, t. y. kitokios subkultūros erdvėje. „Įkalinimo sukeltos deformacijos ryškesnės jauniems žmonėms, tiems, kurie anksti patenka į kalėjimą, kol dar nėra susiformavęs gebėjimas savarankiškai pasirinkti, todėl ir neigiamos psichologinės pasekmės gali būti ryškesnės ir ilgiau trukti. Būdinga, kad pokyčiai lieka ryškesni, kai kalėjime praleidžiama

[77] Kaminskienė, *supra note*, 8: 264.
[78] *Ibid*.

daugiau gyvenimo laiko, nes transformacijos pereina kelias fazes ir giliai „įauga“, tampa tapatybės dalimi. Taip formuojasi tipiška recidyvisto asmenybė, jos gyvenimo būdas laisvėje jau nulemtas“[79]. Siekiant išvengti šių deformacijų, vienas iš mediacijos tikslų – „duoti šansą“, patikrinti, kokio stiprumo socialinius įgūdžius turi nuteistasis arba teisiamasis. Suprantama, „gyvas“ patikrinimas su nusikaltimo aukomis šioms gali būti skaudus, ir nusikaltimo aukų pasirinkimas naudotis tik šaudykline mediacija – suprantamas ir gerbtinas. Tačiau gerbtinas ir nusikaltėlio noras, jei toks yra, veikti žmogiškojo faktoriaus lygmeniu – pvz., asmeniškai atsiprašyti. Atskirti, kada tai – nuoširdus veiksmas, kada – manipuliavimas, ir yra mediatoriaus ir pareigūnų darbas.

Būtent pareigūnai ir mediatoriai neretai uždega mediacijai raudoną šviesą, nes yra įsitikinę, kad nuteistieji siekia mediacijos tik norėdami naudos, iš kurių dažniausia – sąsaja su lygtiniu paleidimu: „*Įkalinimo įstaigos X siuntė be galo daug prašymų, bet mes juos visus atmetėme, nes prašyme pažeidėjai rašė, kad siekia meditacijos, nes nori tai pateikti lygtinio paleidimo komisijai. Tokį prašymą aš iš karto atmetu, nes žinau, kad meditacija nebus nuoširdi, kad jis manipuliuos procesu ir nenori nei taikytis, nei atsiprašyti, bet tikisi, kad tai padės jam išeiti į laisvę anksčiau laiko*“. O būna atvejų, kai dėl tos pačios priežasties medijuoti atsisako ir patys nuteistieji: „*Kol nuteistieji manė, kad mediacija turės įtakos lygtiniam paleidimui, susidomėjimas buvo daug didesnis, nei išsiaiškinus, kad lengvatų nebus*“. Dėl to, ar už dalyvavimą mediacijoje turi būti kažkaip atlyginama ir taip skatinamas pats dalyvavimas, nuteistieji vieningai pasisako už, tačiau nei mediatorių, nei pareigūnų tarpe vieningos nuomonės nėra. Daugiausiai įtarimų kelia subkultūros faktorius, pagal kurį nuteistasis formaliai paklūsta įkalinimo įstaigos taisyklėms ir kitiems šalies teisės aktams, tačiau realiai laikosi nuteistųjų vidinės subordinacijos ir nerašytų kastų taisyklių (tai patvirtina ir pokalbis su Kalėjimų departamento pareigūnais) ir yra vedamas ne teisingumo atkūrimo, o asmeninės naudos. Kita vertus, į klausimą, „*ar nemanote, kad nepaisant to, kad kalinys ateinantis į mediaciją savanaudišku tikslu, proceso metu gali susivokti ir (...) proceso vadovautis jau kitokiais tikslais?*“ mediatorė atsako: „*Ir taip, ir ne. (...) manipuliacinius tikslus turėtų aiškintis psichologai ir visi kiti darbuotojai, kurie yra šalia kalinio. Mediatorius atėjęs jau turėtų pradėti dirbti, o ne aiškintis dėl manipuliacijų (...) jei mediatorius mato manipuliacijas, turėtų nutraukti procesą*.“ Iš tokio atsakymo matyti, kad mediatoriaus funkcijos nuteistųjų atžvilgiu nėra išgrynintos, kompetencija neapibrėžta, o tai jau – mediacijos detalesnio teisinio reglamentavimo objektas. Esant dabartinei situacijai, kaip variantas siūlomas pokalbis su psichologu, kuris paruoštų nuteistąjį ir nuteiktų, kad šis nesitikėtų konkretaus atlygio už dalyvavimą mediacijoje. Kaip objektyvus, logiškas ir dalykinis pasiūlymas skamba mediatorės mintis, kad mediacija turėtų būti vykdoma ne likus pusei metų iki

[79] Rita Bandzevičienė, *Penitencinė psichologija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009), 89.

bausmės pabaigos, o netrukus po nuosprendžio – tada nuteistasis neturėtų motyvo orientuotis tik į greitesnį išėjimą iš įkalinimo vietos, turėtų daug laiko nusikaltimo apmąstymui, o jeigu norėtų – pastangoms atsiprašyti, susitaikyti, atlyginti žalą, t. y. medijuoti.

Apie mediaciją, sprendžiant nuteistųjų tarpusavio konfliktus, pašnekovai tvirtina, kad tai – teoriškai įmanoma, praktiškai – mažai tikėtina ir dėl tos pačios nuteistųjų subkultūros, kur galutinę tiesą nusako ir sprendimą priima hierarchijos viršūnėje esantys nuteistieji, ir dėl bendros visuomenės kultūros, atneštos ir į įkalinimo įstaigas: „*ir laisvėje žmonės nenori tartis, o įkalinimo įstaiga juk yra tiesiog mažesnė visuomenės dalis, o mūsų visuomenė šiai dienai dar nėra pasirengusi kalbėti apie savo konfliktą, ieškoti sprendimų, dėl kurių aš turėčiau keistis, (...) pas mus veikia kaltinimo kultūra, norime surasti, kas gi dėl visko yra kaltas, o ypatingai tai pasireiškia kalinamųjų tarpe, jie mano „aš esu teisus, kaltas visada kažkas kitas“, jie apskritai nemato galimybės tartis*.“ Būtent ši nuostata konflikte ieškoti ne sprendimų, o kaltųjų, veikianti įkalinimo įstaigos subkultūros erdvėje, mediaciją tarp nuteistųjų paverčia gražia ir teisinga, bet sunkiai realizuojama idėja. Juolab kad subkultūros funkcijos veikia būtent tas sritis, į kurias „kėsinasi“ mediacija, o būtent:

„1) vienija nuteistuosius, suteikia identiškumą, jungia juos į santykinai atskirą grupę, taip pat stigmatizuoja (paženklina juos);

2) palengvina vidinę komunikaciją nuteistųjų grupės viduje ir tarp nuteistųjų;

3) nustato elgesio standartus bei sankcijas už jų pažeidimą, t.y. kontroliuoja nuteistųjų elgesį;

4) kuria ir įtvirtina tam tikrą socialinę struktūrą, suskursto nuteistuosius į grupes ir pogrupius ir reglamentuoja jų tarpusavio santykius;

5) įtvirtina nuostatas ir elgesio taisykles valdžios (jos institucijų ir atstovų) atžvilgiu pataisos įstaigos administracijos, personalo, policijos, teismų, teisinės sistemos ir kt.).“[80]

Čia būtų tikslinga akcentuoti, kad nuteistųjų ryšys su administracija nėra tas pats, kas ryšys su visuomene, ir jeigu kalbama ne tik apie nuosprendžio paskirtus bausmės metus, o apie ilgalaikę perspektyvą ir įkalintųjų grįžimą į visuomenę ir integraciją joje, būtina ieškoti galimybių amortizuoti nuteistųjų bendravimą su visuomene, tuo pačiu mažinant subkultūros įtaką jų mąstysenai ir veiksmams, būtinas tam tikras pasitikėjimo avansas, ką mediacija ir suponuoja.

Iš čia, ar bent dalinai iš čia kyla dar vienas nuteistųjų kategorijos interesas - mediatoriaus nešališkumas. Dauguma mediatorių pažymi, kad daug kalinių jais kaip žmonėmis pasitiki, bet abejoja

[80] Bandzevičienė, *supra note*, 79: 105.

pačiu mediacijos procesu. Tačiau vėlgi – joks nuteistasis nepasitikės mediatoriumi, atstovaujančiu tai pačiai sistemai, kuri juos nubaudė ir įkalino. Ypač galvojant apie nuteistojo ir pareigūno konfliktą. Mediacijos esmė, kaip rašyta, - nešališkumas, savanoriškumas ir šalių lygiavertiškumas. Tačiau ar įmanoma pasiekti lygybę tarp to, kuris yra nubaustas, įkalintas, ir to, kuris kontroliuoja tą įkalinimą? Nei pareigūnas, nei nuteistasis mediacijos seanso laikui nepraranda savo statuso, todėl mediatoriui tenka būti iš tikrųjų nešališku, abiem konflikto pusėms lygiai teisingu tarpininku be išankstinių nuostatų. Todėl mediatorių nuomonės šiuo klausimu labai įvairuoja: „*nuteistasis nenorėtų mediatoriaus „iš sistemos“, baimindamasis jo šališkumo*“, bet „*kalbant apie šalių nelygybę, kompetentingas mediatorius turi įrankių išlyginti šalių galias*“. „*Apie tokią mediaciją mes nesvarstome. Labai sudėtinga būtų medijuoti atvejus, kai viena šalių yra mano kolega. Iškyla nešališkumo ir subordinacijos klausimai*.“ „*Mediatorius turėtų būti tikrai ne probacijos darbuotojas, galbūt galėtų būti Kalėjimų departamento administracijos darbuotojas, galbūt Teisingumo ministerija galėtų turėti kokią specialią mediatorių tarnybą*“. Klausimas, aktualus ir nuteistiesiems, ir patiems pareigūnams, nes subordinacija tarp pastarųjų pratęsia problemos grandinę: būna konfliktų, kurie kyla tarp kalinio ir eilinio prižiūrėtojo (pvz., dėl 6 val. ryto visuotinai įjungiamo radijo taško), tačiau prižiūrėtojas šiuo atveju – tik vykdytojas, neturintis sprendimo galių. Tada mediacija tarp nuteistojo ir pareigūno neturi jokios prasmės, o mediacijos turinys galėtų būti nebent konfliktas dėl apsižodžiavimo, įžeidimo. Tačiau tokie dalykai įkalinimo įstaigose sprendžiami ne mediacijos keliu ir sprendimą priima ne eilinis prižiūrėtojas, o įstaigos vadovas. Akcentuotinas momentas, kad viskas baigiasi būtent sprendimo priėmimu, o ne susitaikymo sutartimi, kas iš esmės prieštarauja pačiai mediacijos esmei. Vėl aiškėja faktas, kad visiems potencialiems mediacijos dalyviams trūksta aiškaus reglamentavimo: „*kaliniai dažniausiai už nieką nenori mokėti, todėl kyla finansavimo klausimas, kas už tai mokėtų. Kitas niuansas – kaip reikėtų traktuoti tuos susitikimus, nes kaliniai turi ribotą pasimatymų skaičių; tai nėra reglamentuota kaip susitikimuose su advokatais, tardytojais ir t. t. Taip pat iškyla mediatoriaus neutralumo problema. Kiek, sakykim, įkalinimo įstaigos darbuotojas gali pasitikėti kalinio samdytu mediatoriumi arba atvirkščiai. Pasitikėjimas mediatoriumi yra labai svarbus aspektas, nes būtent mediatorius kuria mediacijos atmosferą, kur be pasitikėjimo neįmanomas joks dialogas*.“

Apibendrinti galima, kad apskritai mediacija kaip procesu nuteistieji domisi („*Mediacijos pristatymo metu susidomėjimas buvo, neigiamos reakcijos iš nuteistųjų pusės nepastebėjau*“), tačiau ne tiek susitaikymo su auka ir atsiprašymo bei žalos atlyginimo galimybe, kiek galimybe gauti naudos, sutrumpinti įkalinimo laiką. Mediacija daugeliui nuteistųjų – kaip jau sakyta, integrali dalis „gero elgesio“, į kurį atsižvelgiama svarstant lygtinio paleidimo į laisvę galimybę.

Nuteistųjų pozicija mediacijos atžvilgiu aiški ir suprantama, tuo tarpu pareigūnų laikysena – gana dviprasmiška. Iš vienos pusės jie, be abejo, nori, kad konfliktų įkalinimo įstaigose būtų kuo mažiau, kad jie būtų išsprendžiami, o šalys susitaikytų. Kita vertus, žemesnioji pareigūnų grandis dažnai laikosi tokios pozicijos, kad nuteistieji savo konfliktus turi išspręsti savo tarpe, o konfliktus, susijusius su bendra tvarka – įkalinimo įstaigos administracija. Tokią pačią nuostatą patvirtina ir ne itin didelis dėmesys, jeigu nevadinsime to tiesiog abejingumu, mediacijai: „*Mediacijos procesas vienu metu buvo pristatomas ir nuteistiesiems, ir darbuotojams. Darbuotojų buvo nedaug, susidomėjimo didelio nebuvo. Buvo nuomonių, kad tai padidins darbo krūvį. Noro bendradarbiauti nejaučiau*“. „*Mediacijos pristatymuose kaliniai daug geriau priėmė šitą informaciją, nei įstaigų darbuotojai. Jie didžiąja dalimi į mediacijos taikymą žiūri skeptiškai, neigiamai*“. Kita citata: „*Nuteistųjų ir darbuotojų mediacija iš principo įmanoma, bet yra didelis pasipriešinimas iš darbuotojų pusės. (...) Nes santykis yra specifinis, (...) darbuotojas turi išlaikyti ribą, turi išlikti viršenybėje prieš nuteistąjį. Taip pat tai yra jiems papildomas darbo krūvis*“.

Tad akivaizdūs du faktoriai, kuo mediacija iš esmės nepriimtina įkalinimo įstaigos darbuotojams, ypač – žemesniosios grandies pareigūnams: 1) ji ardo nusistovėjusią nuteistojo ir prižiūrėtojo subordinaciją, paversdama juos lygiateisiais; 2) ji gali suteikti papildomo privalomo darbo. Paradoksas, bet pirmasis punktas labai primena nuteistųjų subkultūros momentus, kur irgi nusistovėjusi sava hierarchija, sava tvarka, savos elgesio taisyklės, už kurių nesilaikymą taikomos savos sankcijos. Negalima pamiršti, kad ne nuo administracijos vadovybės, o būtent nuo žemesniosios pareigūnų grandies, betarpiškai bendraujančios su nuteistaisiais, prasideda mediacijos procesas. Būtent žemesniosios grandies pareigūnai gauna kalinių prašymus inicijuoti mediaciją, ir jų valioje leisti mediacijos procesui tęstis ar jį nutraukti pačioje užuomazgoje. Žmogus, kuris, net ir nieko asmeniško neturėdamas prieš nuteistąjį, tačiau matydamas papildomo darbo ir suardytos subordinacijos perspektyvą, tikrai turės mažai interesų mediaciją tęsti. Čia iškyla teisinio – organizacinio mediacijos reglamentavimo problema. Akivaizdu, kad norint efektyvios mediacijos, norint išsaugoti ir nuteistųjų pasitikėjimą, ir būtiną įkalinimo įstaigos hierarchinę tvarką, reikalingas atskiras, nešališkas, ne iš tos pačios sistemos išaugęs mediacijos institutas, koks veikia, pvz., Norvegijoje. Jis ir sumažintų pareigūnų abejones, ar mediacija su nuteistaisiais nepakirs jų autoriteto ir nesugriaus tvarkos, ir užtikrins, kad jie išvengs papildomo krūvio.

Apie būtent tokio, nepriklausomų mediatorių instituto, poreikį kalbėjo ir patys mediatoriai. Mediacijos procesas pradėtas, nuo 2018-ųjų metų, kai buvo patvirtinta mediacijos koncepcija, tačiau iki šiol išlieka neapibrėžtumo, netikrumo momentų, kurie patį procesą klampina ir lėtina. Kitas momentas – informacijos apie mediaciją trūkumas: būtina šviesti ir visuomenę, ir

nukentėjusiuosius, ir įkalinimo įstaigų nuteistuosius bei personalą, aiškinant jiems mediacijos teikiamas galimybes. Interviu patvirtino tokios informacijos poreikį: „(...) *vykdydama mediacijos plėtrą aš matau tame prasmę, kad nukentėjusysis bent sužino, kad tokia galimybė yra* (...)“. Tačiau tai, kaip sakyta, liečia ir nuteistuosius, ir personalą, ir pačius mediatorius. Pastarieji akcentuoja, kad svarbiausia prielaida mediacijai – pasitikėjimas, kurį būtina išgauti iš dviejų prieštaringų pusių, į jį pirmiausiai kreipia dėmesį konflikto šalys. Tai, kaip minėta, galėtų būti nepriklausoma mediacijos institucija. Į klausimą, ar priimtinas Belgijos modelis, kur atkuriamojo teisingumo darbuotojai iš pradžių dirbo kaip konsultantai, o vėliau tapo pareigūnais, įstaigų padėjėjais, mediatorė atsako: „*Manau, jei toks mediatorius turėtų kalinamųjų pasitikėjimą, bet koks vadovas būtų laimingas, turėdamas šalia žmogų, kuris padėtų spręsti konfliktus pačioje jų užuomazgoje*.“ Raktiniai žodžiai čia – „*jei turėtų kalinamųjų pasitikėjimą*“.

Apskritai pasitikėjimas įkalinimo įstaigose – deficitinis reiškinys, kalbant ne tik apie nuteistųjų ir personalo, bet ir apie darbuotojų tarpusavio santykius. Mediatoriai, klausiami apie mediacijos galimybes, sprendžiant įkalinimo įstaigų darbuotojų tarpusavio konfliktus, kalbėjo, kad teoriškai, iš principo tokia mediacija įmanoma ir tinkama, bet realiai – mažai tikėtina, greičiau tikėtinas tam tikrų mediacijos elementų taikymas, naudojamas ne tik įkalinimo įstaigose: „*Tai būtų darbiniai santykiai. Tokią funkciją galėtų atlikti darbo ginčų komisija. Taip yra policijoje ir tai labai gerai veikia. Iš esmės mechanizmas yra labai panašus, kaip ir mediacijoje: žmonės susėda, kalbasi, ieško sprendimų*.“ Esant įkalinimo įstaigų darbuotojų aiškiai subordinacijai ir hierarchijai, esant griežtai nustatytam pavaldumui, mediacija iškelia tą pačią lygiavertiškumo problemą: žmogus, einantis aukštesnes pareigas, ir jo pavaldinys negali mediacijos seansui tapti lygiaverčiais, o po to vėl grįžti kiekvienas į savo nuolatinį statusą. Kaip ir turbūt daugelis nenorėtų, kad apie vidines įstaigos problemas sužinotų tretieji asmenys. Be to, ir požiūris į pačią mediaciją dažnai skiriasi: „*nemanau, kad darbuotojai norėtų spręsti savo konfliktus mediacijos būdu, nes jų nuostatos yra priešiškos. Aukštesnės grandies pareigūnai į mediaciją žiūri palankiau*.“

Šiuo atveju kalbama apie įkalinimo įstaigas, tačiau tendencija būdinga visai Lietuvos nacionalinei teisei – mediacija, sprendžiant darbo santykių konfliktus, nėra populiari. Gal iš dalies tai paaiškina palyginti vėlyvas mediacijos kaip mechanizmo atsiradimas mūsų teisinėje sistemoje – tik 2003 m. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos Darbo kodekse[81] buvo užsiminta apie tarpininkavimą, sprendžiant darbo ginčus. Tačiau kalba vėlgi eina tik apie kai kuriuos mediacijos momentus, o ne

[81] Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Patvirtintas Lietuvos Respublikos 2016 m. rugsėjo 14 d. įstatymu Nr. XII-2603. TAR, 2016-09-19, Nr. 23709, žiūrėta 2020 m. kovo 22 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89.

apie integralų procesą, nes Darbo kodeksas kalba tik apie derybų stadiją, o ne apie galutinį, abipusiai priimtiną konflikto sprendimą.[82] Galima būtų ir čia svarstyti psichologijos, žmogiškojo faktoriaus svarbą, tačiau įkalinimo įstaigų vadovų ir pavaldinių santykiuose labiau akcentuojami subordinacijos ir pavaldumo ryšiai, o tai aiškiai reglamentuota kitais teisės aktais. Juolab kad personalo profesinis parengimas, intelekto ir socialinio bei kultūrinio integralumo lygmuo dažniausiai gerokai aukštesnis nei nuteistųjų, jie gerai žino savo kompetencijų ribas ir jiems vien „pasitikėjimo žmogumi“, net jei tai – ir nešališkas geranoriškas mediatoriaus, neužtenka. Nešališkumas jiems – ne pats svarbiausias kriterijus, nes konflikte dalyvauja ne tik žmonės, dalyvauja jų pareigos, laipsniai, kompetencijos ir įgaliojimai.

Visa tai – vadinamųjų interesų grupių (aukų, nuteistųjų, pareigūnų) nuostatos. Tačiau ne mažiau įdomus ir vertingas buvo interviu su žmogumi, kuris nepriklauso nė vienai interesų grupei, tačiau dėl profesinės patirties ir dirbamo mokslinio darbo turi sukaupęs didelę kompetenciją, yra įsigilinęs į situaciją ir turi savo nuomonę, neretai nesutampančią su kitų pašnekovų pozicija. Šios „atskirosios nuomonės“ autorius (pavadinkime jį „S.“) nenorėjo būti įvardytas, todėl jo pasisakymai taip pat bus cituojami, išskiriant kursyvu.

S. nuomone, mediacija įkalinimo įstaigose sunkiai įsivaizduojama, nes „*įkalinimo įstaigų pati tvarka, pats elgesio reguliavimas nėra paremtas kokiais nors susitarimais, tai – imperatyvi ir subordinuota tvarka, ir, jei kyla konfliktas, jį sprendžia administracija. Ji – pagrindinė sprendėja, o ne nuteistieji*“. Pasak pašnekovo, norint į šitą sistemą įsileisti mediaciją, turėtų keistis visa sistema imtinai – nuo subkultūros ir nerašytų taisyklių iki oficialių teisės aktų. „*Konfliktai nesprendžiami susitarimo pagrindu. Mediacijai būdingas šalių savanoriškumas ir lygiavertiškumas. Sunkiai įsivaizduoju, kaip galėtų susitarti du nuteistieji ar nuteistasis ir įstaigos darbuotojas, nes viskas aiškiai reglamentuota, ir tą reglamentą turi vykdyti. Už nevykdymą numatytos baudos. Ten, kur vyrauja imperatyvios elgesio normos, kur konfliktai sprendžiami vienašaliais motyvais, mediacijai vietos yra mažai. Kur viskas griežtai sureguliuota teisiškai, nelieka vietos interpretacijai*.“ Apie tai kalbėjo ir kiti pašnekovai iš aukščiau minėtų interesų grupių, ypač kalbant pareigūnų dalyvavimą mediacijoje. Jų elgesį ir subordinaciją kitų potencialių mediacijos dalyvių – tiek kolegų, tiek nuteistųjų – atžvilgiu reglamentuoja statutas, darbo sutartis, aiškinamieji teisės aktai, ir vietos psichologiniams niuansams ar žmogiškajam faktoriui praktiškai nelieka.

Pasak pašnekovo, jeigu kyla įkalinimo įstaigoje konfliktas, mediacija praktiškai nepajėgi jį spręsti – „*nėra erdvės susitarimams*“. Todėl, pasak S., gerokai svarbesnis momentas –

[82] Kaminskienė, *supra note*, 8: 320.

konflikto užkardymas, užbėgimas už akių probleminei situacijai, o čia jau žmogiškojo faktoriaus reikšmė smarkiai išauga, kadangi „*reikia protingo valdymo, individualaus priėjimo prie problemos, o ne mediacijos. Reikia atsižvelgti į problemą, neieškoti formalaus sprendimo, reikia kvalifikuotų ir motyvuotų pareigūnų, o administracijai – nepiktnaudžiauti savo teisėmis ir galiomis*.“ Protingai ir jautriai prieinant prie problemos, galima ją spręsti ir įstatymais reglamentuota tvarka, o mediacija, tiksliau – kai kurie jos segmentai, galėtų būti naudojami, tiesiog atsižvelgiant į konfliktavusių pusių nuomones.

Konkretinant kalbą ir dėliojant konfliktų variantus, lieka galioti ta pati nuostata: subordinacija, tvarka ir reglamentas leidžia ieškoti konfliktų sprendimo, derinant formalią įstatymo raidę su žmogiškuoju faktoriumi. Pavyzdžiui, kilus konfliktui tarp įkalinto asmens ir pareigūno, pirmiausiai ne siekiama susitarimo, o „*aiškinamasi, kuris neteisus, kas pažeidė taisykles. Kaliniai turi savo taisykles, įstaigų darbuotojai – savo, ir galutinį sprendimą priima įgaliotas asmuo, įkalinimo įstaigos vadovas. Jei sprendimas vienos iš pusių netenkina, jį galima skųsti. Pats nuteistųjų statusas nesuteikia jiems galimybių priimti sprendimus, skirtingai, negu, pavyzdžiui, lygtinai paleisto asmens statusas*.“

S. neatmeta galimybės, kad dėl nedidelių nusižengimų gali būti naudojamasi mediacijos elementais – pavyzdžiui, jei nuteistasis sugadina svetimą turtą ar sveikatą, tačiau sutinka tai atlyginti, gali būti taikoma mažesnė bausmė. Tačiau tai irgi suformuluojama ne tiek dvipusiu susitarimu, kiek įgaliojimus turinčio vadovo sprendimu „iš viršaus“. Esminė nuostata, lemianti tokią realybę – kad mediacija iš esmės, pačia savo prigimtimi yra derybų rezultatas, kompromiso paieška, o įkalinimo įstaigų darbuotojai, kad ir kokiai grandžiai priklausytų, niekada nenorės veltis į susitarimus ir kompromisinius santykius su nuteistaisiais. Tuo remiasi pati įkalinimo įstaigų vertybinė – subordinacinė struktūra.

Dar vienas momentas – kad be nuteistųjų subkultūros įkalinimo įstaigose veikia ir tam tikra darbuotojų subkultūra, vos ne veidrodiškai kartojanti nuteistųjų nuostatą neiti į kompromisą su priešiška puse. Tokią nuostatą pakeistų tik įkalinimo įstaigų personalo mentaliteto kaita – aktualus „*pareigūnų kvalifikacijos ir pasirengimo klausimas, kuris daugelį metų nėra sprendžiamas, nes su tokia grupe kaip kaliniai turėtų dirbti ir teisiškai, ir psichologiškai, ir socialinio darbo prasme labai gerai parengti asmenys, gebantys spręsti problemas ne formaliai, po individualiai. Bet čia jau ne mediacijos klausimas*“. Jau pristatant pačią mediacijos esmę buvo minėta, kad tai – tarpdisciplininė praktika, turinti ir teisinį, ir psichologinį, ir socialinį segmentus. Tačiau turbūt negalima sukurti išankstinio visuotinio algoritmo visiems atvejams, o tik kiekvienu atskiru atveju pagal situaciją spręsti, kuri mediacijos dalis reikalingiausia ir naudingiausia. Pasak S., apskritai konfliktų įkalinimo

įstaigose sprendimui mediacija kaip integrali visuma – pernelyg fragmentuota. Tiesa, jis neatmeta galimo mediacijos įkalinimo įstaigose kaip instrumento panaudojimo, kai iš tikrųjų vyksta būtent derybos ir siekiama būtent susitarimo, pavyzdžiui, nuteistųjų sukeltų riaušių atveju. Tada iš tikrųjų reikalingas nešališkas tarpininkas, kuris galėtų lygiai teisingai atstovauti abiem pusėms, išsiaiškinti konflikto pusių pretenzijas ir pabandyti pasiekti kompromisą. Vėlgi, jei toks sprendimo variantas bus priimtinas konfliktuojančioms subkultūroms.

Kalbant apie konfliktą tarp dviejų įkalinimo įstaigos darbuotojų, primenama, kad čia esminiais klausimais galioja ne susitarimai, o statutas. Tokie konfliktai dažniausiai – konfliktai tarp pavaldinio ir vadovo. O realybė tokia, kad „*vyrauja aiški subordinacija, daug baimių, yra imuniteto tarnyba, kuri viską seka, kiekvieną smulkmeną, kiekvieną penkių minučių pavėlavimą, ir tai gali būti panaudota kaip kaltinimas, todėl žmonės stengiasi atsiriboti, rodyti kuo mažiau iniciatyvos ir viską daro formaliai, nes yra baimė – baimė būti nubaustam, jei kažkas nepavyks*.“ Taip kalba žmogus, gerai išmanantis situaciją, ir tos situacijos blogiausia dalis – bausmės segmentas. Jis įsismelkęs į visus galimus konfliktų įkalinimo įstaigos viduje variantus: tarp dviejų nuteistųjų, tarp nuteistojo ir darbuotojo, tarp dviejų darbuotojų. „*Kai atsitinka kažkokie dalykai, pareigūnai yra persekiojami, baudžiami, kai juos užsipuola žiniasklaida, politikai, jie nėra ginami. Ir čia matome esminį skirtumą nuo policijos, kur vadovai nepasiduoda spaudimui, stengiasi ginti pareigūną, o kai atsiranda spaudimas pareigūną atleisti, nes jis viršijo įgaliojimus, vadovai, sutikdami su faktu, prašo atsižvelgti, kad buvo turima reikalų su organizuotu nusikalstamumu ir t. t*.“ Ir policijos, ir įkalinimo įstaigų pareigūnai dirba padidinto jautrumo zonoje, tačiau policijoje į tai kaip į argumentą atsižvelgiama daug labiau. „*Bausmių vykdymo sistemoje yra kitaip: jei aš eisiu į konfliktą ir dar sieksiu kažkokios mediacijos su savo vadovybe, po kurio laiko tikrai atsirūgs*“. Iškalbingas niuansas ir iškalbingas epitetas „kažkokia mediacija“. Tai rodo ir paties reiškinio nepažinimą ir aprioriškai neigiamą jo konotaciją darbuotojų mentalitete. „*Dabar gal gerėja situacija, bet tas konfliktas tarp vadovo ir žemesnės grandies specialisto buvo visą laiką. Nepasitikėjimo atmosfera, kai vieni atmestinai numeta nurodymus iš viršaus, neatsižvelgdami į darbuotojų poreikius, kiti atmestinai ir formaliai juos vykdo. Santykių kultūros problema tampa kliūtimi mediacijai*.“

„Atskirąją nuomonę“ S. turi ir dėl kaltinimų nuteistiesiems, esą šie medijuoti gali norėti iš savanaudiškų paskatų, nenuoširdžiai. „*O kada kalinys apskritai nuoširdus? Mediacija baudžiamajame procese kaltinamajam arba įtariamajam duoda akivaizdžios naudos – iš to kyla atsakomybės švelninimas arba atleidimas nuo bausmės. Nauda procesui – abipusė. Todėl ir čia turėtų būti abipusė nauda, manau, neteisinga atmesti nuteistųjų prašymus medijuoti todėl kad jie nori mediacijos, nes artėja lygtinis paleidimas. Svarbu ne tai, kiek jis nuoširdus, o kiek vykdo mediacijos*

procese prisiimtus įsipareigojimus. (...) Laikantis tokios logikos, reikėtų ir baudžiamajame procese uždrausti mediaciją, nes kaltinamasis ar įtariamasis gali medijuoti nenuoširdžiai, o norėdamas, kad jam skirtų mažesnę bausmę?“

Anot S., mediacija turėtų būti prieinama bet kurioje bausmės vykdymo stadijoje, taip pat ir artėjant galima lygtiniam paleidimui. Lygtinio paleidimo komisija turi vertinti elgesio visumą, ir vien tik sudalyvavimas mediacijoje tikrai nelems paleidimo anksčiau laiko. S. akcentuoja, kad mediacija gali būti būtent priemonė kitiems pozityviems poelgiams: pvz., jei nusikaltęs asmuo aukai atlygino žalą, atsiprašė, tai mediacija gali būti išnaudojama kaip priemonė tam susitarimui pasiekti. Žiūrima į poelgius, jų rezultatus, jeigu įmanoma – žinomą, ir į motyvaciją, bet jeigu įmanoma. Nes „nuoširdumas“ šiuo atveju – graži, bet abstrakti sąvoka.

O apskritai, norint naudotis mediacija kuo efektyviau, teisės kodeksuose turi būti aiškiai nurodytos jos galimybės, jos veikimo sritys ir veikimo mechanizmas: kaip mediacija gali būti naudojama vienu ar kitu baudžiamojo persekiojimo etapu, kaip – atliekant bausmę įkalinimo įstaigoje, koks jos ryšys su lygtiniu paleidimu, ir t. t. Būtinas aiškus reglamentas, įstatymo ir poįstatyminių aktų lygmeniu suprantamai išaiškinant, kaip ši teisinė norma turi būti įgyvendinta. O ne atvirkščiai, kaip yra dabar – kai įkalintieji turi teisę medijuoti, tačiau negali mediacijos sieti su lygtiniu paleidimu, tada neaišku, kam jiems to reikia, dar įsiterpia „nuoširdumo“ sąvoka, ir graži mediacijos idėja bei perspektyviai atrodantis procesas tampa labai suveltas ir nustumtas kažkur į teisėtvarkos pakraštį.

3.2.3. Interviu su įkalinimo įstaigų mediacijos programose dalyvaujančių įstaigų pareigūnais

Kalbant apie įkalinimo įstaigų pareigūnus – tiek betarpiškai susiduriančius su mediacijos tema, tiek apskritai visus darbuotojus, - į akis krenta didelė vertybinė diferenciacija tarp tų, kurie vadovauja sistemai, ir tų, kurie sistemoje sudaro arčiausiai nuteistojo esančią grandį – prižiūrėtojai, būrių viršininkai ir t. t. Mediacijos programų dalyviai ne kartą užsiminė apie pareigūnų tarpe veikiančią subkultūrą, ir tos subkultūros raišką bendraujant tiek pareigūnams tarpusavyje, tiek su nuteistaisiais. Taip pat ir santykyje su mediacija. Buvo pastebėta, kad žemesnės grandies pareigūnai, nuo kurių ir prasideda įkalintojo kelias į mediaciją, nerodo didelės iniciatyvos užsiimti šituo procesu, nes tai žada arba papildomą darbo krūvį (nuteistajam medijuojant su auka), arba savojo

statuso sumenkinimą, einant į lygiaverčius santykius su nuteistuoju (mediacija „kalinys – pareigūnas“), arba grėsme sulaukti sankcijų iš viršininkų (mediacija „pareigūnas – pareigūnas“). Jų siekis dažniausiai – neeskaluoti temos nei konflikto ir dirbti taip, lyg nieko nebūtų atsitikę. Informacijai apie mediaciją jie taip pat nėra imlūs, mediatorių organizuotuose susitikimuose, kur buvo pristatoma mediacija, lankėsi be entuziazmo ir domėjosi daug menkiau, negu, pavyzdžiui, nuteistieji. Daugiau apie žemesnės grandies pareigūnų požiūrį bus rašoma kitame skyriuje, kur kalba eina apie apklausų duomenis, o čia bus pristatomas interviu dviejų vadovaujančių pareigūnų, tiesiogiai susijusių su mediacijos galimybėmis ir perspektyvomis įkalinimo įstaigose arba nuteistiesiems jas palikus anksčiau skirto bausmės laiko. Pareigūnai taip pat norėjo likti anonimiški, todėl jie bus pristatomi raidėmis A. ir B., o jų tiesioginė kalba išskiriama kursyvu.

Paklaustas apie mediacijos galimybes įkalinimo įstaigose, pareigūnas A. iš karto pasuko kalbą prie subkultūros temos: „*subkultūra yra įtikėjimas elgtis pagal tam tikras taisykles, tai – masinis trikdymas, baimė ir tuo pačiu – alternatyva bet kokioms priemonėms, kurios siektų sureguliuoti jų tarpusavio santykius*.“ Kertiniais žodžiais pateiktoje citatoje laikytini žodžiai „*masinis*“ ir „*alternatyva*“. Subkultūros įtaka nuteistiesiems yra masinė, visuotinė, ir mėginti atsiriboti nuo subkultūros, eiti į kompromisą taip, kaip siūlo mediacijai tarpininkaujantys arba mediaciją realizuojantys pareigūnai dažniausiai reikštų likti toje pačioje subkultūroje, bet gerokai pabloginti savo statusą, hierarchijoje smarkiai nukristi žemiau. Be subkultūros hierarchų „palaiminimo“ į mediaciją įkalintieji eiti tikrai nedrįs. Juo labiau kad buvimas subkultūroje – vienintelė alternatyva sistemai, kuri juos ir nubaudė, ir įkalino, kitų alternatyvų nuteistieji įkalinimo įstaigose neturi, viskas kategoriškai padalyta į sektorius „savi“ ir „svetimi“, ir mediacija ateina iš priešininkų stovyklos, todėl yra įtartina. Ten, kur žmonės turi negrąžintų sąskaitų visuomenei, tačiau turi ir daugiau alternatyvų, ir nėra taip smarkiai priklausomi nuo uždaros subkultūros (atviroji kolonija, švelnesnio režimo nepilnamečių įkalinimo įstaiga, pusiaukelės namai ir pan.), „*ten jau galima kalbėti apie mediaciją*“. Ta patį, tik kitais žodžiais, girdime ir pokalbyje su pareigūnu B., pasak kurio „*mediacija galima, kai abu nuteistieji sutinka. O kai viena iš šalių yra iš žemesnės kastos, tai konfliktą sureguliuos kalinių hierarchinės taisyklės, o ne mediacija*.“ Vis dėlto yra vienas neginčijamas faktorius, veikiantis subkultūros nenaudai: laikas, tolinantis Lietuvą nuo sovietinės patirties ir sovietizmo recidyvų visose gyvenimo srityse, įskaitant įkalinimo vietas: „pagrindine sėkmingo subkultūros egzistavimo prielaida galima laikyti fizinę sovietinio tipo įkalinimo įstaigų erdvę, įtvirtinančią kolektyvinio kalinimo principus ir esančią palankia terpe nuolatiniam ir menkai kontroliuojamam kalinčiųjų kontaktui. Taip

pat ir per menkas darbuotojų įsitraukimas lemia, kad kolektyvinis kalinimas išlieka vienu iš pagrindinių impulsų ir poreikių autonomiškai reguliuoti nuteistųjų santykius.“[83]

Paklaustas apie atvejus, kai kad nuteistieji siekė mediacijos su įkalinimo įstaigos pareigūnais, A. pakomentavo, kad darbuotojų sąmoningumo klausimas – senas iššūkis (apskritai ir nuteistųjų, ir pareigūnų subkultūros įkalinimo įstaigose – senas, iš sovietmečio atėjęs ir niekaip neišnykstantis paveldas), kuriam išspręsti reikia ir laiko, ir kompleksinių pastangų: reikia teisininkų, psichologų, sociologų konsultacijų, mokymų ir t. t. Kad formalų pareigų vykdymą pakeistų gilesnis ir visapusiškesnis suvokimas, nes būtent iš čia kyla didelė konfliktų dalis. A. paminėjo Seimo kontrolieriams apskųstą situaciją, kai sergantis nuteistasis kameroje turėjo du pledus, tačiau jam formaliai priklausė tik vienas, prižiūrėtojas vieną pledą atėmė ir kalinys susirgo. Formaliai prižiūrėtojas veikė teisingai, pagal instrukciją, bet „*jei darbuotojas vadovautųsi ir žmogiškaisiais kriterijais ir matydamas, kad kameroje labai šalta, paliktų du pledus, nebūtų kilę konflikto. Čia net nereikia mediatoriaus, čia reikia žmogiškumo, reikia keisti požiūrį*.“ Kaip matyti, mediacija lieka nuošalėje, nes smulkūs konfliktai sprendžiami vietoje, rimtesni – arba deleguojami įkalinimo įstaigos administracijai, arba kreipiamasi į kompetentingas institucijas. „2006 m. Europos kalėjimų taisyklėse nurodyta, kad drausminės nuobaudos turi būti skiriamos tik kraštutiniais atvejais (56.1 punktas), kai tik įmanoma, sprendžiant nesutarimus su kaliniais ar tarp jų, turi būti panaudojamas atkuriamojo teisingumo modelis ir tarpininkavimo mechanizmai“.[84] Deja. „*Nėra modelio. Kad įkalinimo įstaigos darbuotojas eitų į lygiavertį santykį su kalinčiu asmeniu ir sėstų su nuteistuoju prie mediacijos stalo, jis turi pripažinti ir galimą savo neteisumą. Tai jam sunku, juolab kad ir įstaigos vadovybė preziumuoja, jog jis viską daro teisingai, laikydamasis taisyklių ir instrukcijų. Kartais jis net nesuvokia, kad kilo konfliktas – jam atrodo, kad viso labo kažkas nenorėjo paklūsti teisėtiems reikalavimams*.“ Susidaro uždaras ratas: viena iš pusių, laikydamasi tik savo tiesos ir savo baimių, atsisako mediacijos, o kol nėra sėkmingos mediacijos pavyzdžių, precedentų, nėra kuo ir kaip įtikinti konflikto puses, kad mediacija – nesikėsinantis į jų orumą, autoritetą ar vietą hierarchijoje mechanizmas.

Respondentas A., remdamasis savo patirtimi ir profesine kompetencija, tvirtina, kad geriausia mediacijos „reklama“ būtų sėkmės pavyzdžiai, ir siūlo gal net eksperimento tvarka pamėginti parengti visapusiškai „pakaustytus“ mediatorius ir leisti jiems metus intensyviai padirbėti su nuteistaisiais ir pareigūnais. Arba kažkokiam laikui „paleisti“ veikti pareigūnų tarpusavio

[83] Rūta Vaičiūnienė, „Kalėjimo subkultūra“ iš *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*, Gintautas Sakalauskas (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019), 184.
[84] Gintautas Sakalauskas, „Drausminių nuobaudų taikymo teorija ir praktika“ iš *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*, Gintautas Sakalauskas (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019), 348.

mediacijos modelį – kad jie pamatytų, jog tai – ne tik nieko blogo, bet ir priešingai – efektyvu ir naudinga. Galbūt, įtikinti mediacijos „pareigūnas – pareigūnas“ pavyzdžio, jie ar jų kolegos ateityje ramiau sutiks nuteistųjų iniciatyvą medijuoti.

Kalbėdamas apie nuteistųjų ir darbuotojų santykius, pareigūnas B. patvirtino matęs ir pozityvių poslinkių – yra įkalinimo įstaigų, kur galima išgirsti pareigūno kaliniui sakomus žodžius „labas, kaip sekasi?“, tačiau dar daugybė tokių, kur bendravimo formule išlikęs junginys „stovėk, rankas už nugaros, nusisuk į sieną!“. Pastarasis bendravimas rodo abipusį, bet pirmiausiai – pareigūno nesaugumo jausmą. Čia – jau ir atskira tema, ir darbo objektas psichologams, tačiau, vertinant iš sąlygų mediacijai pusės reikia pabrėžti, kad nesaugumo kito žmogaus akivaizdoje jausmas ir pasitikėjimas – praktiškai antonimai. O ieškodami abipusio nesaugumo priežasčių, vėl atsiremsime į subkultūrų faktą. Pareigūnas A. apie tai kalba: „*Didelėse įstaigose nei žemesnio rango darbuotojai, nei vadovai nesijaučia saugūs, jie nežino, kur padėti neigiamą įtaką darančius kalinius. Sovietinio lagerio tipo įkalinimo vietoje pareigūnas negali eiti į normalų santykį su nuteistuoju, nes jis yra vienas su dviem šimtais kalinių aplinkui*.“ Tuo pačiu ir kaliniams, susibūrusiems į tokio dydžio bendruomenę ir stovintiems akistatoje su vienu ar keliais pareigūnais, susiformuoja pranašumo jausmas, jie jaučiasi „kietesni“, nes jų – daug. Ir vėl viskas vyksta pagal principą „nepasitikėjimas už nepasitikėjimą“, ir bet kokios mediacijos galimybės, net pačios pirmos prielaidos nužudomos.

Perspektyviai ir viltingai nuteikia tai, kad sistema lėtai, net gerokai per lėtai, bet vis dėlto keičiasi. Pareigūnas A.: „*tu gali pamatyti normalų santykį. Anksčiau buvo baimė, kad už tokius santykius į tave atkreips dėmesį tam tikri skyriai, kurie už rankos paspaudimą kaliniui tą pačią ranką buvo gatavi darbuotojui nutraukti*“. Atkreiptinas dėmesys į faktą, kad didžiausias diskomfortas ir didžiausia psichologinė ir drausminė grėsmė prižiūrėtojams, žemesniajai pareigūnų grandžiai kyla ne iš nuteistųjų pusės, o iš aukštesnio statuso kolegų ar prižiūrinčių ir kontroliuojančių institucijų. Ir dar, kalbant apie bendravimą ir santykius įkalinimo įstaigose: „*proveržis yra Kauno tardymo izoliatoriuje, nepilnamečių įkalinimo įstaigoje, Laisvės atėmimo vietų ligoninėje – ten, kur veikia kamerų sistema*“. Galbūt čia – vienas iš atsakymų į klausimą, ką daryti: kiek leidžia finansiniai, organizaciniai ir kiti resursai, reformuoti įkalinimo įstaigas taip, kad neliktų galimybių nuteistiesiems telktis į būrius po kelis šimtus, o nuteistųjų gyvenimą perkelti į kameras.

Tą patį patvirtino ir pareigūnas B., teigdamas, kad kamerinė sistema keičia bendravimo santykius ir mažina įtampą tarp darbuotojo ir kalinio. Kita vertus, tam reikia lėšų, organizuotumo ir kantrybės bei laiko, ką liudija ir sėkmingi kitų valstybių pavyzdžiai: „*su norvegais kalbėjom, jie sako: požiūrio keitimas yra gerai, bet jūs tik po dešimties – penkiolikos metų galit tikėtis pasikeitimo*.“ Čia yra ir didelis minusas, ir didelis pliusas, kalbant apie mediacijos naudojimą įkalinimo įstaigose.

Minusas – kad greitai, čia ir dabar, niekas nebus padaryta, juolab kad kaip mediacija – kompleksinė, tarpdisciplininė teorija ir praktika, taip ir jos diegimas – kompleksinis, įvairių sričių ir kompetencijų bei laiko reikalaujantis iššūkis. Bet suvokimas, kad mediacija, dabar pradėjus intensyviai dirbti, norimus vaisius atneš tik po dešimties – penkiolikos metų, reiškia, kad potencialūs to meto mediacijos klientai šiandien – nepilnamečiai ar net vaikai. O aktyviai dirbant, šviečiant žmones, skleidžiant mediacijos idėją visuomenėje (žinoma, neorientuojant vaikų ir jaunimo į ateitį įkalinimo įstaigoje, bet tiesiog keliant jų teisinį raštingumą), galima užauginti mažiau kompleksuotų, mažiau agresyvių, laisviau bendraujančių ir subkultūroms mažiau pasiduodančių žmonių kartą. Žmonių, žinančių apie mediaciją kaip apie principinį konflikto sprendimo būdą, tinkamą daugybėje gyvenimo situacijų. Juolab prisimenant mediacijoje glūdintį ryšio su visuomene, jos integralumo didinimo segmentą ir suvokiant, kad mediacija – tai ne tik nuteistojo ryšys su teisėtvarkos sistema, bet ir nuteistojo ryšys su savo visuomene.

Todėl ir vieno, ir kito su mediacija susijusių įstaigų pareigūnų mintis buvo praktiškai identiškos: būtinas švietimas ir būtinas aiškus teisinis reglamentavimas. Mediacinio švietimo reikia visiems – ir nuteistiesiems, atliekantiems bausmę, ir visų grandžių, ypač žemesniosios, pareigūnams, ir visuomenei. (Čia – paradoksalus mediacijos ypatumas: kadangi neatskiriama jos dalis – konfidencialumo užtikrinimas, daug mediacijos atvejų, net sėkmės istorijų nutylimos. Ir tai – kalbant ne tik apie įkalinimo įstaigas. Pavyzdys iš šeimos mediacijos: didelio visuomenės susidomėjimo ir rezonanso sulaukusioje Agnės ir Artūro Zuokų skyrybų byloje visuomenė buvo nuolat informuojama apie antraeilius, dalykus, smalsumą tenkinančias skyrybų detales, ir tik viename ar keliuose straipsniuose lyg tarp kitko buvo užsiminta, kad besiskirianti šeima naudojasi mediacijos mechanizmu. Visuomenei pačiai dar tenka mokytis suvokimo, kas yra mediacija, ir kelti savo tiek teisinę kultūrą, tiek kultūrą apskritai. Juolab kad ne kartą sakyta ir rašyta, jog įkalinimo įstaigų kultūra ir subkultūros yra visuomenės kultūros dalis, tiesioginis jos problemų ir kompleksų atspindys.)

Pasak pašnekovų, žvelgiant iš teisinės pusės, (ypač kalbant apie mediaciją tarp dviejų įkalinimo įstaigos pareigūnų), trūksta aiškaus reglamentavimo: koks mediacijos santykis su statutinėse įstaigose veikiančiomis ginčų komisijomis, nagrinėjančiomis vadovų ir pavaldinių nesutarimus? Jeigu kyla konfliktas tarp dviejų vieno rango pareigūnų, jų ginčą sprendžia įstaigos direktorius – ar tai laikytina mediacija? Jeigu vis dėlto yra konfliktas ir norima medijuoti – kurioje konflikto stadijoje galima pradėti mediaciją? Net minėtame 2018 m. išleistame Kalėjimų departamento direktoriaus įsakyme „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) organizavimo ir vykdymo laisvės atėmimo vietų įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“ sunku įžvelgti realias mediacijos

galimybes. Viena iš „greitųjų“ išeičių – į nuolatines darbuotojų programas įtraukti mokymus apie mediaciją, nes dabar yra įrankis, bet visai neaišku, kada ir kaip galima juo naudotis.

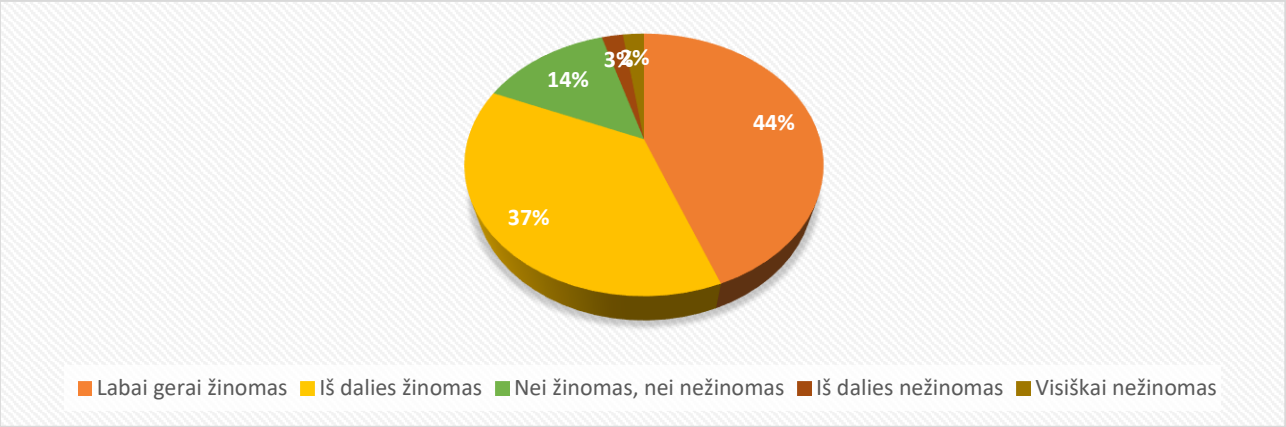
Į klausimus apie tai, ar nuteistieji už dalyvavimą mediacijoje galėtų gauti naudos, ir pareigūnas A., ir pareigūnas B. atsakė iš esmės teigiamai, juolab kad tai tiesiogiai koreliuoja su mediacijos inicijavimu: „*kažkokios motyvacijos tikai reikėtų, kad mediacijos procesas bent prasidėtų. Bet toji nauda neturėtų būti esminė, viską lemianti. (...) Analogija galėtų būti su programomis. Būna, kad teismas paveda sudalyvauti tam tikrose programose ir, nepaisant to, kad nuteistasis jas lanko galbūt formaliai, tikima tuo, kad jis eina, klauso. Ir tikimasi teigiamo rezultato*.“

Įstaigų vadovų kaip interesų grupės nuostata skambėjo kaip įtikinanti ir geranoriška, joje buvo iš tikrųjų daug pasitikėjimo visomis potencialios mediacijos grandimis – nuo nuteistųjų ir mediatorių, iki visų pareigūnų. Požiūris – platesnis, kompleksinis, suvokiant ir mediaciją, ir patį įkalinimo momentą platesniame psichologiniame, teisiniame, visuomeniniame kontekste, ne vien kaip „visuomenės kerštą už padarytą nusikaltimą. Todėl ir jų pasiūlymai buvo konkretūs, logiški, racionalūs, ir pati nuostata – ne atsiriboti, o keisti situaciją ne tik savo ar savo įstaigos, bet iš tikrųjų bendram labui.

3.2.4 Anketinių apklausų pateiktų empirinių duomenų analizė

Ankstesniame skyriuje pateikti ir aprašyti interviu, kalbant apie su mediacija betarpiškai susijusius pareigūnus, buvo parengti su aukštesniąja pareigūnų grandimi – vadovais. Tačiau labai svarbi ir žemesniosios grandies, betarpiškai bendraujančios su nuteistaisiais, šiuo konkrečiu atveju – būrių viršininkų – nuomonė. Jų požiūrį ir mėginta išsiaiškinti, naudojantis internetinės anketinės apklausos metodu. Apklausiant buvo garantuotas anonimiškumas, žinomas tik respondentų pareigų lygmuo, todėl tikėtina, kad atsakymai buvo nuoširdūs, neveikiami vadovybės baimės ar kitų negatyvių faktorių. Pilna apklausos medžiaga – detalūs klausimai ir atsakymų į juos pasiskirstymo grafikai, atsakymai į vadinamuosius atvirus klausimus (kai reikia ne pasirinkti atsakymo variantą, o atsakyti paaiškinant atsakymą), atsakymų komentarai – pateikiami šio darbo pabaigoje kaip vienas iš priedų. Tuo tarpu čia bus diagramomis pristatytos ir pakomentuotos svarbiausios žemesnės grandies pareigūnų požiūrio į mediaciją tendencijos. Atakyti į klausimus buvo galima, renkantis vieną atsakymą iš penkių variantų: a) pritariu; b) iš dalies pritariu; c) nei pritariu, nei nepritariu; d) iš dalies nepritariu; e) nepritariu.

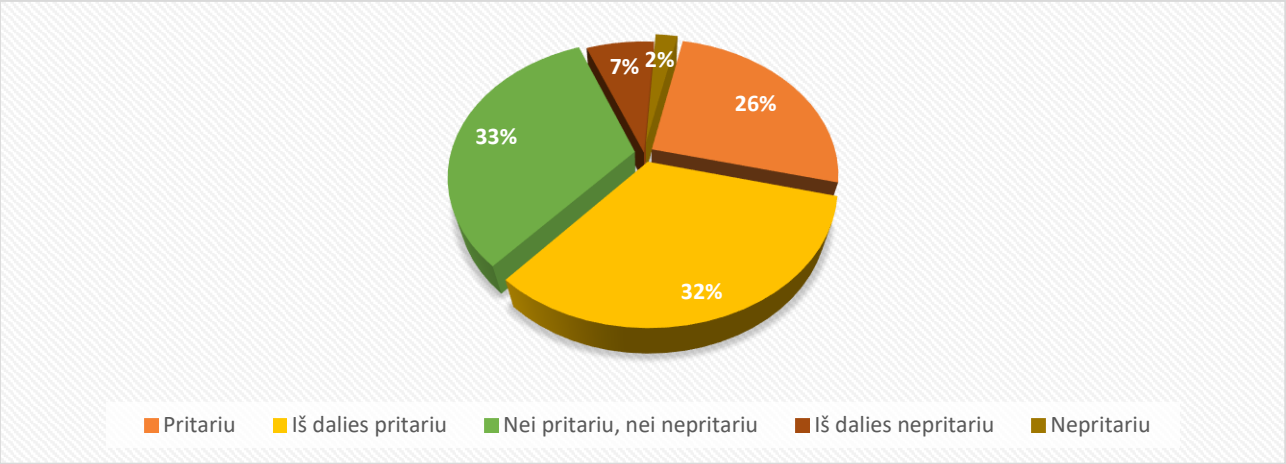
Nagrinėjant atsakymus, krinta į akis prieštaravimas: pareigūnai savo atsakymuose tvirtina, kad toks atkuriamojo teisingumo mechanizmas kaip mediacija jiems arba labai gerai žinomas (44 % respondentų), arba iš dalies žinomas (37 %). (1 pav.)

1 pav. Ar Jums žinomas toks atkuriamojo teisingumo mechanizmas kaip mediacija?

Tačiau, kaip paaiškėja iš atsakymų į detalesnius, siauresnės apimties ir konkretesnius klausimus, matyti, kad pareigūnai dažniau girdėję apie mediaciją kaip tokią, tačiau painiojasi jos taikymo interpretacijose, trūksta žinių apie mediacijos esmę ir taikymo / netaikymo sąlygas. Tai liudija jau ne kartą minėtą šviečiamojo darbo stygių, bet kartu ir rodo, kad žemesnioji pareigūnų grandis nėra tokia abejingai ar nusiteikusi priešiškai mediacijos atžvilgiu, kaip galėjo pasirodyti iš mediatorių interviu. Jie – nusiteikę gauti daugiau informacijos, daugiau žinių ir panaudoti visa tai mediacijai įkalinimo įstaigoje. Dar vienas momentas – aptariamieji pareigūnai nemato didelio skirtumo dėl mediacijos vertės, ar ji būtų naudojama nuteistųjų, ar pareigūnų interesais. Iš atsakymų matyti, kad jie šiuo atveju suvokia save kaip interesų grupę, kurių lūkestis – toks pat, kaip ir nuteistųjų, kaip ir aukštesniosios grandies pareigūnų ar pačių mediatorių – daugiau ramybės ir pasitikėjimo, didesnis bendras saugumas, glaudesnė integracija ir įkalinimo įstaigoje, ir apskritai visuomenėje.

Klausiami ar mediacija būtų naudinga jų įstaigoje, didesnė pusė pareigūnų atsakė teigiamai (26 % pritaria ir 32 % iš dalies pritaria). Tačiau, apžvelgiant atskirus atsakymų segmentus, matyti, kad didžiausias skaičius (33 %) pasirinko atsakymo variantą „nei pritariu, nei nepritariu“, kas reiškia arba nuomonės neturėjimą, arba abejingumą. (2 pav.)

2 pav. Kaip manote, ar mediacija Jūsų įstaigoje yra naudinga?

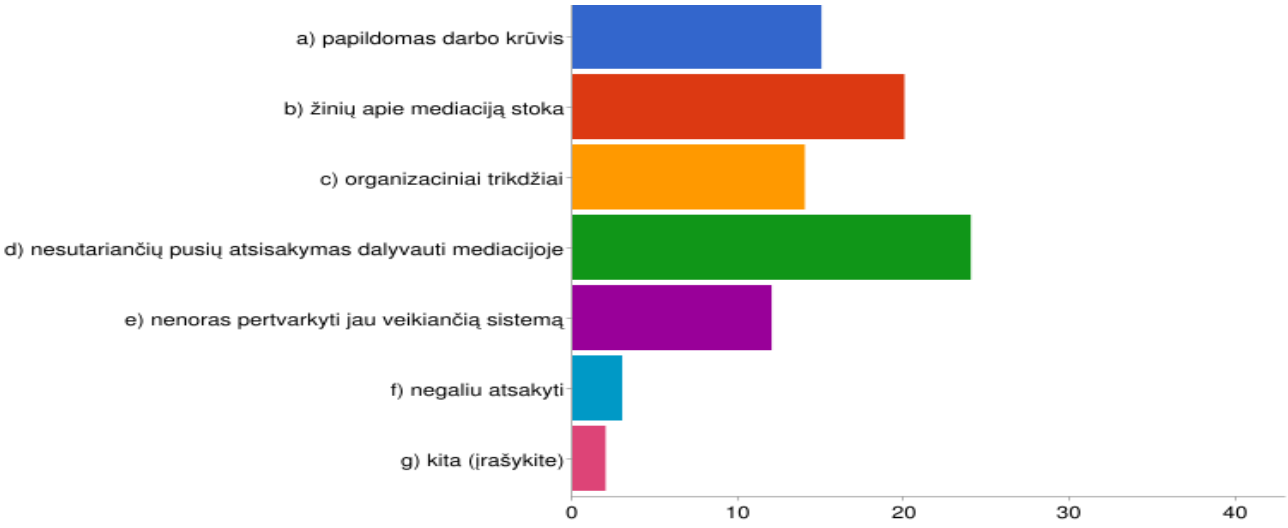
Tokios tendencijos didžiausia gera žinia – kad nėra priešiškumo ir mediacijos mechanizmo atmetimo. Ir yra erdvės mediacijai populiarinti, skleidžiant informaciją apie jos naudą ir privalumus. Pareigūnai, atsakiusieji „pritariu“ arba „nepritariu“, buvo paprašyti laisvai pakomentuoti savo atsakymą. Kaip mediacijos privalumus (be apriorinių nuostatų nuteistiesiems – atlyginti žalą, atsiprašyti, ugdyti empatiją, o aukoms – išsakyti savo išgyvenimus ir sulaukti adekvačios reakcijos) pareigūnai nurodė operatyvumą (ginčai išsprendžiami greičiau, negu teisme, šalims patiriant mažesnes laiko ir finansų išlaidas), galimybę atkurti ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką, galimybę pasitraukti iš mediacijos, nenurodant priežasčių. Paskutinis teiginys dar sykį patvirtina, kad pareigūnų aplinkoje vis dėlto esama nepasitikėjimo ar baimių, kurių nedrįstama deklaruoti viešai, o mediacija leistų pasitraukti iš konflikto be būtinybės tai padaryti ir be grėsmės sulaukti sankcijų. Kai kurie atsakiusieji akcentuoja, kad mediacijos privalumas – faktas, kad ji naudinga abiem konflikto pusėms. Be to, tai – savotiškas pasitikėjimo kreditas nuteistajam: jei jis pasirengęs prisiimti atsakomybę ir medijuoti, reiškia ateityje personalui dirbti su juo bus lengviau. Šitą grandinę galėtų hipotetiškai pratęsti prielaida, kad tokio asmens integracija į visuomenę, jam išėjus į laisvę, bus greitesnė ir organiškesnė. Apskritai ne tik šis anketavimas, bet ir kiti tyrimai rodo, kad Lietuvos įkalinimo įstaigose pernelyg vangiai ir formaliai vyksta santykių individualizavimas.[85]

Atsakydami į atvirą klausimą, kokios didžiausios kliūtys mediacijai jų įstaigoje, pareigūnai išskiria dvi didžiausias priežastis: žinių trūkumą ir nepasitikėjimą. Įkalinimo įstaiga dažnai rodosi tokia erdve, kur nepasitiki niekas niekuo – nuteistieji – vieni kitais, taip pat ir pareigūnais, pareigūnai – taip pat nei vieni kitais, nei aukštesnės grandies kolegomis ir t. t. Iš čia – nenoras eiti bet kokį kontaktą, kuris nėra būtinas, taip pat ir medijuoti (verta prisiminti minėtus atvejus, kad,

[85] Liubovė Jarutienė, „Integracijos individualumas“ iš *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos,* Gintautas Sakalauskas (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019), 113.

nuteistiesiems siekiant mediacijos su žemesnės grandies pareigūnais, pastarieji atsisakė), siauras ir kategoriškas požiūris į mediaciją. Todėl nemažai apklustųjų savo atsakymuose rašė apie objektyvaus mediatoriaus „iš šalies“ poreikį. „Objektyvumas“ šiuo atveju reiškia atsaką iš karto į abi kliūtis – ir į žinių trūkumą, ir į nepasitikėjimą, kadangi a) mediatorius turėtų būti deramai profesionaliai parengtas ir, be kita ko, atlikti ir švietimo darbą; b) mediatorius, būdamas žmogus „iš šalies“, „iš laisvės“, būtų laisvas tiek nuo nuteistųjų, tiek nuo pareigūnų subkultūros, nuo simpatijų ir antipatijų konflikte dalyvaujančioms šalims, nuo išankstinių nuostatų ir stereotipų.

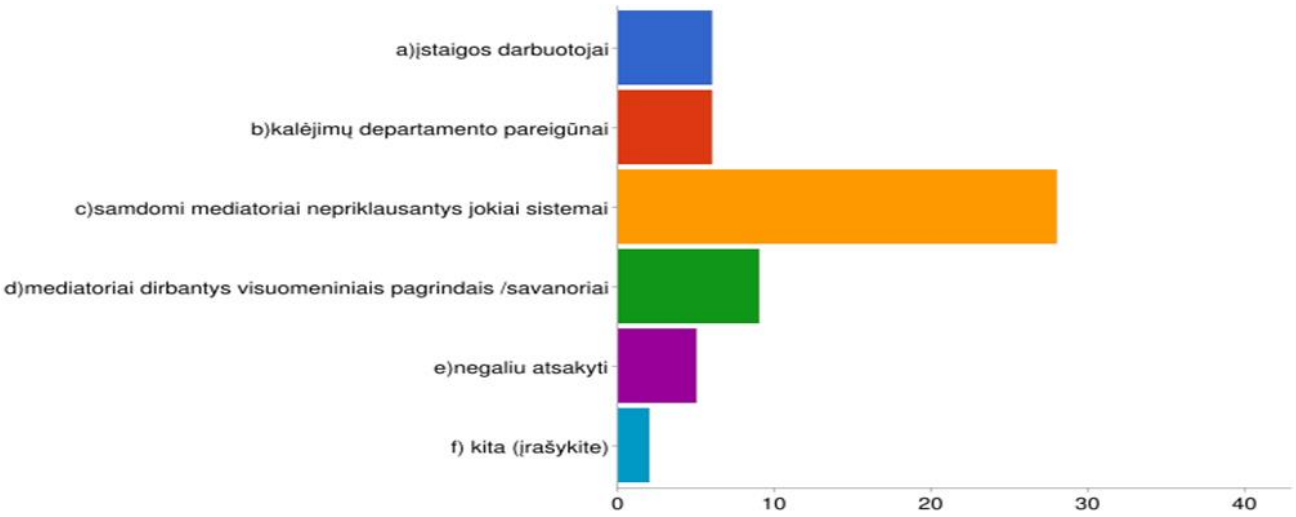
Tarp kitų mediacijos stabdžių dažniausiai buvo minimi psichologiniai motyvai (nenoras kontaktuoti, nesugebėjimas bendrauti atvirai, nepasitikėjimas). Apie tai, kad mediacijos plėtra taptų papildomu darbo krūviu, pareigūnai užsiminė, tačiau neminėjo šio veiksnio kaip svarbiausio. Atsakydami į klausimą, ar matytų principinių mediacijos trūkumų, pareigūnai kaip pagrindinį trūkumą nurodė konflikto šalių atsisakymą dalyvauti mediacijoje, po to sekė žinių apie mediaciją stoka, tada – tarpusavyje glaudžiai susiję veiksniai: papildomas darbo krūvis, organizaciniai trikdžiai, nenoras pertvarkyti jau veikiančią sistemą. (3 pav.)

3 pav. Ar matytumėte principinių mediacijos trūkumų? Kokių?

Apskritai kai šiame darbe kalbama apie nepasitikėjimą – apie nepasitikėjimą apskritai arba nepasitikėjimą tam tikra žmonių grupe, tam tikra kategorija, iš esmės kalba eina apie nepasitikėjimą sistema. Todėl į klausimą, kas turėtų būti mediatorius įkalinimo įstaigoje, absoliuti dauguma respondentų pasirinko atsakymą „samdomi mediatoriai, nepriklausantys jokiai sistemai“. Būtent nepriklausymas sistemai suvokiamas kaip nešališkumo, objektyvumo, teisingumo visiems sinonimas. Daugumos buvo atmesti ne tik tokie atsakymai, kaip „įstaigos darbuotojai“ ar „Kalėjimų departamento pareigūnai“, bet ir „mediatoriai, dirbantys visuomeniniais pagrindais / savanoriai“.

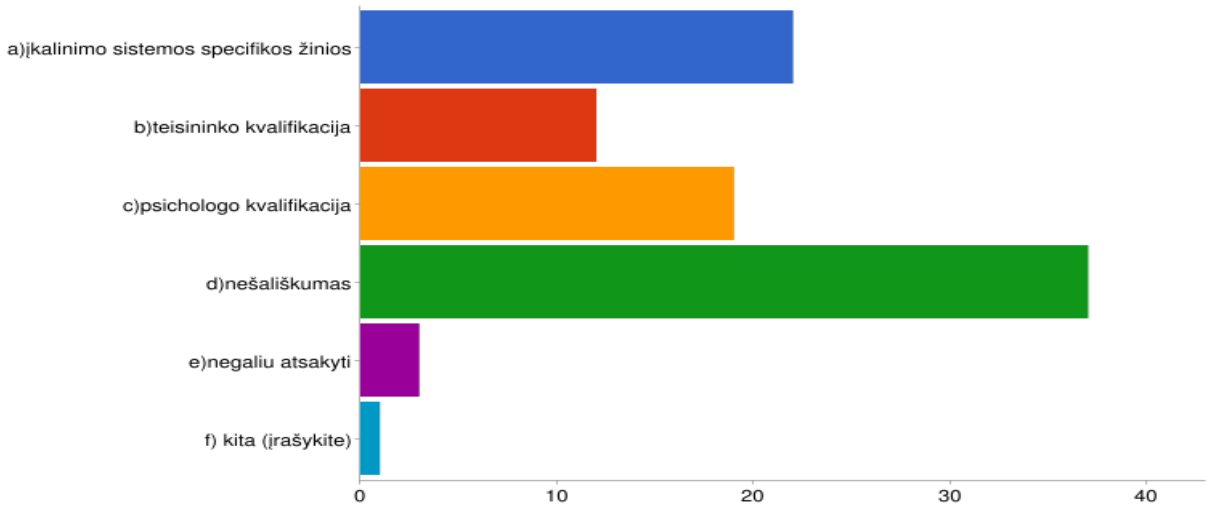
Respondentai nesigilino, kad pastarieji iš esmės taip pat yra žmonės „iš laisvės“, nes suveikė kodinis žodžių junginys iš kito atsakymo „nepriklausantys jokiai sistemai“. (4 pav.)

4 pav. Kaip manote kas turėtų būti mediatoriumi įkalinimo įstaigoje?

Suprantama, kad sistema nepasitiki ir ant jos pyksta nuteistieji, nes sistema juos nubaudė, įkalino ir priverstinai laiko savyje. Tačiau faktas, kad sistema nepasitiki ją realizuojantys pareigūnai, reiškia būtinybę ieškoti jos probleminių vietų ir siekti sistemos permainų ne tik mediacijos įkalinimo įstaigose kontekste. Tai galima laikyti tiesiogine sąšauka su anksčiau minėta norvegų patirtimi ir mintimi, jog įkalinimo erdvių skaidymas, judėjimas link kamerų tipo laisvės atėmimo įstaigų galėtų būti vienas iš vektorių sistemai keistis. Šiandieninė situacija netenkina turbūt nei vienos šitos sistemos grandies, o prisiminus įkalintųjų skaičių ir jų išlaikymo kainą, netenkina ir pačios visuomenės.

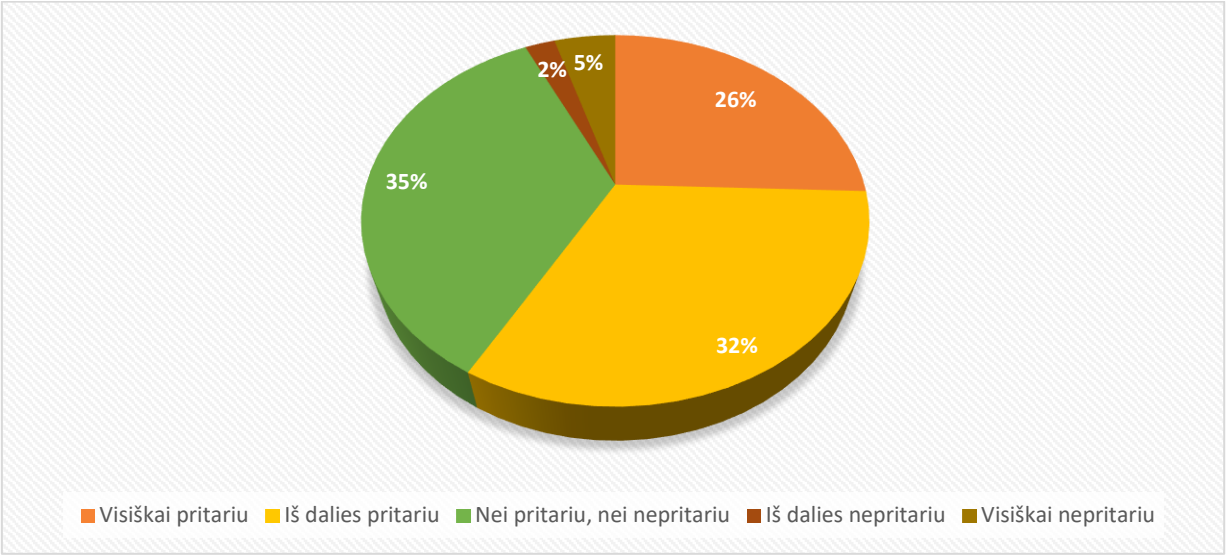
Dėl to mediatoriams čia tenka ir savotiška „įtampos amortizatorių“ misija – jie yra kategorija, kuri gali esmingai prisidėti sprendžiant konfliktus, o žiūrint plačiau – integruojant visuomenę, nešant žinią nuteistiesiems apie visuomenę, o visuomenei apie nuteistuosius. Nė viena iš įkalinimo įstaigos grandžių tokios žinios perduoti negali, todėl pasitikėjimo kreditas mediatoriumi – itin didelis. Taip pat – ir lūkesčiai iš jo veiklos. Tačiau šiuo atveju respondentams svarbesnė atrodo ne profesinė kompetencija, o labiau psichologinė savybė – nešališkumas. Tai kaip svarbiausią mediatoriaus savybę paminėjo absoliuti dauguma pareigūnų. Antroje vietoje liko atsakymas „įkalinimo sistemos specifikos žinios“, trečioje – „psichologo kvalifikacija“ ir tik ketvirtoje – „teisininko kvalifikacija“. Tai rodo, kad žmonės laukia žmogiškojo požiūrio, pritaikyto įkalinimo įstaigos erdvei. Teisinių žinių, profesinės kompetencijos ten pakanka, o trūksta disponavimo tomis žiniomis, taikant jas ne formaliai, o kartu su žmogiškumo, geranoriškumo, pasitikėjimo dimensija. Nuo formalios teisės gręžiamasi link žmogiškojo faktoriaus. (5 pav.)

5 pav. Kokios būtų svarbiausios mediatoriaus savybės, padedančios procesui?

Dar kartą patvirtinama, kad „Darbuotojų tikslas – (...) kurti aplinką, pagrįsta empatija, pasitikėjimu darbuotojais, pasiūlyti ir mokyti nuteistuosius taikiai ir pozityviai spręsti iškylančias problemas bei patiems taikyti tokias konfliktų sprendimo strategijas“.[86]

Tokiame kontekste įdomiai atrodo atsakymai į klausimą „ar mediacija galėtų būti naudojama kaip instrumentas, sprendžiant konfliktus tarp įkalinimo įstaigos pareigūnų?“ (6 pav.)

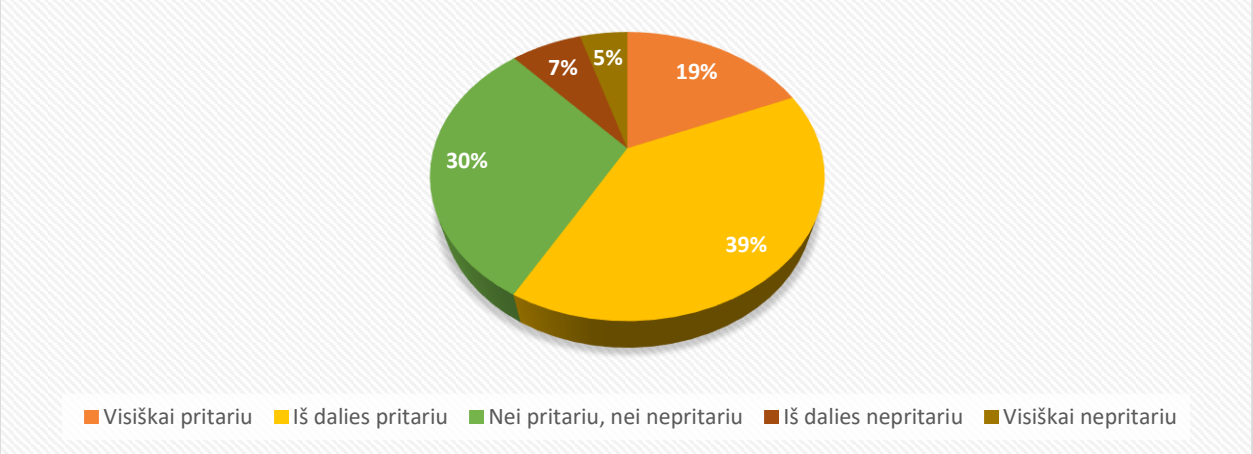
6 pav. Ar mediacija galėtų būti naudojama kaip instrumentas, sprendžiant konfliktus tarp įkalinimo įstaigos pareigūnų?

Ankstesniame skyriuje, interviu su mediatoriais ir įstaigų vadovais kristalizavosi požiūris, kad konfliktus tarp pareigūnų sprendžia Statutas, Ginčų komisija, Darbo kodeksas ir t. t. Tačiau 26 %

[86] Vaičiūnienė, *supra note*, 25: 338.

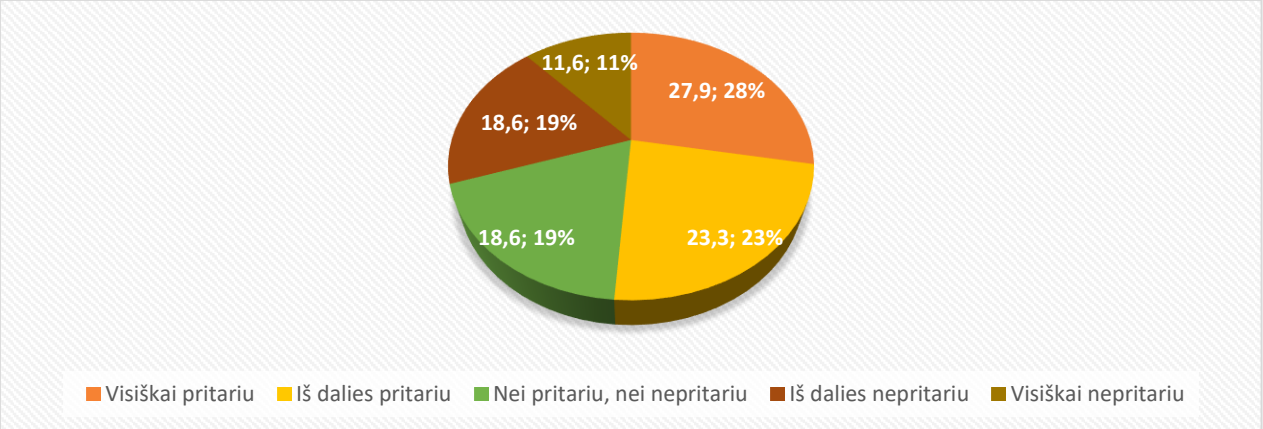
žemesnės grandies pareigūnų atsakė, kad visiškai pritaria mediacijos naudojimui tokiems konfliktams spręsti, 32 % - iš dalies pritaria. Reiškia, gerokai didesnė pusė, 58 % pareigūnų būtų linkę išspręsti tarpusavio konfliktus ir konfliktus su vadovybe ne formalaus nagrinėjimo keliu, pasiekiant susitarimą per mediaciją. Tik 7 % atsako neigiamai. Toks atsakymas rodo dideles į mediaciją dedamas viltis, didelį pasitikėjimą mediacija didelio bendro nepasitikėjimo fone. Ir kartu tai dar kartą liudija, kad mediacija įkalinimo įstaigose yra reikalinga ir laukiama labiau, negu gali pasirodyti, paviršutiniškai žvelgiant į šias įstaigas ir jose kalinčių bei dirbančių žmonių santykius.

Toks pat bendras procentas – 58 % - žemesnės grandies pareigūnų teigiamai vertina mediacijos galimybes spręsti nuteistųjų ir personalo konfliktus (19 % visiškai pritaria, 39 % iš dalies pritaria). Galima daryti prielaidą, kad toks sutapimas reiškia tiesiog pasitikėjimą mediacijos mechanizmu, sprendžiant daugumą konfliktų, į kuriuos įtraukti pareigūnai. (7 pav.)

7 pav. Ar mediacija galėtų būti naudojama kaip instrumentas, sprendžiant konfliktus tarp nuteistųjų ir įkalinimo įstaigos pareigūnų?

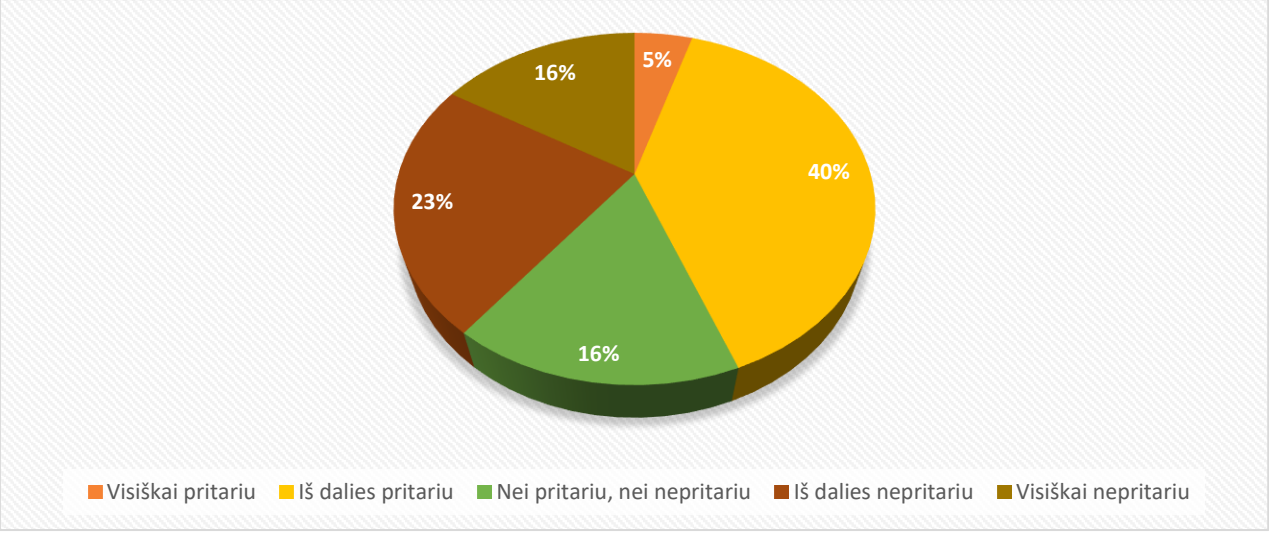
Tuo tarpu į klausimą, ar mediacija – tinkamas mechanizmas nuteistųjų tarpusavio konfliktams spręsti, teigiamai atsakė mažiau – 51,2 % pareigūnų. (8 pav.)

8 pav. Ar mediacija galėtų būti naudojama kaip instrumentas, sprendžiant nuteistųjų tarpusavio konfliktus?

Greičiausiai tai sietina su nuteistųjų subkultūros faktoriumi ir žinojimu, kad nuteistieji greičiau paklūsta savų hierarchų sprendimams, o ne ieško kompromiso ir susitarimo. Visų subkultūrų bruožas – didesnis ar mažesnis uždarumas, o įkalinimo įstaigoje, kuri pati savaime yra labai hermetiška erdvė, nuteistųjų subkultūra yra itin uždara, išėjimas iš jos prilyginamas išdavystei, už kurią baudžiama. Tačiau pusės pareigūnų, žinančių situaciją „iš vidaus“, bendraujančių betarpiškai su nuteistaisiais tikėjimas, kad mediacija čia gali nuveikti svarų darbą, vėlgi byloja mediacijos naudai. Apskritai tiek iš nuteistųjų, tiek iš pareigūnų, tiek iš mediatorių pasisakymų aiškėja, kad įkalinimo įstaigose jaučiamas tam tikras „užkalkėjimas“, išsisėmusi ir neefektyvi santykių inercija, ir bet koks gaivaus oro gurkšnis įkalinimo įstaigos bendruomenės santykiuose – labai laukiamas. Ir iš pareigūnų atsakymų į anketų klausimus aiškėja, kad mediacija gali tapti tuo gaivaus oro gurkšniu.

Į bendrą mediacijos refleksijos kontekstą pataiko atsakymai į klausimą, ar mediacija taikytina visoms nusikaltimų rūšims. Tam pritaria ir nepritaria panašus skaičius pareigūnų (atitinkamai 45 % ir 39 % respondentų), o 16 % neturi aiškios nuomonės. (9 pav.)

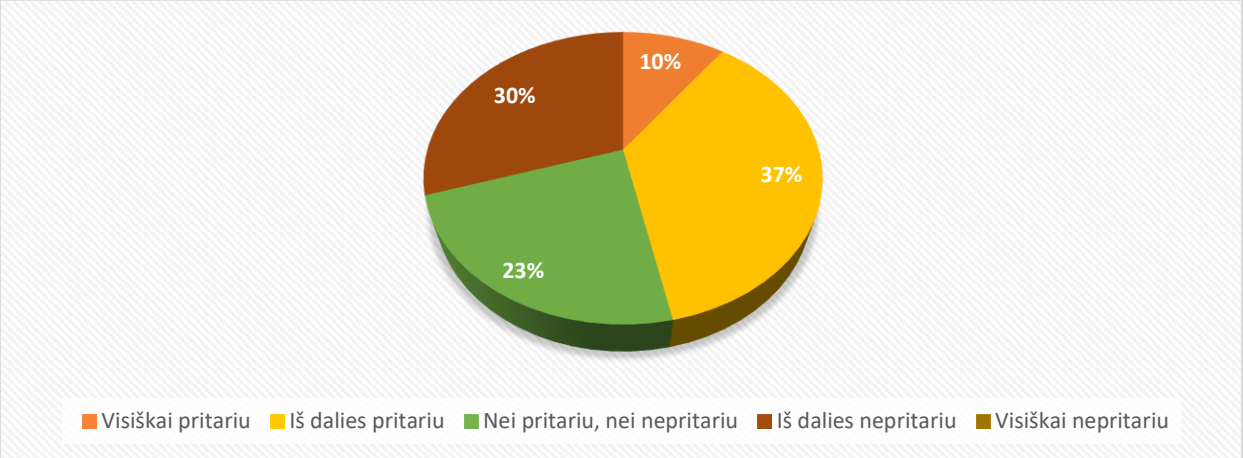

9 pav. Ar mediacija taikytina visoms nusikaltimų rūšims?

Paprašyti pakomentuoti, kokios nusikaltimų rūšys labiausiai tinka mediacijai ir kokios – mažiausiai, pareigūnai kaip labiausiai nusikaltimus vardija iš esmės pagal formulę „kuo lengvesnis nusikaltimas, tuo labiau jis tinka mediacijai“. Todėl kaip labiausiai tinkami medijuoti įvardijami nusikaltimai turtinei nuosavybei, finansiniai nusikaltimai, nežymus sveikatos sutrikdymas. Mažiausiai mediacijai tinka nusikaltimai, turintys negrįžtamas sunkias pasekmes – žmogžudystės, seksualinės prievartos (ypač prieš vaikus) nusikaltimai, disponavimas narkotinėmis medžiagomis, sunkus sveikatos

sutrikdymas. Yra atsakymų, pagal kuriuos „*jei mediacija vykdoma profesionaliai, ji galėtų būti taikoma ir specifinių nusikaltimų atvejais, pvz., nužudymų, seksualinės prievartos ir pan., kaip tai yra daroma kai kuriose užsienio valstybėse*“. Toks atsakymas liudija, kad kai kurie pareigūnai ne tik susipažinę su mediacijos reiškiniu apskritai, bet ir žino atskirus jo veiklos niuansus, gali palyginti užsienio ir Lietuvos praktiką. Tai iš karto kelia jų mediacinį raštingumą į aukštesnį lygmenį ir parodo, kad taip dažnai minimas informacijos apie mediaciją stygius – įveikiama problema.

Ankstesniame skyriuje įvairavo mediatorių ir įstaigų vadovų nuomonės, ar už dalyvavimą mediacijoje nuteistasis turėtų gauti naudos. Įdomu, kad, atsakydami į šį klausimą, anketuojami pareigūnai nė sykio neatsakė „visiškai nepritariu“ (10 % pasisakė pritariantys, 37 % iš dalies pritariantys, 23 % nei pritariantys, nei nepritariantys ir 30 % iš dalies nepritariantys). (10 pav.)

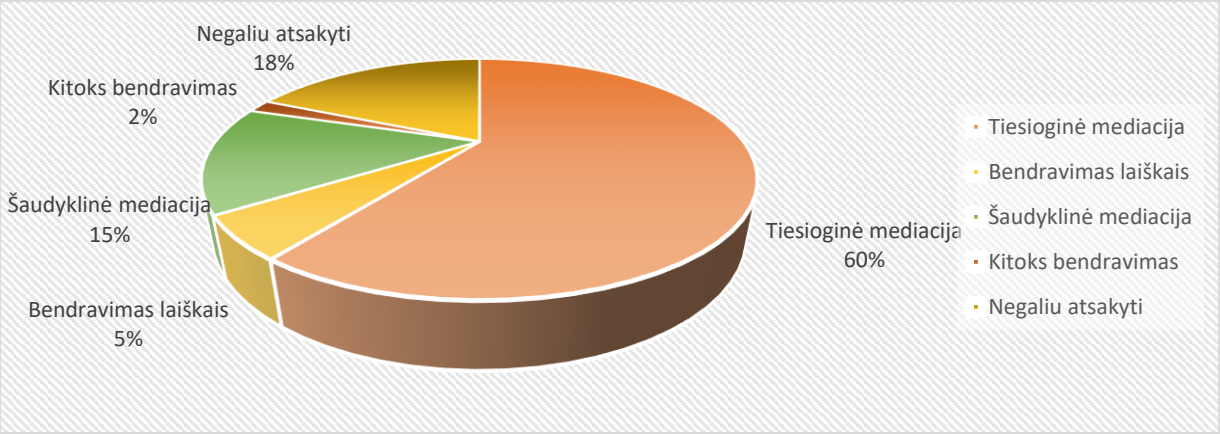

10 pav. Ar už dalyvavimą mediacijoje nuteistasis turėtų gauti naudos?

Tai – rezultatas, iš esmės kalbantis nuteistųjų naudai: arčiausiai nuteistųjų esantys pareigūnai, kurių kompetencijoje, be viso kito – ir galimybė uždegti žalią arba raudoną šviesą mediacijai, geriausiai mato tai, kas buvo įvardyta kaip priekaištai nuteistiesiems – siekis manipuliuoti, nenuoširdumas, noras pasinaudoti mediacija tik kaip instrumentu greitesniam lygtiniam paleidimui. Minėti atsakymų skaičiai rodo, kad pareigūnai nelaiko blogybe, jei nuteistasis už pastangas gaus naudos ir už savo gerą valią sulauks geros valios gesto iš sistemos. Atvirkščiai: „Ne griežta kontrolė ir baudimas, kuris sukuria dar didesnę įtampą, bet mediavimas ir nuteistųjų mokymas, kaip galėtų būti nedestruktyviais būdais sprendžiamos problemos, (...) turėtų būti pagrindas siekiant didinti nuteistųjų pasitikėjimą bei valdyti ir užkirsti kelią konfliktams, įtampoms ir baimėms.“[87]

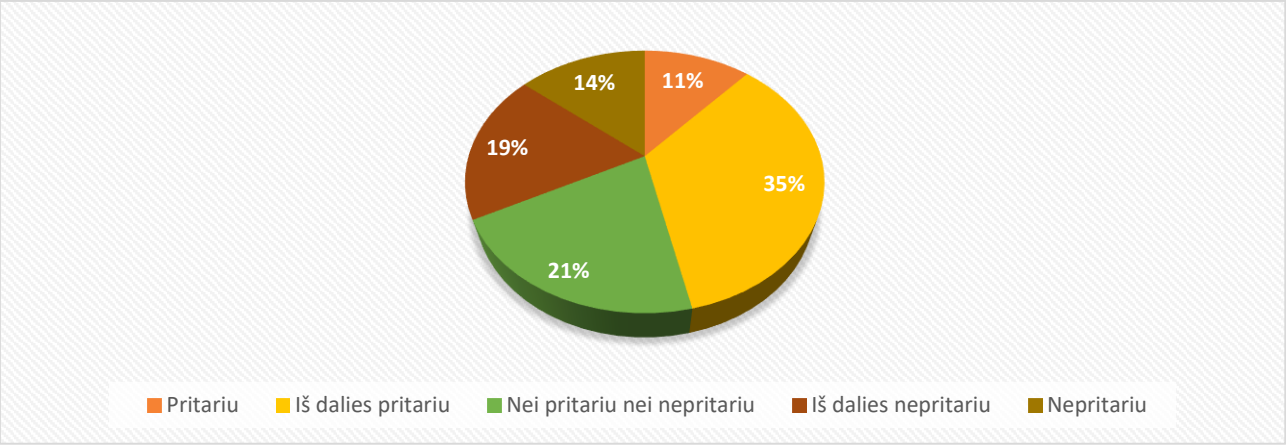
[87] Vaičiūnienė, *supra note*, 25: 344.

Kalbant apie mediaciją tarp nuteistųjų ir nukentėjusių buvo užsiminta, kad daugiausiai naudotasi šaudykline sistema. Tuo tarpu absoliuti dauguma pareigūnų (75 %), paklausti, kokia mediacijos forma būtų naudingiausia, tokia laiko tiesioginę mediaciją. (11 pav.)

11 pav. Kokia mediacijos forma būtų naudingiausia?

Atsakymas logiškas ir suprantamas: jie su visomis potencialios mediacijos pusėmis – tiek su nuteistaisiais, tiek su vyresniais pareigūnais bendrauja tiesiogiai, ir jiems į tą bendravimą įterpti papildomą tarpininką nėra jokios prasmės. Mediatoriaus tarpininkavimo šiuo atveju visiškai pakanka. Kartu tai liudija kitą reikšmingą dalyką: pareigūnai nevengia tiesioginės akistatos, tiesioginio kontakto nei su nuteistaisiais, nei su kolegomis net ir konfliktinėje situacijoje. Esant nešališkam ir objektyviam arbitrui, bendravimas nėra kliūtis. Galima tai priimti kaip ženklą, kad tas visur minimas nepasitikėjimas įkalinimo įstaigose nėra toks galingas ir neįveikiamas. Tiesa, kalba čia jau sukasi ne tik ir ne tiek apie mediaciją, kiek apie įkalinimo įstaigų atmosferą apskritai.

12 pav. Yra teigiančių, kad mediacija įkalinimo įstaigose apskritai neįmanoma dėl subkultūros, neįmanomo neprievartinio konfliktų sprendimo, neigiamo darbuotojų požiūrio į galios suteikimą nuteistiesiems ir t. t. Ar sutinkate su tokia nuostata?

Kaip ir atsakymuose į šiek tiek provokuojantį klausimą, ar pareigūnai pritaria tiems mokslininkams, kurie teigia, jog mediacija įkalinimo įstaigose apskritai neįmanoma – dėl subkultūros, neįmanomo neprievartinio konfliktų sprendimo ir t. t. (12 pav.) Į klausimą 11 % atsakė pritariantys, 35 % - iš dalies pritariantys, 21 % - nei pritariantys, nei nepritariantys, 19 % - iš dalies nepritariantys ir 14 % - nepritariantys tokiai nuostatai. Tai, be viso kito, rodo, kad įkalinimo įstaigose reikia ne tik išsamesnio mediacijos pristatymo ir platesnės bei aktyvesnės sklaidos, bet ir naujo mąstymo, naujų veikimo ir bendravimo modelių, kurie bent po truputį pradėtų griauti nusistovėjusių subkultūrų įtakas ir augintų pasitikėjimą. Juolab kad, kaip buvo minėta, mediacijos misija – ne tik atvesti į susitarimą konkretaus konflikto atveju, bet ir, žvelgiant į ilgalaikę perspektyvą, didinti visuomenės saugumą ir socialinę integraciją, nuteistųjų ar buvusių nuteistųjų mentalitetą ir vertybes artinant prie bendrai priimtų visuomenės gyvenimo normų.

3.2.5. Empirinio tyrimo apibendrinimas

Pirmiausias dalykas, kurį atskleidė, tiksliau – dar sykį atvirtino empirinis tyrimas, - kad, kalbant apie mediaciją įkalinimo įstaigose, iš esmės visų resursų yra, bet visų – nepakankamai. Teisinė bazė pradėta kurti, tačiau šiandien ji – nepakankama, ir tiesiogiai su mediacija susijusiems asmenims (tiek įkalintiesiems, tiek pareigūnams) būtų aktualu, kad mediacija būtų teisiškai reglamentuota įstatymų ir poįstatyminių aktų lygmeniu. Departamento įsakymai – geriau, negu nieko tačiau to nepakanka, randasi bereikalingos painiavos dėl mediacijos juridinio santykio (dubliavimosi, prieštaravimų ir pan.) su kitomis teisės normomis – kodeksais, taisyklėmis, statutais ir t. t.

Informacija apie mediaciją skleidžiama, pasiekiama, bet nepakankamai – tiek visų grandžių pareigūnų, tiek mediatorių interesų grupė ne kartą teigė, kad reikėtų daugiau susitikimų, mediacijos prezentacijų, daugiau išaiškinimo, daugiau sėkmės pavyzdžių. Ir tai neštų pozityvią žinią visoms su mediacija susijusioms kategorijoms: aukoms, nusikaltėliams, mediatoriams, pareigūnams.

Kalbant apie interesų grupes ir jų lūkesčius, mediatoriai pripažįsta, kad mediacijos apimtys įkalinimo įstaigose galėtų būti didesnės, ir pagrindinės kliūtys tam – sistemos uždarumas. Tai, ką Elias Canetti veikale „Masė ir valdžia“ įvardijo kaip žiedą: „Tai – uždaras žiedas. Iš jo niekas neištrūksta. Žiedas (...) nepaprastai homogeniškas. Jame atsispindi viskas, kas vyksta apačioje. Nė vieno jis neišleidžia, nė vienas nenori pasišalinti. Mažiausia spraga žiede galėtų priminti irimą,

būsimą išsisklaidymą. Bet spragos nėra: masė uždara dvejopai – iš išorės ir iš vidaus.“[88] Veikia nuteistųjų subkultūra, veikia pareigūnų subkultūra, ir jos abi – labai hermetiškos, o bendra įkalinimo įstaigos erdvė savaime pagal savo tiesioginę paskirtį yra uždara, izoliuota nuo visuomenės. Tos izoliacijos panaikinti neįmanoma ir nereikia, bet, ilgalaikėje perspektyvoje galvojant apie vakarykščių nuteistųjų grįžimą ir integraciją į visuomenę, izoliaciją ir nepasitikėjimą būtina mažinti.

Empirinio tyrimo dalyviai kaip itin svarbius šiam tikslui minėjo ne formalius, o žmogiškojo faktoriaus veiksnius – mediatorių nešališkumą, psichologinę kvalifikaciją. Mediacijai būdinga prasidėti sistemiškai, formaliai, tačiau tąsa ir rezultatas kiekvienu atveju – unikalus, individualizuotas, nulemtas asmeninių savybių ir įstaigoje dominuojančių bendravimo tradicijų. Patys vadovaujančių įstaigų pareigūnai pripažino, kad santykis su nuteistaisiais skirtingose įkalinimo įstaigose – labai skirtingas ir įvairuoja nuo pagarbaus ar neutralaus iki atviro žeminimo, tačiau kaip pozityvų momentą pabrėžė humaniško santykio sklaidą ir pareigūnų elgesį kontroliuojančių institucijų nuostatas, besikeičiančias humanizmo ir visuomeniškumo kryptimi. Mediacija galėtų būti dar vienas pasitikėjimo nuteistaisiais kreditas, dar vienas netendencingo bendravimo su jais įrodymas ir visuomenės integralumo didinimo veiksnys.

Kalbant apie mediaciją įkalinimo įstaigose, tiesioginis mediatorių interesas būtų dirbti ne kaip probacijos tarnybos padaliniui laisvės atėmimo vietoje, o kaip autonomiškai nešališkai institucijai. Vardan didesnio nuteistųjų pasitikėjimo – nepriklausančiai bendrajai teisėsaugos sistemai. Tai tiesiogiai sietina su nešališkumo lūkesčiu, tačiau priklauso ne vien nuo asmeninių mediatoriaus savybių.

Apskritai, kalbant apie tyrimo objektą – mediacijos dalyvių grupes ir jų interesų sankirtas, – į akis krito nekategoriškumas, pagarba oponuojančiai grupei. Tiek mediatoriai, tiek abiejų grandžių pareigūnai nė vienu klausimu nebuvo kategoriški ir nusiteikę priešiškai, palyginti nedidelis atsakymų į klausimus procentas buvo „nepritariu“. Net atsakymuose į klausimus apie tokias ribines temas, kaip mediacijos galimybė žmogžudystę įvykdžiusiems nuteistiesiems. Tiesa, ir šiuo klausimu nuomonės įvairavo ir skyrėsi, tuo pačiu dar kartą patvirtindamos, kad reikia aiškesnio ir konkretesnio reglamentavimo, kokiu keliu nori eiti mediacija Lietuvoje.

Kalbant apie žemesnės grandies pareigūnus, galima teigti, kad jų tarpe mediacija beveik nėra domimasi specialiai, tačiau nėra ir principinio atmetimo, jei vyksta susitikimai su mediatoriais ar kitokie šviečiamojo pobūdžio renginiai šia tema. Pareigūnai yra atviri mediacijai, ja kaip konfliktų sprendimo mechanizmu pasitiki ir vėlgi patys nurodo, kad reikalingas nuoseklus šviečiamasis darbas

[88] Ellias Canetti, *Masė ir valdžia.* (Vilnius: Alma littera, 2003), 35.

– nuo anketų apie mediaciją ir gautų atsakymų komentarų iki paskaitų-užsiėmimų – tiek nuteistiesiems, tiek personalui. Ypač naudingi būtų pasakojimai apie mediacijos sėkmės atvejus, gerųjų praktikų viešinimas.

Šiame kontekste ne kartą buvo galima išskaityti intonacijas, kad anketuojami pareigūnai norėtų dažnesnio ir glaudesnio kontakto tiek su mediatoriais, tiek su Kalėjimų departamento pareigūnais. Tarp kitų veiksnių, galinčių paskatinti mediacijos sklaidą, buvo minima įstatymų bazė, įstaigos vadovo ir jo nuostatų faktorius, finansinis darbuotojų motyvavimas (jei mediacija reikštų papildomą darbo krūvį) ir kt. Tačiau dauguma teiginių susiveda į komunikacijos įkalinimo įstaigoje visumą – tiek kai sukasi apie mediaciją konkrečiai, tiek apie visą nuteistųjų ir pareigūnų bendravimą apskritai. Šiandien trūksta pasitikėjimo, nes trūksta susikalbėjimo, o susikalbėjimo trūksta, nes trūksta tiesiog kalbėjimosi. Kai tai vyksta tarp žmonių, priverstinai esančių kartu apribotoje erdvėje, gimsta ir auga nepasitikėjimas, priešiškumas, moralinis nuovargis, socialinė dezintegracija ir kitos problemos, toli gražu neliekančios įkalinimo įstaigos viduje, bet sklindančios visoje visuomenėje. Tačiau tie žmonės savo atsakymais rodo, kad yra iš esmės yra atviri ir nėra priešiški permainoms ir naujų bendravimo formų atėjimui į įkalinimo įstaigas.

Didžiausia empirinio turimo atskleista problema – kad įkalinimo įstaigų gyventojai ir personalas laisvės atėmimo vietą suvokia pernelyg atsiedami ją nuo visuomenės, o joje vykstančius procesus laiko „vietinės reikšmės. Trūksta platesnės perspektyvos, trūksta suvokimo, kad dirbama ne tik esamajam laikui, bet ir ateičiai, o tai, kas vyksta įkalinimo vietose (įskaitant mediaciją), yra ne tik ir ne tiek nuteistųjų santykis su teisėsaugos sistema, kiek nuteistųjų santykis su visuomene. Mediacijos misija, be kiekvienu atveju siekiamo konkretaus susitarimo, - ir paminėtos nuostatos sklaida ir įtvirtinimas visų įkalinimo įstaigoje susitinkančių žmonių mentalitete. Ir bet kokios mediacijos pastangos – sveikintinos ir tęstinos. Tačiau, nors darbas pradėtas, bet nepadarytas iki galo ir tęsiamas pernelyg vangiai.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Sėkmingo mediacijos naudojimo pavyzdžiai užsienio valstybėse leidžia ir Lietuvoje tikėtis efektyvaus mediacijos panaudojimo, sprendžiant konfliktus visose gyvenimo srityse, įskaitant ir konfliktus įkalinimo įstaigose. Šiandien daugiausiai klausimų ir kliūčių kyla ne dėl mediacijos panaudojimo tikslingumo, ne dėl turinio, o dėl formos: turi būti nuspręsta, kokia teisine norma mediacija bus įvesta į mūsų teisėkūros sistemą, koks bus jos santykis su kitais pamatiniais teisės aktais. **Būtina apibrėžti ir įstatymų bei poįstatyminių aktų lygmeniu reglamentuoti mediacijos vietą teisinėje sistemoje**.

2. Lietuva, dar tik kurdama savo mediacinės teisės tradicijas, turi ne tik s**ekti, kaip veikia mediacija užsienio valstybėse, bet ir išdrįsti perimti efektyviausius modelius ir labiausiai pasiteisinusias patirtis. Vienu pirmųjų tokių žingsnių būtų tikslinga, naudojantis Belgijos pavyzdžiu, neprieštarauti nuteistųjų lūkesčiams sieti mediaciją su lygtiniu paleidimu.**

3. **Tęsti mediacijos naudojimą tose srityse, kur tai jau pasiteisino arba atrodo perspektyviausiai** – Probacijos tarnyboje, Kauno tardymo izoliatoriuje, nepilnamečių laisvės atėmimo vietose, Panevėžio pataisos namuose, Pusiaukelės namuose, Laisvės atėmimo vietų ligoninėje.

4. Kadangi informacijos apie mediaciją trūksta ir atviroje visuomenėje, ir įkalinimo įstaigose, tikslinga dirbti šviečiamąjį-populiarinamąjį darbą, pristatant mediaciją, jos teikiamas galimybes ir perspektyvas. Su mediacija tiesiogiai susiję asmenys patvirtino, kad, pradėdami medijuoti, ne vienas apie mediaciją apskritai išgirdo pirmą kartą. Todėl b**ūtina rengti pristatymus, seminarus, ypač iškeliant interesantų dėmesiui sėkmės pavyzdžius – mediacijos atvejus**, kai pasiekti susitarimai buvo naudingi visoms pusėms.

5. **Mediaciją būtina kuo greičiau įtraukti į pareigūnų rengimo programas, o ateityje galvoti apie rengimą kompetentingų mediacijos profesionalų, galinčių dirbti tiek Bausmių vykdymo sistemoje, tiek kitose srityse. T**okį poreikį patvirtino ir mediatoriai, remdamiesi bendravimo su nuteistaisiais patirtimi, ir vadovai įstaigų, tiesiogiai susijusių su mediacijos

vykdymu. Kartu ir mediacijos kontekste, ir apskritai kelti visų įkalinimo įstaigos darbuotojų teisinį, psichologinį, socialinį raštingumą, skatinti geranoriškus tarpusavio ryšius, integraciją.

6. Paraleliai tikslinga spręsti pareigūnų finansinio atlyginimo pusę. Šiandien neginčijamas faktorius yra tai, kad pareigūnai nenori dėl mediacijos prisiimti papildomą darbo krūvį, o jei toks vis dėlto susidaro, jų lūkestis – gauti adekvatų atlygį. Čia užduotis teisėsaugos sistemai: **arba pareigūnus atlaisvinti nuo papildomo krūvio, arba už papildomą krūvį papildomai atlyginti**.

7. Visi potencialūs mediacijos dalyviai vieningai tvirtina, kad pagrindinis mediatoriaus privalumas – nešališkumas, nepriklausymas sistemai. Todėl tikslinga atskirti mediatorių darbą nuo Probacijos tarnybos ir **įkurti atskirą, „neutralią“ instituciją, vienijančią mediatorius**. Kartu būtina išgryninti mediatorių funkcijas, apibrėžti kompetenciją ir užtikrinti mediatorių rengimą, suteikiant jiems reikiamą teisės, psichologijos, sociologijos ir kitų disciplinų kvalifikaciją.

8. Kol mediacija nėra vientisas ir nusistovėjęs procesas, tikslinga **nebijoti eksperimentuoti – sudaryti sąlygas lokalinei „pavyzdinei mediacijai“ atskirose įstaigose ir analizuoti, kiek tai pasiteisina, kaip tai veikia**, mėginti įvairias „pilotines“ mediacijos versijas atskirose įkalinimo įstaigose ar atskiruose padaliniuose.

9. Tikslinga **išsiaiškinti kiekvienos interesų grupės jautriąsias vietas, veiksnius, ir kliudančius, ir skatinančius mediaciją, o tada parinkti tai grupei priimtiniausią atkuriamojo teisingumo formą**. Pvz., aukoms vengiant akistatos su nuteistaisiais, naudoti šaudyklinę mediaciją; pareigūnams vengiant mediacijos su nuteistaisiais, pradėti nuo mediacijos tarp pareigūnų ir sėkmės atveju naudoti tai kaip vykusį pavyzdį ir precedentą; nuteistiesiems nebijoti kalbėti apie mediacijos sąsajas su lygtinio paleidimo galimybe (šiandien tai prieštarautų Kalėjimų departamento įsakymui dėl mediacijos įkalinimo įstaigose), kartu mėginant užkirsti kelią atviroms manipuliacijoms.

10. Mediacija yra tik vienas iš daugybės segmentų, galinčių keisti įkalinimo įstaigų komunikaciją ir įvaizdį visuomenėje, griaunančių subkultūrų įtaką, mažinančių nepasitikėjimą. Turint galvoje, kad įkalinimo įstaigų subkultūros (tiek tarp nuteistųjų, tiek tarp pareigūnų) yra vienas agresyviausių vertybinės erozijos faktorių, žvelgiant į tolimesnę perspektyvą būtina galvoti apie kovą su subkultūromis. Vienas iš variantų – **keisti įkalinimo įstaigų sistemą, dideles**

laisvės atėmimo erdves, talpinančias šimtus nusikaltėlių, keisti į kamerų, skirtų keliems ar keliolikai asmenų, tipo sistemą.

11. Kadangi Norvegijos patirtis liudija, kad pradėta diegti ir naudoti mediacija realių rezultatų duos tik po 10–15 metų, **tikslinga šiandieninį jaunimą – potencialius mediacijos naudotojus – šviesti teisiškai** ir rengti galimybei naudotis mediacija įvairiausiose gyvenimo srityse (nebūtinai turint galvoje įkalinimo vietas). Dirbti su mediacija, galvojant ne tik apie konflikto užgesinimą čia ir dabar, bet ir apie ilgalaikę perspektyvą. Ne tik įkalinimo įstaigos, ne tik teisėsaugos sistemos, bet ir visos visuomenės, visos valstybės. Juolab kad dar XVIII amžiuje iškilus baudžiamosios teisės reformatorius Cesare Beccaria rašė „Augant tautos apšvietimui, sąžiningumas ir tarpusavis pasitikėjimas darosi būtini ir vis daugiau įsisunkia į tikrą politiką. Gudrūs apgaudinėjimai, klasta ir kreivi keliai daugumui tada virsta aiškiais ir tada visuomenė viršys atskirą pilietį“.[89] Tebėra aktualu.

[89] Cezare Beccaria, *Apie nusikaltimus ir bausmes* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1935), 49.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Monografijos ir straipsnių rinkiniai:

1. Bandzevičienė, Rita. *Penitencinė psichologija.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
2. Barabás, Tünde, Borbála Fellegi,ir Szandra Windt. *Responsibility-taking, Relationship-building and Restoration in Prisons. Mediation and restorative Justice in prison settings.* Budapest: National Institute of Criminology, 2012.
3. Kaminskienė, Natalija, Daiva Račelytė, Agnė Tvaronavičienė, Renata Mienkowska-Norkienė, Eglė Atutienė, Gerda Štaraitė-Barsulienė, Ieva Saudargaitė, et al. *Mediacija. Vadovėlis.* Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2013.
4. Michailovič, Ilona, Skirmantas Bikelis, Algimantas Čepas, Margarita Dobrynina, Rimantas Simaitis, Darius Šneideris, Laura Ūselė, et al. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje.* Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.
5. Nikartas, Simonas ir Gintarė Rinkevičiūtė. *Probacijos pareigūnų diskrecija individualizuojant sprendimus dėl probuojamųjų pažeidimų: empirinis tyrimas.* Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018.
6. Sakalauskas, Gintautas, Liubovė Jarutienė, Vaidas Kalpokas, Rūta Vaičiūnienė. *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos.* Mokslinis redaktorius Gintautas Sakalauskas. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019.

Straipsniai iš profesinių leidinių ir knygų, mokslo darbų rinkinių:

1. Ažubalytė, Rima. „Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų.“ *Jurisprudencija* 6 (2006): 33–40.

2. Dobrochna, Wojcik. „Mediacja w zakladach karnych – obawy i korzysci“. In *Służba więzienna wobec problemow resocjalizacji penitencjarnej*, 83. Poznań, Warszawa, Kalisz: 2004.
3. Dünkel, Frieder. „Įkalinimo praktikos Europos šalyse palyginimas“. In *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys,* 91–116. Vilnius: Žara, 2017.
4. Galaway, Burt. „A Survey of Public Acceptance of Restitution as an Alternative to Imprisonment for Property Offenders“. *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 17 (2) (1984): 108–117.
5. Giedrytė-Mačiulienė, Renata. „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje“. *Teisės problemos* 92 (2) (2016): 69-87.
6. Heinz, Wolfgang. „Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai“. In *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys,* 15–90. Vilnius: Žara, 2017.
7. Kalpokas, Vaidas. „Tyrimo instrumentas“. In *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos: monografija,* 39-40. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019.
8. Michailovič, Ilona. „Mediacijos galimybės baudžiamojoje justicijoje priėmus nuosprendį“. In *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys,* 233–250. Vilnius: Žara, 2017.
9. Rękas, Agnieszka. „Mediacja w polskim prawie karnym“. In *Unijne standardy programow sprawiedliwosci naprawczej,* 156. Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business, 2015.
10. Szczepaniak, Pawel. „Sprawiedliwosc naprawcza wobec kary pozbawienia wolnosci“. In *Pozbawienie wolnosci - funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego,* 386. Warszawa: Lex a Wolters Kluwer business, 2013.

11. Uscila, Rokas. „Mediacijos taikymas baudžiamojoje justicijoje“. In *Kriminalistika ir ekspertologija: mokslas, studijos, praktika. I dalis*, 221–234. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas, 2017.
12. Vaičiūnienė, Rūta. „Saugumas įkalinimo įstaigose ir konfliktų sprendimas“. In *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos: monografija*, 334–344. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019.

Teisės aktai:

1. „Act Concerning the Execution of prison sentences and measures of rehabilitation and prevention involving deprivation of liberty (Prison Act)“. Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. Žiūrėta 2019 m. gruodžio 19 d. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/
2. Council of Europe. Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 15 September 2016. Strasbourg, 2018. Žiūrėta 2020 m. vasario 10 d. https://rm.coe.int/pdf/16807843ca.
3. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=en
4. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva „Mediacija civilinėse ir komercinėse bylose“. Priimta 2008 m. gegužės 21 d. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=LEGISSUM%3Al33251
5. „German Code of Criminal Procedure“. Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. Žiūrėta 2019 m. gruodžio 19 d.

https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

6. „Izlīguma procesa noteikumi“. Ministru kabinets. Žiūrėta 2020 m. vasario 5 d. https://likumi.lv/ta/id/299947-izliguma-procesa-noteikumi
7. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos direktoriaus 2018m. spalio 19 d. įsakymas „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) organizavimo ir vykdymo laisvės atėmimo vietų įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“. Dokumento Nr. V-459, TAR, 2018-10-19, Nr. 16397. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/41905440d3d611e8a3fadd00a256c61a?positionInSearchResults=11&searchModelUUID=d87d1f9f-ace1-43f1-ac76-8add998f7fe1
8. Kronberga, Ilona. Project “Reducing prison population: advanced tools of justice in Europe”. National Report on Latvia–alternatives to imprisonment. PROVIDUS, 2014.
   Žiūrėta 2020 m. vasario 5 d.
   http://providus.lv/article_files/2863/original/final_research_conclusions.pdf?1425559467
9. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Patvirtintas Lietuvos Respublikos 2016 m. rugsėjo 14 d. įstatymu Nr. XII-2603. TAR, 2016-09-19, Nr. 23709. Žiūrėta 2020 m. kovo 22 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89
10. Stando-Kawecka, Barbara ir Joanna Deszyriska. Final National Report of Poland, 3E-RJ-Model. The 3E Model for a Restorative Justice Strategy in Europe Greece, United Kingdom, Bulgaria, Finland, Hungary, Poland, Spain (including research also in Turkey, the Netherlands, Denmark, Germany). Specific Programme Criminal Justice European Commission Directorate-General Justice - Directorate B: Criminal Justice, 2013. Žiūrėta 2020 m. sausio 25 d. http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Poland.pdf
11. „Valsts probācijas dienesta likums“. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs. Žiūrėta 2020 m. vasario 5 d. https://likumi.lv/ta/id/82551-valsts-probacijas-dienesta-likums.

Kiti šaltiniai:

1. Butkevičienė, Eglė. „Apklausų duomenų analizė“. *Seminaro medžiaga*. Kaunas, 2011 m. Žiūrėta 2020 m. sausio 6 d. http://www.lidata.eu/files/mokymai/seminaras_20110129/Apklausu_duomenu_analize_20111111.pdf
2. Cezare, Beccaria. *Apie nusikaltimus ir bausmes.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1935.
3. Ellias, Canetti. *Masė ir valdžia*. Vilnius: Alma littera, 2003.
4. Kafka, Francas. *Procesas. Pilis. Novelės.* Vilnius: Vaga, 1994.
5. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2020 m. kovo 16 d. pažyma Nr. 1S-632 „Dėl informacijos pateikimo apie taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) bausmių vykdymo sistemoje“. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus analitinė apžvalga.
6. Kilchling, Michael. „Restorative Justice in Prisons:The Final Cornerstone in the General Concept of RJ in Germany“. *Pranešimas konferencijoje CeSGReM*. Como, 2015. Žiūrėta 2020 m. sausio 28 d. https://www.giustizia.it/resources/cms/documents/sgep_tavolo13_allegato1.pdf.
7. „Restorative Opportunities. Fact Sheet for Victims“. Correctional Service Canada. Žiūrėta 2020 m. sausio 28 d. https://www.csc-scc.gc.ca/restorative-justice/092/003005-4009-eng.pdf
8. „Restorative Opportunities Program“. Correctional Service Canada. Žiūrėta 2020 m. sausio 29 d. https://www.csc-scc.gc.ca/restorative-justice/003005-1000-eng.shtml.

9. Sujeta, Nerijus. „Mediacija nusikalstamumo prevencijos sistemoje“. Magistro baigimasis darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2018. Žiūrėta 2020 m. vasario 25 d. https://vb.mruni.eu/object/elaba:28518682/.
10. Van Droogenbroeck, Bram. „Victim Offender Mediation in Severe Crimes in Belgium: "What Victims Need and Offenders can Offer“. *Foresee research group*. Žiūrėta 2019 m. gruodžio 14 d. https://www.foresee.hu/en/segedoldalak/news/279/.
11. Vanspauwen, Kris. „Victim-Offender Mediation in the Belgian Prison“. *Pranešimas konferencijoje Fachtag Restorative Justice Opferbezogene vollzugsgestaltung Täter-Opfer-Ausgleich (auch) im strafvollzug: Was ist das?* Berlynas, 2013. Žiūrėta 2020 m. vasario 20 d. https://www.researchgate.net/publication/308694579_VICTIM-OFFENDER_MEDIATION_IN_THE_BELGIAN_PRISON_A_STORY_OF_HOW_YOU_MAKE_GOOD_WINE.
12. Verseckaitė, Vilija. „Mediacijos įtaka baudžiamajai politikai“. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2018. Žiūrėta 2020 m. vasario 25 d. https://vb.mruni.eu/object/elaba:33484052/index.html.
13. „Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimai“. *Vilmorus*. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20.

ANOTACIJA

Ališauskienė I. Mediacijos taikymas įkalinimo įstaigose / Mediacijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas – doc. dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Mykolo Romerio teisės mokykla, Viešosios teisės institutas, 2020. – 71 psl.

Baigiamajame magistro darbe analizuojama, kaip veikia mediacijos institutas pasaulio ir Lietuvos įkalinimo įstaigose, kaip jį priima ir suvokia visos su mediacija susijusios šalys – nuteistieji, žemesnės ir aukštesnės grandies pareigūnai, mediatoriai. Apžvelgiama, kokia teisinė bazė reglamentuoja mediacijos naudojimą, kokia praktika tai tapo ir tampa tiek pasaulio, tiek Lietuvos įkalinimo įstaigų realybėje. Empirinis tyrimas – interviu su mediatoriais bei laisvės atėmimo vietų pareigūnais ir anketinė apklausa – leidžia susidaryti betarpišką įspūdį, kaip mediaciją, remdamiesi savo patirtimi ir savo lūkesčiais, suvokia ir vykdo žmonės, kuriems tai – tiesioginio darbo ir komunikacijos dalis. Magistriniame darbe pateikiamos stipriosios ir probleminės mediacijos plėtros pusės, darbo išvadose įvardijamos mediacijos dažnesnio ir efektyvesnio mediacijos taikymo Lietuvos įkalinimo įstaigose perspektyvos.

Reikšminiai žodžiai: atkuriamasis teisingumas, mediacija, auka, nusikaltėlis, pareigūnas.

ANNOTATION

Ališauskienė I. The application of mediation at prisons / Master's thesis in Mediation. Supervisor – Assoc. Prof. Dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Mykolas Romeris law school, Institute of Public Law. 2020. – 71 p.

The final master's thesis analyses the functioning of mediation institute in the world and Lithuanian prisons, how all parties of mediation – convicts, lower and higher officers, mediators – accept and perceive mediation. The thesis surveys regulation of legal basis that uses practical application of mediation, both in the reality of the prisons in the world and Lithuania. Empiric research – interview with mediators and prison officers and questionnaire – allows to make an immediate impression how mediation, based on one's experience and expectations, is perceived and implemented by the people for whom it is a part of their direct job and communication. The Master's thesis presents the strengths and weakness of development of mediation, the conclusion of the thesis identify the perspective of more frequent and effective use of mediation at the prisons of Lithuania.

Keywords: restorative justice, mediation, victim, criminal, officer.

SANTRAUKA

Ališauskienė I. Mediacijos taikymas įkalinimo įstaigose / Mediacijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas – doc. dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Mykolo Romerio teisės mokykla, Viešosios teisės institutas, 2020. – 71 psl.

Šiame magistriniame darbe apžvelgiama mediacijos raida, jos doktrinos formavimasis ir sklaida bei naudojimas baudžiamojoje teisėje apskritai ir įkalinimo įstaigose konkrečiai. Lyginamas mediacijos naudojimas įvairiose valstybėse – tiek teisinė bazė (kuri yra labai įvairi ir nevienalytė, nėra vieningos mediacijos teorijos), tiek praktinis jos taikymas.

Remiantis empiriniu tyrimu, analizuojamas mediacijos taikymas Lietuvos įkalinimo įstaigose. Tiesiogiai su mediacija dirbantys asmenys (mediatoriai, žemesnės ir aukštesnės grandies pareigūnai) iš savo patirties ir profesinės kompetencijos nušviečia mediacijos realybę ir perspektyvas. Viena mediacijos įkalinimo įstaigose probleminė pusė – įstatymo ir poįstatyminių aktų lygmens nacionalinės teisinės bazės trūkumas. Magistro darbe patvirtinama išvada, kad artikuliuotas teisinis reguliavimas būtų naudingas žingsnis mediacijos efektyvumui didinti. Kitas probleminis veiksnys – įkalinimo įstaigose aktyviai, o dažnai ir agresyviai veikianti subkultūra, kurios poveikį ateityje galėtų mažinti įkalinimo įstaigų permainos, posovietines dideles erdves, talpinančias šimtus nuteistųjų keičiant kamerų sistema.

Empirinis tyrimas parodė, kad nei įkalinimo įstaigose dirbantys, nei bausmę atliekantys asmenys nėra nusiteikę prieš mediaciją, suvokia jos galimybes ir naudą, linkę esant galimybei ja naudotis. Tai liečia visus mediavimo variantus: nuteistojo su auka, nuteistojo su pareigūnu, pareigūnų tarpusavio mediaciją. Tiesa, dėl įkalinimo įstaigos specifikos – hermetiškumo, specifinių santykių, specifinio kontingento – mediatoriai turėtų būti rengiami suteikiant jiems aukštą teisinę, psichologinę, sociologinę kvalifikaciją. O mediacija, kaip atkuriamojo teisingumo mechanizmas bei alternatyva teismininiam konfliktų nagrinėjimui, turėtų būti populiarinama ir nuteistųjų bendruomenėje, ir likusioje visuomenėje, kaip atskira disciplina ji turėtų būti įtraukta į pareigūnų rengimo programas.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos, koks veiklos vektorius padėtų efektyviau pasinaudoti teigiama užsienio šalių praktika ir tobulinti mediacijos veiklą Lietuvoje, socialiai suartinant visas potencialias mediacijos įkalinimo įstaigose puses ir integruojant visuomenę.

Reikšminiai žodžiai: mediacija, auka, nusikaltėlis, pareigūnas, subkultūra.

SUMMARY

Ališauskienė I. The application of mediation at prisons / Master's thesis in Mediation. Supervisor – Assoc. Prof. Dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Mykolas Romeris law school, Institute of Public Law. 2020. – 71 p.

In this master's thesis, the development of mediation, the formation and spread of its doctrine as well as its use in penal law overall and at specifically prisons is reviewed. The use of mediation at various states – both legal basis (that is varying and heterogeneous, there is no united theory) and practical application is compared.

Appealing to empirical investigation, the application of mediation in prisons of Lithuania is analysed. Persons working with mediation directly (mediators, lower and higher-ranking officers) reveal the reality and perspectives of mediation from their experience and professional expertise. The Master's thesis confirms the conclusion that articulated legal regulation would be a useful step to increase the efficiency of mediation. Another problematic factor is active and usually aggressive subculture existing in prisons, which impact could be reduced in future by the changes in prisons, large post-soviet spaces placing hundreds of prisoners changing to the system of cells.

Empiric research showed that neither employers of the prisons no persons carrying out punishment are against mediation, they understand its potential and usefulness and are inclined to use it when available. It involves all variations of mediation: convict with the victim, convict with the officer, mediation between the officers. By the way, due to the specifics of the prisons – airtightness, specific relationship and specific contingent – mediators should be trained providing them with high legal, psychological and sociological qualification. Mediation as the mechanism of restorative justice and alternative to judicial conflict judging should be popularised in both the society of the convicts and the remaining society as the separate discipline it should be included in the officers' training programs.

At the end of the thesis conclusions and recommendations are presented as to which vector would be more helpful to make use of the positive practise of the foreign countries and how to improve mediation practise in Lithuania, bringing together all potential sides of mediation in prisons and integrating society.

Keywords: mediation, victim, criminal, officer, subculture.

PRIEDAS

Empirinio tyrimo mediacijos įkalinimo įstaigose tema apklausos anketa ir atsakymų diagramos

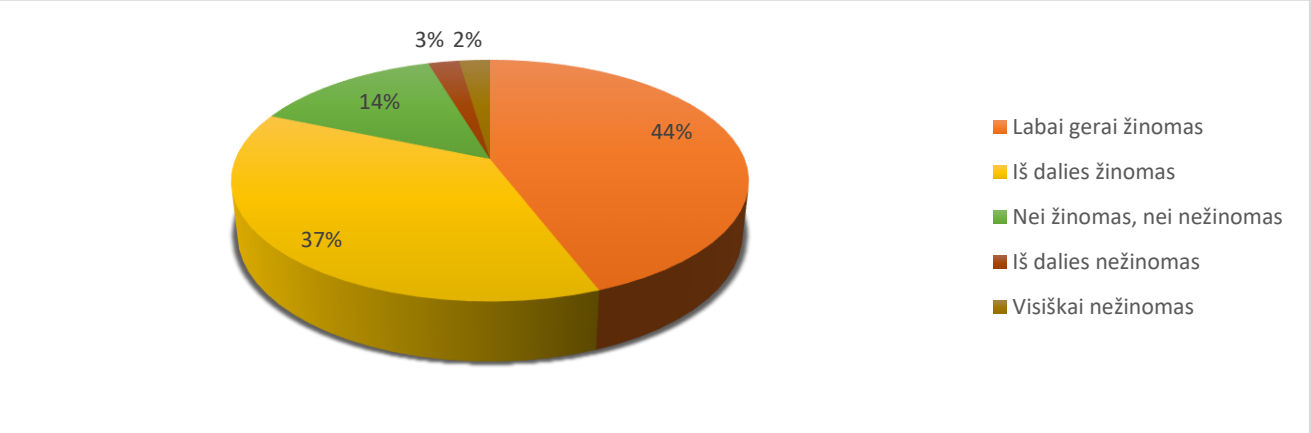
Gerb. Respondente,

esu Inga Ališauskienė, Mykolo Romerio universiteto magistrantė. Rašau mokslinį darbą "Mediacija įkalinimo įstaigose" ir atlieku tyrimą (darbo vadovas – doc. dr. Rokas Uscila). Prašyčiau Jus atsakyti į keletą klausimų.

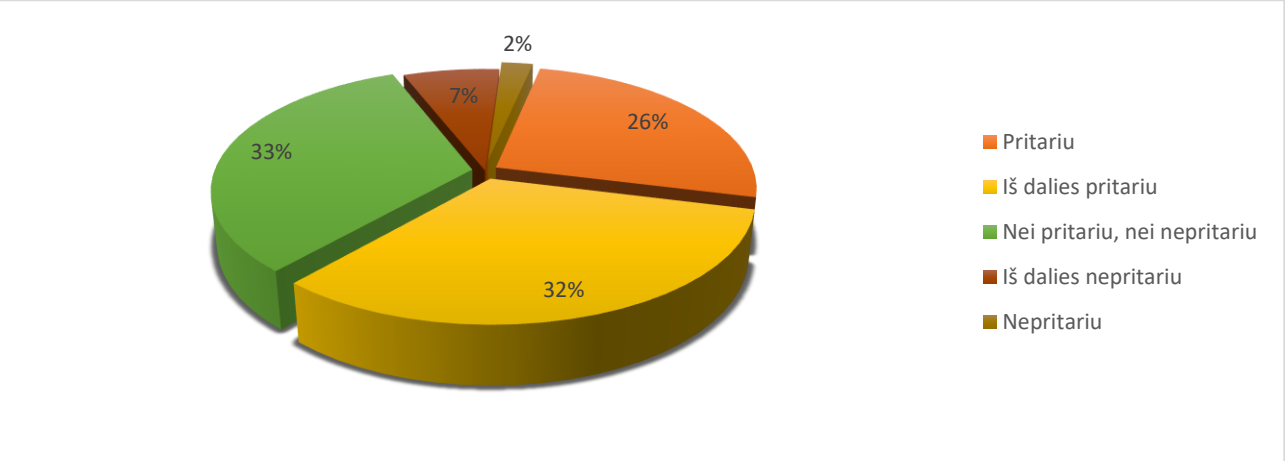
Jūsų dalyvavimas apklausoje ir atsakymų anonimiškumas garantuojamas.

Atsakant pasirinkite vieną arba kelis tinkamus atsakymų variantus. Prašyčiau klausimus, į kuriuos atsakant galimi papildomi komentarai, pakomentuoti detaliai ir konkrečiai, remiantis Jūsų asmenine profesine patirtimi ir darbo praktika. Ačiū.

1. Ar Jums žinomas toks atkuriamojo teisingumo mechanizmas kaip mediacija?

2. Kaip manote, ar mediacija Jūsų įstaigoje yra naudinga?

3. Jei 2 klausime pasirinkote a arbe e variantus gal galėtumėte pakomentuoti savo atsakymą?

Taikant mediaciją, ginčai paprastai išsprendžiami kur kas operatyviau nei teisme, šalys patiria mažiau ginčo sprendimo išlaidų, padidėja tikimybė konkretaus ginčo atveju tarp šalių atkurti ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką. Be to, bet kuri ginčo šalis gali pasitraukti iš mediacijos, nenurodydama pasitraukimo priežasčių"

Mediacija nuteistajam galėtų padėti labiau įsigilinti į savo nusikaltimu padarytą žalą, skatintų prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, lavintų empatijos jausmą nusikaltimų aukoms. Tuo pačiu mediacija gali būti naudinga aukoms bei jų artimiesiems, suteikiant jiems galimybę išsakyti savo poziciją, išgyvenimus bei sulaukti atsiprašymo bei siekio atgauti jiems padarytą žalą ir pan.

Nes tai procesas, kuris gerina susitaikymo procesą.

Geriau nukentėjusiems.

Mediacija yra naudinga, kadangi ji padeda konflikto šalims išspręsti ginčą bei suteikia naudos kiekvienai iš konflikto šalių. Nuteistasis, jei mediacijoje dalyvauja sąžiningai, rodo apgailestavimą dėl įvykdyto nusikaltimo, nukentėjusysis - matyti vykdomą teisingumą, dalyvauti teisingumo procese, rasti atsakymus į klausimus, susidariusius dėl konflikto.

Jei asmuo pageidauja, kad jam būtų taikoma mediacija, įstaiga turi turėti galimybes ir sudaryti sąlygas kalinamajam šią paslaugą gauti.

Jau turėjome kelis atvejus įkalinimo ištaigoje kurie dalyvavo mediacijoje, keli buvo sėkmingi ir buvo džiugu matyti teikiamus rezultatus. Žinoma, buvo ir nesėkmingu atveju, kaip nuketėjusieji atsisakė dalyvauti mediacijoje.

Nes padėtų išspręsti ginčą.

Nuteistojo norėjimas dalyvauti mediacijoje rodo, kad jis pasirengęs prisiimti atsakomybę, tai reiškia, kad su tokiu žmogumi bus lengviau dirbti ateityje.

Tai būtų naudinga nuteistiesiems kurių nutrūkę ryšiai, arba prasti santykiai šeimose po įkalinimo pagerinti socialinius ryšius. Sutaikyti buvusius sutuoktinius.

Esant dviem skirtingoms nuomonėms bei nerandant bendro sprendimo, mediacija būtų naudinga siekiant atrasti tą bendrą sprendimą.

4. Kaip manote, su kokiais sunkumais mediacija susiduria Jūsų įstaigoje? (atviras klausimas)

Nepasitikėjimu.

Sudėtinga užmegzti kontaktą su aukų artimaisiais, nes tai yra per didelis skausmas. Retai pavyksta išvystyti mediacijos procesą, nes yra dalykų, kuriuose nėra nei atleidimo, nei susitarimo, nei sprendimo.

Nežinau kaip ji taikoma įstaigoje.

Dažnai mediacijos procese nori dalyvauti tie asmenys, kurie pagal dabartinį galiojantį aprašą negali joje dalyvauti, pvz., įvykdę žmogžudystę. Taip pat stokojama informacijos apie nukentėjusiųjų duomenis, todėl mediatoriams tampa sunku susisiekti su aukomis.

Žinių apie mediaciją stoka.

Su kategorišku bei siaurų pažiūrų asmenų požiūriu.

Trūksta profesionalių mediatorių; į įstaigą dauguma nuteistųjų papuola jau pasibaigus teisminiam procesui ir mediacija tampa netikslinga.

Taikinamųjų nesupratimas, kad jiems norima padėti. Jie mano, kad yra grasinama iš vienos arba kitos pusės.

Mediacijos įstaigoje nėra.

Neigiamas požiūris nuteistųjų.

Nuteistieji mažai supranta mediacijos naudą.

Pačių nuteistųjų noro stoka.

1) Mediacijos proceso dalyvių patekimas/įėjimas į laisvės atėmimo vietų įstaigą; 2) Darbui adaptuotų, tinkamų patalpų nebuvimas; 3) Mediacijos dalyvių ir/ ar priežiūrą vykdančio personalo žinių apie mediacijos procesą bei veiksmingumą stoka.

Pagrindinė problema - specialistų, gebančių atlikti mediaciją, trūkumas. Kitos problemos - ginčo šalių nenoras dalyvauti mediacijoje, informacijos apie mediaciją stoka, lėšų mediacijai vykdyti trūkumas.

Praktiškai įstaigoje nėra mediatorių, ateinančių iš kitur taip pat nėra. Užuomazgos mediacijos taikymo buvo, tačiau našta atrinkti tinkamus mediacijai atvejus tenka tiems patiems pareigūnams, kurių trūksta. Suimtųjų atveju, jų buvimo laikas, izoliacijos ir ti.t. sunkina procesą.

Prieinamumo nuteistiesiems, reiktu didinti informacini srautą nuteistiesiems, nes, tikrai dėl darbuotoju užimtumo, ne visada gali visus informuoti konkrečiais atvejais dėl mediacijos proceso, jei bendrai yra kalbama ar pristatoma ne visis ryžtasi dalyvauti, efektyvesnis yra asmeninis pokalbis.

Gal žinių apie mediaciją stoka.

Nesugebėjimas būti atviru (nuteistojo pozicija).

Nuteistųjų nežinojimas kas tai yra, kolegų nusistatymas prie mediaciją.

Tinkamai apmokyto personalo trūkumas.

Nėra apmokytų specialistų.

Kas yra mediacija?

Ne visos įstaigos turi mediatorius. Mediacijai dažnu atveju ryžtasi nuteistasis (situacijos kaltininkas), kita pusė - nukentėjusi.. sudėtinga rasti kompromisą.

Nuteistųjų nuoširdžiu noru ir išankstinėmis neigiamomis nuostatomis.

Nėra specialistų.

Jos nėra.

Nukentėjusieji nepageidauja kontaktuoti su nusikaltėliais.

Nėra mūsų įstaigoje praktikuojama.

Tai visiškai beprasmė veikla.

Nuteistųjų manipuliacija.

Neturiu tokios informacijos, manau, kad šis procesas mūsų įstaigoje retai taikomas.

Dėl to kad dažniausiai nuteistieji kreiptųsi kad jiems reiktų sutaikyti su nukentėjusiu ar antstoliu.

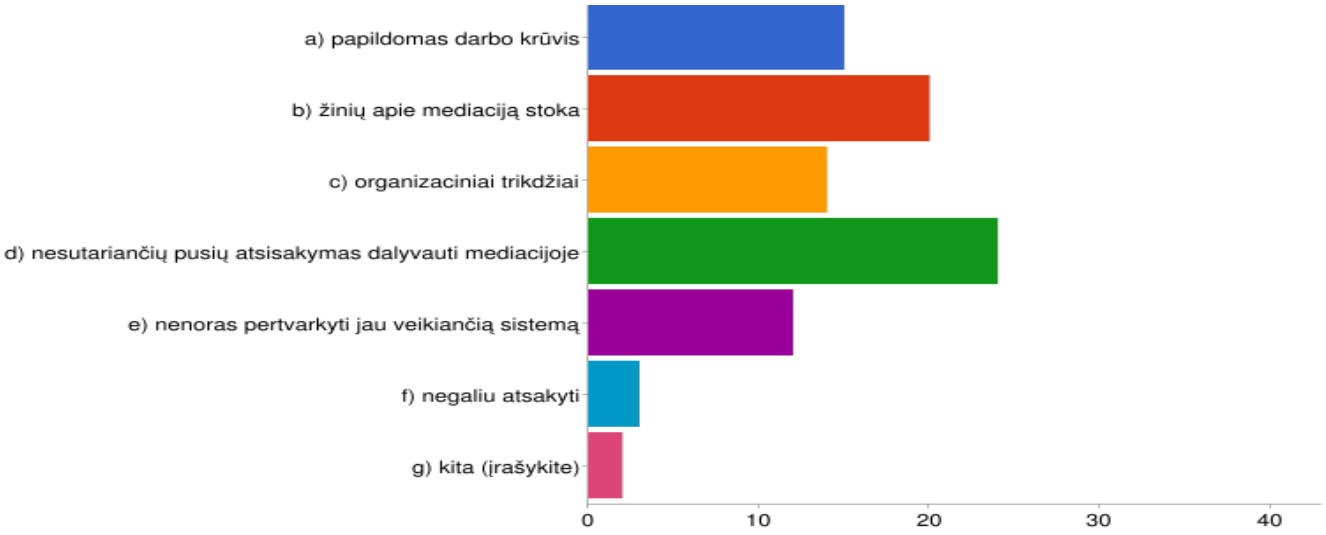
Nuteistojo resocializacija vykdoma daugiau įkalinimo įstaigos ribose, su artimaisiais kontaktas yra minimalus, o su nukentėjusiaisiais kontakto nėra esama. Tokia funkcija pataisos įstaigų personalui yra perteklinė, neatspindi žmogiškųjų resursų bei ir būdinga išimtinai probacijos tarnyboms ar kitoms specializuotoms nevyriausybinėms ar vyriausybinėms organizacijoms.

Nuteistųjų nenoras įsitraukti į šį procesą.

Ji nevyksta.

Mūsų įstaigoje mediacija nevykdoma. Įstaigoje laikomi daugiausia suimtieji, kuriems dar nėra aktualu.

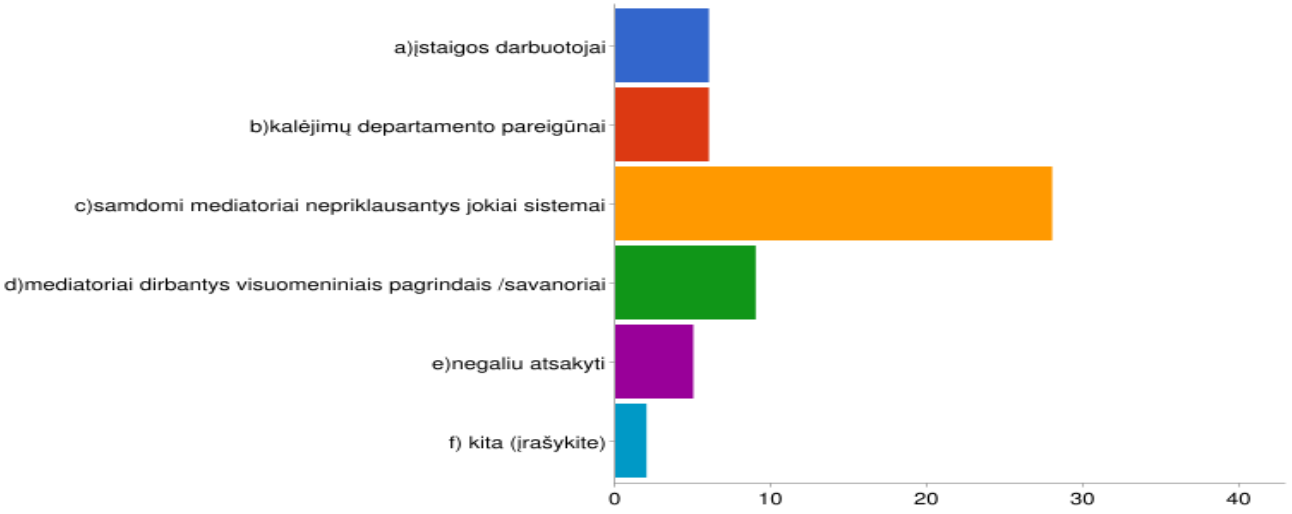
5. Ar matytumėte principinių mediacijos trūkumų? Kokių? (Galima rinktis kelis atsakymų variantus)

Lėšų trūkumas.

Mediatorius neturėtų būti tas pats pareigūnas, kuris dirba įstaigoje ir bendrauja su nuteistuoju, suimtuoju, vertina jo elgesį, drausmina ir t.t. Paslauga savanoriškai pasirenkama ir mediatorius turėtų būti ateinanti iš laisvės žmogus.

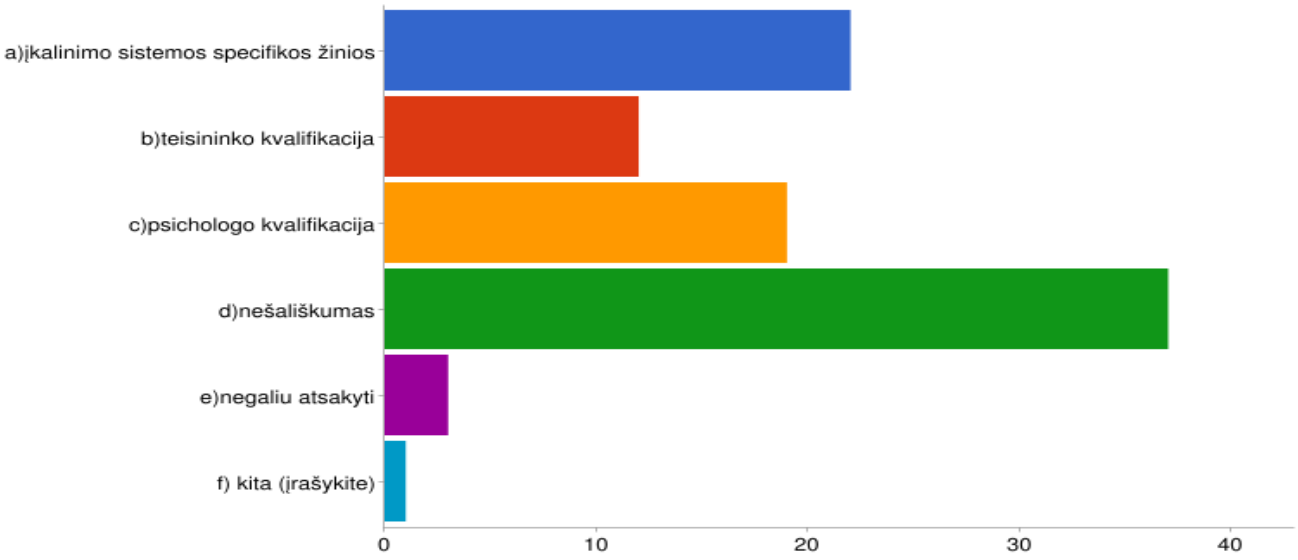
6. Kaip manote kas turėtų būti mediatoriumi įkalinimo įstaigoje? (Galima rinktis kelis atsakymų variantus)

Probacijos darbuotojai.

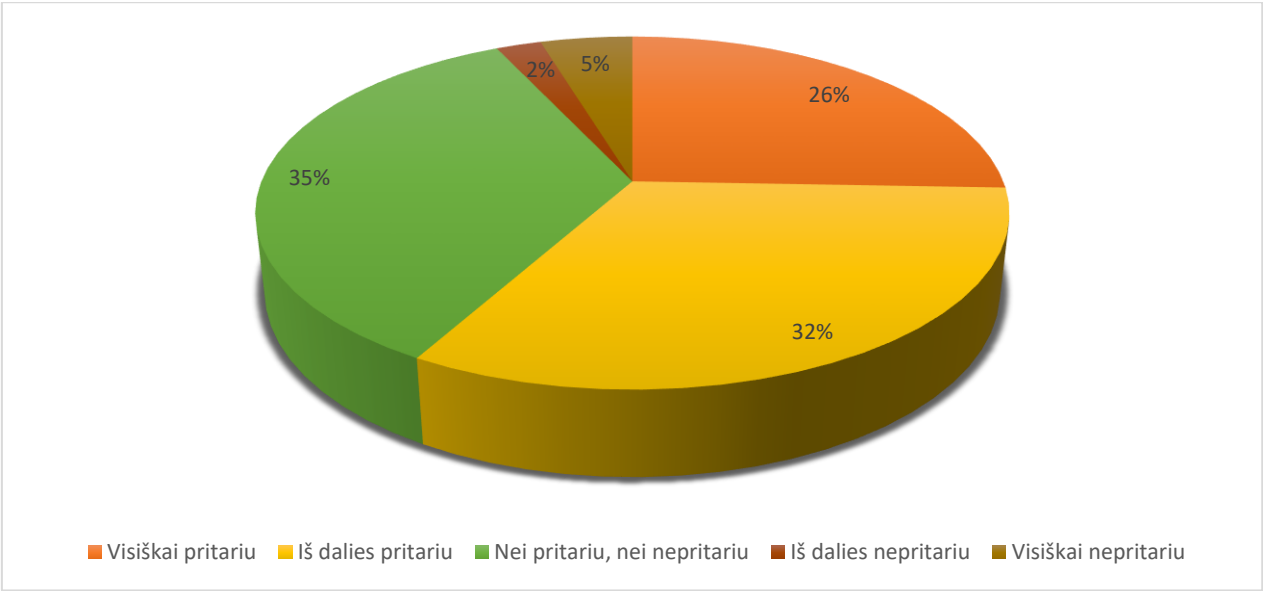
Nereikia jokių mediatorių.

7. Kokios būtų svarbiausios mediatoriaus savybės, padedančios procesui? (Galima rinktis kelis atsakymų variantus)

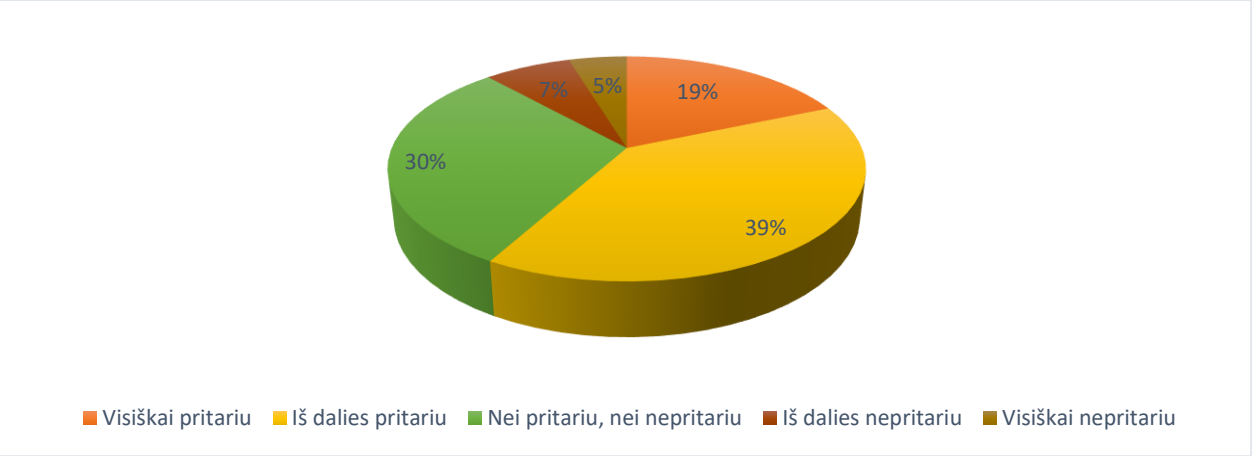

Diplomato derybininko savybės, o ne vien psichologo ar teisininko kvalifikacija.

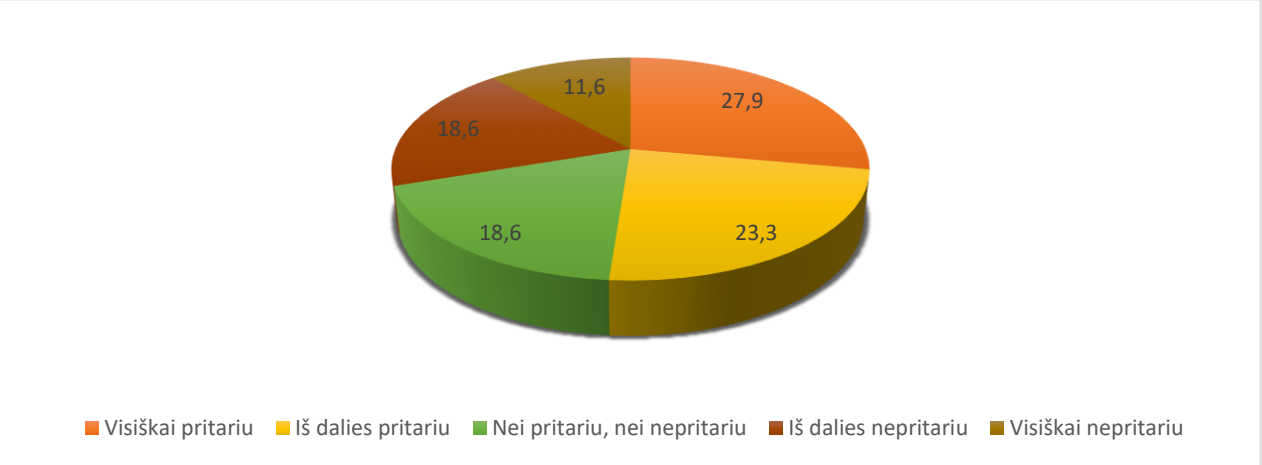
8. Kaip manote, ar mediacija galėtų būti naudojama kaip instrumentas, sprendžiant konfliktus tarp įkalinimo įstaigos pareigūnų?

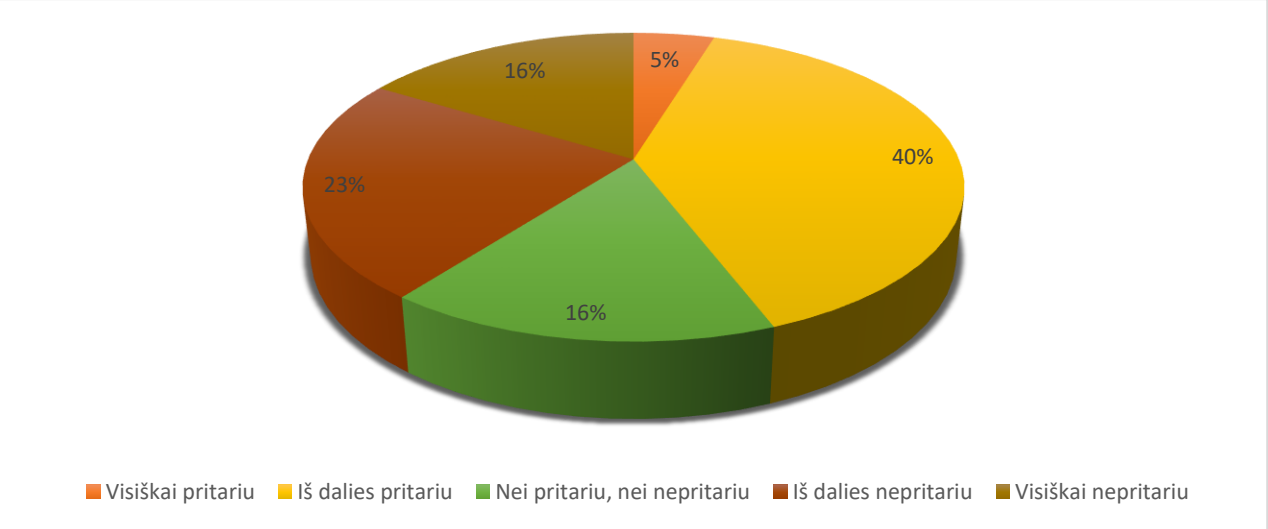
9. Kaip manote, ar mediacija galėtų būti naudojama kaip instrumentas, sprendžiant konfliktus tarp nuteistųjų ir įkalinimo įstaigos pareigūnų?

10. Kaip manote, ar mediacija galėtų būti naudojama kaip instrumentas, sprendžiant nuteistųjų tarpusavio konfliktus?

11. Ar mediacija taikytina visoms nusikaltimų rūšims?

12. Ar galėtumėte pakomentuoti, kokios nusikaltimų rūšys labiausiai tinka mediacijai, kokios – mažiausiai? (atviras klausimas)

Smurtas artimoje aplinkoje.

Tinka bet kokio pobūdžio nusikaltimai, išskyrus žmogžudystes. Kai atimama žmogaus gyvybė, neįmanoma suvokti mediacijos prasmės. Dažnai nuteistieji kreipiasi dėl mediacijos tik todėl, kad artėja lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos terminas ir jie nori save pateikti iš gerosios pusės, kaip jie gailisi. Deja, gailesnis formalus, nes bendraujant su jais, retai pasitaiko nuoširdžiai apgailestaujantis nuteistasis, kuris nekaltintų aukos, bet suvoktų savo nusikalstamo elgesio pasekmes.

Priklausomai nuo nusikaltimo sunkumo. Kuo lengvesnis nusikaltimas - tuo mediacija tinka labiau.

Manau, kad neturėtų būti numatomi apribojimai. Jei mediacija vykdoma profesionaliai, ji galėtų būti taikoma ir specifinių nusikaltimų atvejais, pvz., nužudymų, seksualinės prievartos ir pan., kaip tai yra daroma ir kai kuriose užsienio valstybėse.

Tinka - turtinei nusikaltimai Mažiausiai tinka - smurtiniai nusikaltimai.

Nusikaltimai turtinei nuosavybei.

Smurtiniams, kurie sukėlė sunkių pasekmių aukai (LR BK 135 str., 129 str.)

Labiausiai - nusikaltimai prieš nuosavybę, mažiausiai – terorizmas.

Smurtiniai, turtiniai, seksualiniai nusikaltimai

Labiausiai turtiniai nusikaltimai. Mažiausiai smurtiniai ir seksualiniai.

Labiausiai - seksualiniai, smurtiniai.

Smurtas šeimoje, plėšimas labiausiai tinka. Seksualiniams nusikaltimams mažiausiai.

Vagystės, plėšimai, lengvas kūno sužalojimas tinka labiausiai, Mažiausiai-narkotikų platinimas.

Labiausiai tinkantys: smurto artimoje aplinkoje atvejais, netyčinių nužudymų atvejais, plėšimų, vagysčių atvejais, galbūt - sukčiavimo atvejais Netinkantys: seksualinės prievartos ypač prieš vaikus atvejais, disponavimo narkotinėmis medžiagomis turint tikslą platinti atvejais.

Labiausiai tinkančios - sukčiavimas, vagystės, turto sugadinimas, nežymus sveikatos sutrikdymas. Mažiausiai tinkančios - sunkus sveikatos sutrikdymas, seksualiniai nusikaltimai.

Netyčiniai, lengvi, kur galimas materialinės žalos atlyginimas.

Suvokiama, jog praėjus tam tikram laiko tarpui gal butų įmanoma ir tai, tačiau sunkiausiai man įsivaizduojamas atvejis Visi kiti manau tinkami. Žmogžudystes atveju manau galima mediacija su aukos likusiais artimaisiais.

Labiausiai tinka vagystės, plėšimai. Mažiausiai netyčiniai nužudymai.

Žmogžudystės, prievartos, fizinio skausmo. Mažiausiai – vagystės.

Labiausiai, buitiniams, smurtiniams konfliktams spręsti, sukčiavimo ar vagysčių atveju. Mažiausiai seksualinės prievartos atveju.

Smurtas artimoje aplinkoje, nusikaltimai prieš žmogų

Seksualiniai nusikaltimai netinka, smurtas –tinka.

Pirmiausia reikia informuoti kas ta mediacija?

Manau mažiausiai tinkamos yra nusikaltimų, turinčių negrįžtamai sunkias pasekmes rūšys.

Manau iš dalies tiktų visoms nusikaltimų rūšims jei priteisti ieškiniai.

Smurtiniai nusikaltimai.

Nesunkūs nusikaltimai.

Nei viena.

Tinkantys - smurtiniai nusikaltimai, finansiniai. Netinkantys - seksualiniai nusikaltimai, disponavimas narkotinėmis medžiagomis

Smurtiniai nusikaltimai.

Nužudymai labai tinka, o sukčiavimai labai mažai tinka.

Mediacijai daugiausiai tinka nusikaltimai nuosavybei, finansų sistemai, iš esmės medijuojamas gali būti bet koks nesmurtinis, o atskirais atvejais - ir smurtinis nusikaltimas, išskyrus nužudymą.

Mažiausiai - seksualinio pobūdžio nusikaltimai. Daugiausiai - civilinėse bylose, finansinio pobūdžio nusikaltimai.

Smurtas netinka.

13. Kaip manote, kokiais atvejais mediacija apskritai netaikytina? (atviras klausimas)

Nužudymai, prievarta.

Būtent žmogžudysčių atveju.

Seksualiniuose nusikaltimuose.

Kai yra padarytas nusikaltimas valstybei.

Svarbiausias yra abiejų šalių sutikimas bei profesionalus ir kompetentingas mediatorius. Jei tai yra, manau, kad mediacija galėtų būti taikoma visais atvejais.

Manau, kad kiekvienoje situacijoje galima įžvelgti mediacijos naudą.

Narkotikai, kontrabanda.

Seksualiniams nusikaltimams.

Jei bent viena iš pusių griežtai atsisako dalyvauti.

Pedofilijoje.

Smurtiniai. Seksualiniai.

Jeigu nuteistasis nenori.

Seksualiniu nusižengimu prieš nepilnametį.

Žmogžudystė sunkinančiomis aplinkybėmis.

Labiausiai netaikytina mano nuomone seksualinės prievartos prieš vaikus atvejais ar seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų atvejais.

Kai yra atlikti sunkūs smurtiniai bei seksualiniai nusikaltimai prieš nepilnamečius vaikus. Tokiais atvejais yra smarkiai sutrikdoma vaiko psichika, todėl kontaktas su nusikaltimą atlikusiu asmeniu gali tik pabloginti jau ir taip blogą nukentėjusio nepilnamečio būklę.

Kai nesutinka nors viena pusė. Kai aukai padaryta nepataisoma žala (išprievartavimo, žmogžudystės, išnaudojimas ir pan.) nebent pageidaujant aukai ir praėjus laikui.

Tuo atveju kaip bent viena puse atsisako dalyvauti mediacijoje.

Kaip tarp nuteistųjų yra subkultūra.

Nežinau.

Manau nužudymo atveju yra sudėtinga taikyti mediaciją.

Seksualiniai nusikaltimai prieš mažamečius.

Nužudymų atvejais, kitais sunkias pasekmes turinčiais atvejais.

Kai nuteistasis neturi jokių pajamų šaltinio bei darbo istorijos.

Gyvybės atėmimo klausimu.

Seksualiniams nusikaltimams.

Sunkių ir labai sunkių nusikaltimų atvejais.

Visais.

Kai visiškai nėra motyvacijos.

Kai nukentėjusioji šalis kategoriškai prieš procesą.

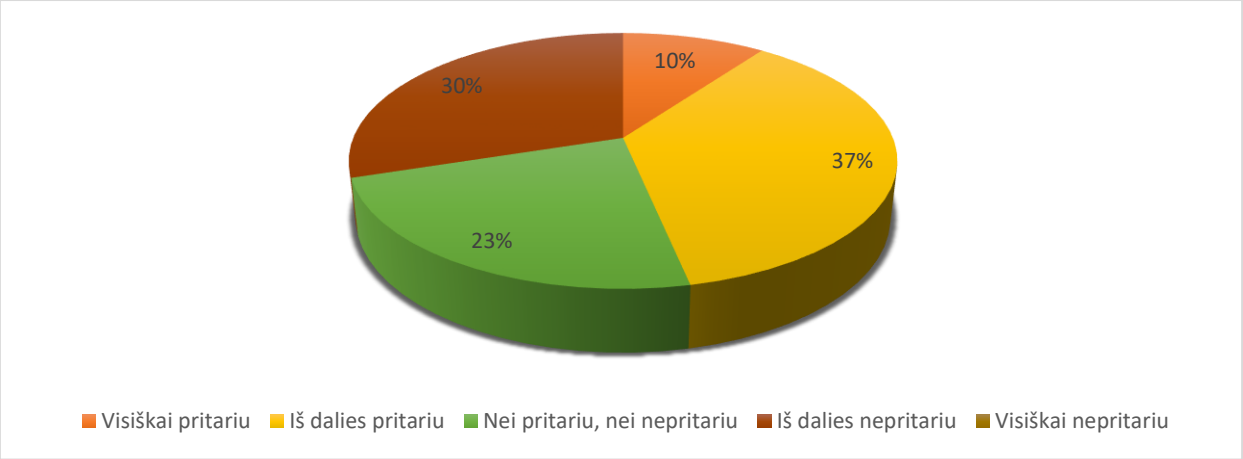
Kai nuteistasis kreipiasi dėl finansiniu ieškiniu ar kitu finansiniu dalyku.

Nužudymo, šalių nesutikimo, šalių mirties atvejais.

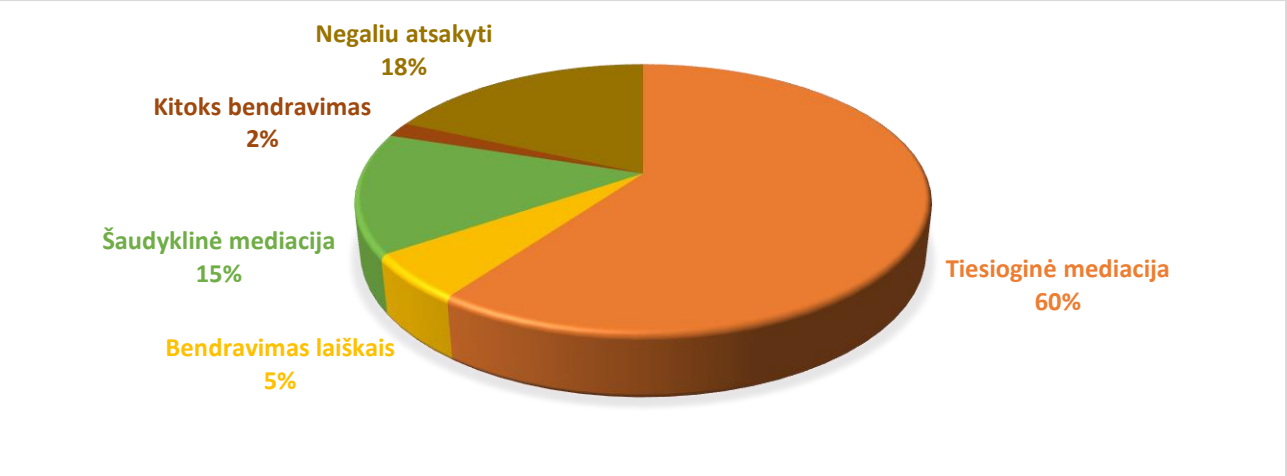
Gyvybės atėmimo.

Manau prievartavimas.

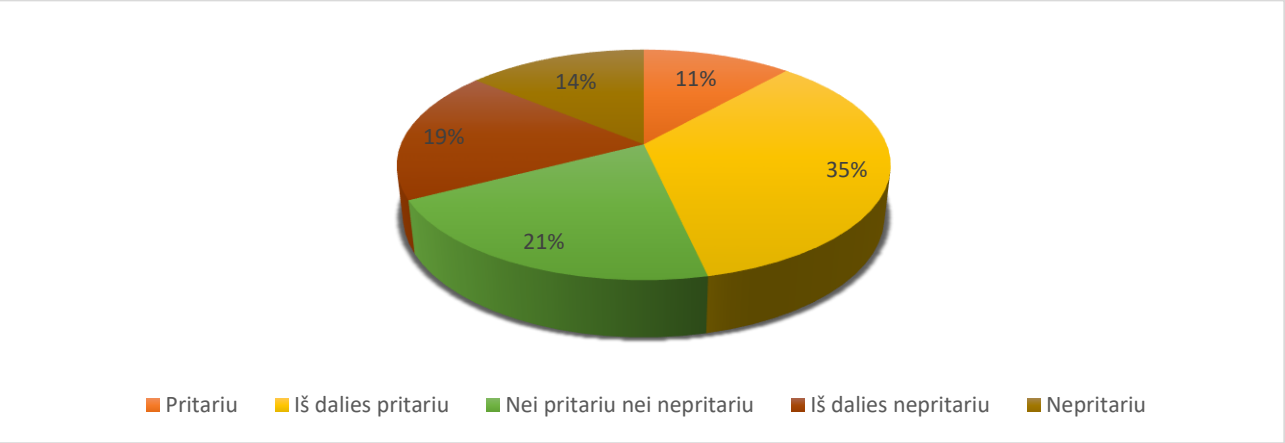
14. Kaip manote, ar už dalyvavimą mediacijoje nuteistasis turėtų gauti naudos?

15. Kaip manote, kokia mediacijos forma būtų naudingiausia? (Galima rinktis kelis atsakymų variantus)

16. Yra teisės mokslininkų, teigiančių, kad mediacija įkalinimo įstaigose apskritai neįmanoma – dėl nuteistųjų subkultūros, neįmanomo neprievartinio konfliktų sprendimo kalėjimuose, neigiamo darbuotojų požiūrio į galios suteikimą nuteistiesiems ir t. t. Ar sutinkate su tokia nuostata?

17. Kaip manote, kas Jūsų įstaigoje galėtų paskatinti mediacijos plėtrą?

Švietimas.

Išankstinė anketa nuteistiesiems apie galimą mediaciją.

Dažnesnis paskaitų-užsiėmimų apie mediaciją organizavimas nuteistiesiems bei įstaigos darbuotojams, pasidalinimas gerosiomis praktikomis apie sėkmingai įvykusius mediacijos atvejus ir pan. Svarbiausias yra didesnis informuotumas, ko šiuo metu yra stokojama įstaigose.

Nuteistųjų susidomėjimas.

Įstaigos darbuotojų mokymai, pertvarka sistemoje ją modernizuojant bei atsikratant administracijos darbuotojų sovietiniam mentalitetui būdingo požiūrio.

Pačių mediatorių iniciatyva (informacijos sklaida, išspręsti konkretūs atvejai).

KD pareigūnų dažnesnis lankymasis ir nuolatinis mediacijos pristatymas bei jau pasiektų rezultatų viešinimas.

Glaudus bendradarbiavimas su mediatorių organizacijomis.

Švietimas apie mediaciją.

Nuoseklus informavimas apie šį procesą.

Pačių nuteistųjų noras.

Labiau kritiškai vertinu mediacijos poreikį ar plėtrą įkalinimo įstaigose, manau, jog mediacijos plėtra labiau galima Pusiaukelės namų sąlygomis laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems arba esantiems probacijos priežiūroje.

Įstaigos darbuotojų švietimas, lėšų mediacijai skyrimas, specialistų apmokymas, atitinkamų valdžios ir administracinių struktūrų dėmesys skleidžiant informaciją apie mediacijos procesą, įstatyminės bazės kūrimas ir plėtra.

Mediatorių atėjimas, aiškinamasis darbas kas tai yra kalinamiesiems, darbuotojams, sėkmingų pavydžių pateikimas.

Informacijos sklaida Paskaitos pristatant mediacijos procesą, lankstinukai. Efektyviausias - individualūs pokalbiai

Įstaigos vadovas.

Švietimas.

Manau, kad nuolatinis kalbėjimas apie mediacijos privalomus, laikui bėgant duotų apčiuopiamus rezultatus, juk čia yra laikomi žmonės, kurie yra suinteresuoti, kad jų problemos išsispręstų. Daug kas priklauso nuo pareigūnų požiūrio.

Papildomas darbuotojų motyvavimas finansiškai.

Apmokyti nešališki asmenys.

Informacijos apie šį procesą sklaida.

Siūlyti mediaciją siekiant sutarti su nukentėjusiuoju ir tai iš dalies lemtų jo lygtinį paleidimą ar bent būtų viena iš privalomų sąlygų.

Daugiau informacijos apie mediacijos naudą.

Niekas

Mediacija labiau taikytina civiliniuose bei administraciniuose ginčuose.

Kam to reikia.

Švietėjiška veikla apie mediacijos naudą, konkretūs gerosios praktikos pavyzdžiai.

Darbuotojų iniciatyvos.

Resocializacijos darbuotojų, laisvos samdos apmokymas naujų dalykų.

Nuteistojo resocializacija vykdoma daugiau įkalinimo įstaigos ribose, su artimaisiais kontaktas yra minimalus, o su nukentėjusiaisiais kontakto nėra esama. Tokia funkcija pataisos įstaigų personalui yra perteklinė, neatspindi žmogiškųjų resursų bei ir būdinga išimtinai probacijos tarnyboms ar kitoms specializuotoms nevyriausybinėms ar vyriausybinėms organizacijoms.

Savanoriai.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____

_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____

(parašas) (vardas, pavardė)